

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Bakalářská práce

Sonderlager Bystřice u Benešova

Sonderlager Bystřice u Benešova

Vedoucí bakalářské práce: doc. Ph.Dr. Alena Míšková, Ph.D.

Autor práce: Anežka Hošková

Studijní obor: B Bi – D

Ročník: III.

2014

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci „Sonderlager Bystřice u Benešova“ vypracovala samostatně, pod vedením doc. PhDr. Aleny Míškové, Ph.D., s použitím uvedených archivních pramenů a literatury.

V Praze dne 27.6.2014

Anežka Hošková

Poděkování

Mé poděkování patří především doc. PhDr. Aleně Míškové, Ph.D. za vedení bakalářské práce, za její podporu a cenné připomínky.

Dále děkuji za vydatnou pomoc a spolupráci bystrickým obyvatelům, zejména panu Josefu Říhovi za poskytnutí podnětného rozhovoru.

Velkou pomocí mi byla vstřícnost pracovníků SOkA Benešov.

Anotace

Cílem této bakalářské práce je téma Sonderlager, který se nacházel během války v Bystřici u Benešova. Tento pracovní tábor byl postaven pro tzv. židovské míšence.

Práce je rozdělena do tří částí. V první se zabývám stručnou historií výcvikového prostoru SS ve středních Čechách. Další, nejdůležitější, oddíl bakalářské práce je věnován Sonderlageru v Bystřici. Zde byli internováni vězni, kteří byli využíváni na stavební práce nově vzniklého cvičiště SS. Po skončení války byl tento tábor využit jako záchytný tábor pro německé obyvatelstvo, které čekalo na odsun. V závěru práce jsem se pokusila o zmapování povědomí obyvatel Bystřice k tématu Sonderlager.

Práce je založena na studiu archivních dokumentů, historických pramenů a vzpomínek pamětníků. Některé informace jsou čerpány ze sekundární literatury.

Klíčová slova:

Bystřice u Benešova, cvičiště SS, Sonderlager, vězni, židovští míšenci, internační tábor

Abstract

The present bachelor thesis focuses on the Sonderlager labour camp that was operated during the war in Bystřice u Benešova for the so-called mixed race Jews.

The first section of the three-part work briefly deals with the history of the Waffen SS training ground in Central Bohemia. This is followed by the most important section on the Sonderlager in Bystřice, the place of internment of prisoners assigned for construction works for the newly-formed training ground. After the war, this camp was made into a detention facility for the Germans bound for removal from the country. The concluding section aims at mapping the knowledge of the Sonderlager phenomenon among the inhabitants of Bystřice.

The work is based on archive documents, primary sources, and recollections of contemporaries. Some information was taken from secondary literature.

Keywords:

Bystřice u Benešova, SS training ground, Sonderlager, prisoners, mixed race Jews, internment camp

Obsah

1. Úvod	7
1. 1 Prameny a literatura.....	8
2. Historie Bystřice.....	11
3. Cvičiště SS	14
3. 1 Úloha vojenských cvičišť v rámci germanizační politiky	14
3. 2 Realizace cvičiště	16
3. 3 Obnova území	20
4. Sonderlager Bystřice u Benešova.....	22
4. 1 Zřizování koncentračních táborů.....	22
4. 1. 1 Německé zákony.....	22
4. 1. 2 Pracovní síly na vojenském cvičišti.....	23
4. 1. 3 Jiné tábory	24
4. 2 Sonderlager Bystřice u Benešova.....	25
4. 2. 1 Umístění, vzhled tábora	25
4. 2. 2 Řízení tábora.....	27
4. 2. 3 Režim tábora.....	28
4. 2. 4 Smrt.....	30
4. 2. 5 Pracovní nasazení	31
4. 2. 6 Hygienické podmínky a péče o vězně	34
4. 2. 7 Styk s okolím.....	36
4. 2. 8 Kultura za ostnatými dráty	38
4. 2. 9 Vězni	40
4. 2. 10 Likvidace tábora	43
5. Internační tábor pro německé obyvatelstvo	45
5. 1 Konec války na Benešovsku	45
5. 2 Konec války v Bystřici	47
5. 3 Internační tábor Bystřice u Benešova.....	50
5. 3. 1 Oficiální zřízení tábora	51
5. 3. 2 Běžný chod tábora	53
5. 3. 3 Internování	55
5. 3. 4 Zrušení tábora.....	57
5. 4 Rudá armáda v Bystřici.....	59
6. Obyvatelé Bystřice dnes	64
7. Závěr	68
Použité prameny a literatura	71
Seznam příloh	75
Přílohy	76

1. Úvod

Cílem mé bakalářské práce bylo zmapování Sonderlageru v Bystřici u Benešova. Městečko Bystřice se nachází jižně od okresního města Benešov ve Středočeském kraji. Leží na železniční trati Praha-Benešov u Prahy- Tábor- České Budějovice. Podle posledního sčítání obyvatel 1. 1. 2014 zde žije 4 342 obyvatel.¹

Téma jsem si zvolila proto, že pocházím z nedaleké osady a v Bystřici jsem navštěvovala základní školu. Zaujala mě triáda událostí tohoto města, která se tu odehrála během několika let minulého století, proto jsem práci zaměřila do tří tématických částí.

V úvodní kapitole bych se chtěla věnovat historii Bystřice za Protektorátu Čechy a Morava. Součástí nacistické politiky prováděné v českém národě bylo i vysídlení obyvatelstva pro vytváření vojenských výcvikových prostorů wehrmachtu a SS. Zmíním se o migrační politice, která byla realizována mezi řekami Vltavou a Sázavou, kde vznikl nový výcvikový prostor Waffen SS, jehož budování a rozšiřování zasáhlo i oblast Bystřicka.

Odliv pracovních sil z tohoto území i potřeba levné pracovní síly pro stavební úpravy se musely nějak nahradit. Tento problém se stal ideální situací pro vznik poboček koncentračních táborů. Právě jejich vězni byli využíváni na výstavbu cvičišť. Ve své bakalářské práci se speciálně zaměřuji na tzv. pracovní tábor – Sonderlager – vzniklý v červenci roku 1943 v Bystřici. Tento tábor byl určen pro židovské míšence a manžele židovských žen.

Ve třetí části své práce se budu věnovat „pokračování“ internačního tábora po válce. Tentokrát byl určen pro osoby německé národnosti a fungoval zde do 9. června 1946. Hned na začátku mého bádání mě překvapilo, že se výše zmíněnému tématu nikdo z místních obyvatel nebo některý z historiků soustavněji nevěnoval. Proto bych se ráda ve své práci pokusila zmapovat historii tohoto internačního tábora pro německé obyvatelstvo.

¹ Český statistický úřad - Počet obyvatel v obcích České republiky k 1. 1. 2014 [online]. [cit. 2014-18-06]. <http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/publ/1301-13-r_2013>.

Práci chci sepsat na základě studia dokumentů ve Státním okresním archivu Benešov, studiem odborných publikací, pramenů a shromažďováním vzpomínek přeživších pamětníků.

Doufám, že toto téma přiblíží válečný obraz, dění a následky, které se odehrály v malém městě.

1. 1 Prameny a literatura

Nejlépe dostupné a zpracované jsou informace ke zřízení vojenského cvičiště – Waffen SS- mezi řekami Vltavou a Sázavou. Dobře zmapované téma je v publikaci od Petra Kosa- „Cvičiště Benešov - vstup zakázán!!“². Propracované je i v různých článcích vydaných v regionálním sborníku - „Sborník vlastivědných prací z Podblanicka“³ Situace za války na Benešovsku je také uvedena ve dvou dílech „Léta okupace na Benešovsku“⁴ od historika J. Tywoniaka.

Studií o koncentračních táborech zřízených v Protektorátu Böhmen und Mähren je nepřehlédnutelná řada. Kniha R. Bubeníčkové, L. Kubátové, I. Malé „Tábory utrpení a smrti“⁵ uvádí základní přehled dělení koncentračních táborů. Stručný přehled táborů pro tzv. míšence a nežidovské partnery ze smíšených manželství, které v době 2. světové války vznikly se zabývá mj. studie V. Zemanové a P. Plaché.⁶ Autorky využívají osobních vzpomínek z Archivu Židovského muzea v Praze a Kanceláře obětí nacismu česko-německého fondu budoucnosti.

Pro bakalářskou práci jsem nejvíce používala regionální literaturu.

² KOS, Petr. *Cvičiště Benešov - vstup zakázán!!: SS-Truppenübungsplatz Beneschau/Böhmen 1939-1948: stručná historie výcvikového prostoru SS ve středních Čechách v letech druhé světové války a poválečná obnova území do roku 1948*. 2. vyd. Postupice: Posázaví, 2012. ISBN 978-80-904655-6-5.

³ *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*. Benešov: Okresní archiv Benešov. ISSN 0487-5648.

⁴ TYWONIAK, Jiří. *Léta okupace na Benešovsku 1943-1945*. Benešov: Okresní muzeum, 1992.

⁵ BUBENÍČKOVÁ, Růžena, KUBÁTOVÁ, Ludmila a MALÁ, Irena. *Tábory utrpení a smrti*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1969.

⁶ Zemanová, V.; Plachá, P. *Tábory pro tzv. židovské míšence a nežidovské partnery ze smíšených manželství na českém území v době 2. světové války*. In *Nepřichází-li práce k Tobě-": různé podoby nucené práce ve studiích a dokumentech*; , Ed.; 2003. s. 104–111.

Jednou z prvních prací věnující se Sonderlageru je studie od Dr. J. Hertla „Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942 – 1945“, která byla vydaná ve Sborníku vlastivědných prací z Podblanicka.⁷

Ve vlastivědném časopise „Pod Blánkem“ jsem čerpala ze zpracovaných vzpomínek vězně v Sonderlageru - MUDr. L. Pelešky.⁸ Vzpomínky zde publikovala ve dvou číslech Mgr. M. Filípková a staly se pro mě primární zdrojem mé práce. Podle vzpomínek MUDr. L. Pelešky jsem seřadila posloupnost kapitol v bakalářské práci.

Významným zdrojem byla i středoškolská odborná práce M. Čermocha „Koncentrační tábory na zabraném území se zaměřením na Sonderlager v Bystřici u Benešova“⁹. Držela jsem se chronologie Martina Čermocha, bydlícího v místě bývalého tábora.

O režimu tábora jsem se informovala z výpovědí a vzpomínek Jiřího Kaveny publikovaných v Terezinských listech.¹⁰

K tématu internace německého obyvatelstva jsem nejvíce materiálu získala ve Státním okresním archivu v Benešově. Zde jsem studovala doposud nezpracovaný fond „Internační tábor Bystřice“, kde se nacházely velmi cenné materiály.

Informace o konci války na Benešovsku jsem čerpala z publikace vypracované J. Charvátem „Podblanicko proti okupantům“¹¹, která staví na souvislé osnově let 1939 – 1945.

Zdrojem k bystřické regionální historii mi byla mikrohistorická sonda od významného historika prof. Josefa Petráně, „Dvacáté století v Ouběnicích“¹². Publikace dobře vykresluje osudy zdejších lidí, které korespondovaly s osudy kraje i celé země.

⁷ HERTL, Jan. Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942-1945. In *Sborník vlastivěd. prací z Podblanicka*. Ed.; 1957, Č. 1, s. 17-38.

⁸ FILÍPKOVÁ, Milena. Sonderlager v Bystřici. In *Pod Blánkem*; , Ed.; 2008; s. 14–21

⁹ ČERMOCH, Martin. *Koncentrační tábory na zabraném území se zaměřením na Sonderlager v Bystřici u Benešova*. Středoškolská činnost Gymnázium Benešov. 1986.

¹⁰ KAVENA, J. Sonderlager pro židovské míšence v Bystřici u Benešova. In *Tereziňské listy* 28/2000.s.51-60.

¹¹ CHARVÁT, Jaroslav, ed. *Podblanicko proti okupantům*. Benešov u Prahy: OV KSČ, 1966. Publikace Vlastivědného muzea Podblanicka.

¹² PETRÁŇ, Josef. *Dvacáté století v Ouběnicích: soumrak tradičního venkova*. Praha: NLN, 2009 Knižnice Dějin a současnosti; sv. 35. ISBN 978-80-7106-605-7.

Inspirativní byla pro mě didaktická kniha od J.Horského „Dějepisectví mezi vědou a vyprávěním“¹³.

„Kronika města Bystřice“ byla pro mě primárním zdrojem informací. Nutno říci, že nevýhodou tohoto zdroje bylo, že zápisy z let 1939 – 1945 byly doplněny až v roce 1950 a to kronikářem Ant.Horáčkem. Byla tu špatná časová chronologie a výpovědi o příchodu Rudé armády byly ne zcela objektivní.

Výpovědi různých pamětníků jsou k dohledání v bystřickém časopise „Hlas Bystřice“¹⁴. Velmi podnětné jsou publikované vzpomínky na válečné období od Dr.Jirouška, tajemníka obecního úřadu v Bystřici v letech 1942 – 1945, vězně v Sonderlageru Pavla Kohouta nebo již zmiňované vzpomínky Jiřího Kaveny a Lumíra Pelešky.

Obohatil mě osobní rozhovor s pamětníkem Josefem Říhou. Vitální Josef Říha mi ve svém vyprávění poskytl informace k osudu internačního tábora po skončení války a vykreslení tehdejších poměrů v Bystřici.

¹³ HORSKÝ, Jan. *Dějepisectví mezi vědou a vyprávěním: úvahy o povaze, postupech a mezích historické vědy*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2009. Historické myšlení; sv. 46. ISBN 978-80-257-0124-9.

¹⁴ *Hlas Bystřice*: zpravodaj obce. Bystřice u Benešova: Obecní úřad

2. Historie Bystřice

Přírodní podmínky Benešovska měly od pradávna značný podíl na jeho sociálním, hospodářském a kulturním profilu. Geologické složení půdy a poměrně vlhké, chladnější podnebí určovaly ráz vegetace a existenční podmínky již v pravěku. Hluboké lesy, krajina prostoupená mokřinami a bažinami neskytaly vhodné podmínky člověku, který se držel vlidnější severozápadní částí dnešního okresu, zatím co jižní oblast zůstávala dlouho pustinou, třebaže jí procházela jedna z nejstarších dálkových komunikací v Čechách, zvaná Gmündská stezka, která se stala páteří potomního osídlení i osou nejstarších dějin Bystřice.¹⁵

Mezi zdejšími šlechtici vynikali Benešovci. Usadili se ve středním povodí Bystré a benešovského potoka, v severní části oblasti, někdy během 12. století a zbudovali tu sídlo s tržní osadou, která nesla jejich jméno. Členové tohoto rodu se od začátku pohybovali v blízkosti panovníků, sloužili jako poradci a svědkové na královských listinách.¹⁶

Důvody vzniku osady souvisí s přírodními podmínkami. Vyrostla živelně z potřeb obchodní cesty v místě, kde v sousedství svahů a močálů poměrná rovina v ohbí říčky lákala k odpočinku a napojení zvířat. Proto zde došlo k přirozenému zbytnění cesty. Půdorys Bystřice souhlasí s utvářením tržních osad z konce 13. století, jejichž vznik je obdobný.¹⁷

Po první sv. válce, roku 1922, začalo jednání o uvedení elektrického osvětlení. Odtud se datuje plynulý vzestup, v němž vedle tradičních snah o uplatňování ekonomického i estetického významu je činitelem i kulturní život obce. V roce 1923 byla podána žádost o získání titulu „město“ a znovu obnovena žádost na zřízení měšťanské školy.¹⁸

¹⁵ KOUBA, Zdeněk. Historie Bystřice. *Hlas Bystřice* 1997, 12, 2–9. s. 2.

¹⁶ CHARVÁTOVÁ, Ema. *Bystřice u Benešova 1471-1971*, 1. vyd. Bystřice : MNV, 1971. ISBN neuvedeno. s.5.

¹⁷ CHARVÁTOVÁ, E. *Bystřice u Benešova 1471-1971*. s. 7.

¹⁸ KOUBA, Z. Historie Bystřice. s. 6.

Roku 1934 byla v Bystřici dostavěna budova školy. Zakládáním průmyslových a menších továrních podniků sílí ekonomická základna místa. V blízkosti Nesvačil se otevírá rozlehlá plocha nově založeného letiště.¹⁹

V bystřické kronice jsou patrné příznaky napětí kvůli německé hrozbě, které během let 1934–1938 narůstalo. Přesto, že pokračoval kulturní i společenský život v obci, bylo patrné posilování branné a protivzdušné výchovy obyvatelstva organizované tzv. civilní protileteckou ochranou.

Dne 31. prosince 1939 musela být obecní kronika uzavřena a 26. 11. 1940 po zapečetění odevzdána na Okresní úřad v Benešově, odtud byla odvezena do Archivu země České, který ji v roce 1945 vrátil. Zápisy za léta 1939 – 1945 byly podle obecní dokumentace a zápisků kronikáře p. Ant. Dvořáka doplněny až v roce 1950 kronikářem Ant. Horáčkem.²⁰

Během války v národním podniku Interiér, 14. 7. 1942, zatkl gestapo mistra Vaňka, protože ukrýval Dr. Lyčku z Prahy, který ošetřil atentátníka na Heydricha, a jeho spojku učitele Kotrbu z Drachkova. Dále byli zatčeni zaměstnanci závodu E. Vejvoda, Karel Jedlan a A. Bárta. Všichni byli dne 24. 10. 1942 popraveni v Mauthausenu.²¹

Místní národní výbory na Bystřicku byly ustaveny na jaře 1945. Byly to MNV Bystřice, Jírovice, Jinošice, Líšno, Nesvačily, Tvoršovice. První schůze bystřického MNV se konala dne 8. května 1945, tedy v době, kdy nebylo ještě ukončeno jednání s velitelem SS cvičiště v Benešově o kapitulaci.

Po příchodu Rudé armády měla Bystřice 349 domů s 2 261 obyvateli a zdejší MNV měl plné ruce práce se zajištěním bezpečnosti, zásobováním a organizací života obyvatel. Podobná situace byla i na jiných místech, kam se vraceli vystěhovalci do svých opuštěných domovů, zpravidla zpustošených. Úřadovny MNV v Bystřici byly v I. patře domu čp. 25 a zásobování bylo umístěno v čp. 46. V srpnu došlo k nové reorganizaci MNV a jejich doplnění. V Bystřici bylo na jaře 1946 provedeno opět doplnění a reorganizace MNV tak, že všechny čtyři politické strany- Komunistická

¹⁹ CHARVÁTOVÁ, E. *Bystřice u Benešova 1471-1971*. s. 16.

²⁰ KOUBA, Z. *Historie Bystřice*. s. 7.

²¹ CHARVÁTOVÁ, E. *Bystřice u Benešova 1471-1971*. s. 29.

strana československá, Čs. strana lidová, Sociálně demokratická strana a Národně socialistická strana měly po šesti zástupcích.²²

Vedle Bystřice byla postavena hlavní silnice vedoucí po pravé straně Vltavy z jižních Čech do Prahy. Roku 1946 bylo v Bystřici 127 živností.²³

Přechod k velkovýrobě v zemědělství se stal obecným jevem pro zdejší malé obce za předešlého režimu. V Bystřici vzniklo JZD a spolu s ním i nové bytovky. V polovině 60. let se Bystřice sloučila s okolními osadami. Vybudováno bylo nové zdravotní středisko, na náměstí vzniklo nákupní centrum a nových budov se dočkala mateřská i základní škola.

Dne 3. listopadu 1997 byl jmenovací statut o povýšení obce na město předán starostovi v budově Parlamentu ČR předsedou Poslanecké sněmovny.

V současné době má Bystřice historický střed, kde se kolem dvou náměstí nachází řada obchodů, pohostinství, zdravotní středisko, do dále zářící a v noci svítící opravený kostel, dále pošta, kulturní středisko a městský úřad.

Město se dynamicky rozvíjí díky nové bytové výstavbě.²⁴

²² CHARVÁTOVÁ, E. *Bystřice u Benešova 1471-1971*. s. 21.

²³ CHARVÁTOVÁ, E. *Bystřice u Benešova 1471-1971*. s. 25.

²⁴ *Město Bystřice*. [online]. [cit. 2014-18-06] < www.mestobystrice.cz >.

3. Cvičiště SS

3. 1 Úloha vojenských cvičišť v rámci germanizační politiky

V září 1938 signalizoval zábor československého pohraničí první krok k postupné germanizaci, následovala okupace v březnu 1939 a vytvoření Protektorátu Čechy a Morava. Další etapou germanizace bylo vytváření německých jazykových ostrovů v oblastech s ryze českým obyvatelstvem. K tomu vedly dvě cesty: uvalování nucených správ na nejrůznější československé hospodářské subjekty a především rozšiřování stávajících nebo zřizování nových vojenských prostorů. V obou případech šlo o vyvlastnění české půdy a její odevzdání do německé správy. Projevem těchto tendencí bylo právě zřizování vojenských cvičišť. Nejdříve byla rozšiřována vojenská cvičiště po bývalé československé armádě. U Vyškova, Milovic a v Brdech došlo k masivnímu záboru půdy a vysídlení několika desítek tisíc českých obyvatel. Pro srovnání, výměra výše uvedených čs. cvičišť před okupací činila 38 285 ha, v letech 1940–1945 došlo k záboru půdy o dalších 31 924 ha, celková rozloha činila 70 209 ha.²⁵

„*Tento prostor se jednou musí stát německým a Čech tady už nemá koneckonců co pohledávat!*“ Reinhard Heydrich (tajný nástupnický projev).²⁶ V duchu těchto názorů se nesl i německý návrh na zřízení cvičiště ve středních Čechách. Na rozdíl od předchozích vysídlování, která probíhala ve prospěch wehrmachtu, se v tomto případě jednalo o cvičiště Waffen SS. V několika etapách bylo přitom vysídleno na 65 obcí s více než 30 000 obyvateli z oblasti Benešovska, Neveklovska a Sedlčanska, aby

²⁵ KOS, Petr. *Cvičiště Benešov - vstup zakázán!!: SS-Truppenübungsplatz Beneschau/Böhmen 1939-1948: stručná historie výcvikového prostoru SS ve středních Čechách v letech druhé světové války a poválečná obnova území do roku 1948*. 2. vyd. Postupice: Posázaví, 2012. ISBN 978-80-904655-6-5., s. 6

²⁶ ŠMERÁK, Václav, ed. *Almanach: ohlédnutí: 1942-2012: vzpomínky pamětníků na vystěhování obyvatel Neveklovska a Sedlčanska za II. světové války ve středních Čechách*. Vyd. 1. Krňany: Mezi řekami, 2012. ISBN 978-80-260-2783-6., s. 46.

Němci z tohoto ryze českého území vytvořili cvičiště zbraní SS Čechy (SS-Truppenübungsplatz Böhmen), na němž platily říšskoněmecké zákony.²⁷

Pro realizaci nařízení odsunu byl zneužit čl. 3 zákona č. 125 Sb. ze dne 14. července 1927 o právu státu vyvlastňovat pozemky pro zřízení vojenských objektů a cvičišť. „Byly ještě použity §§ 1 a 3 říšského zákona č. 63 Sb. ze dne 29. března 1935 o vyvlastnění k účelům obrany, který platil v Německu, a Himmler rozšířil 7. října 1939 jeho platnost i pro protektorát.“ Němci tím dali najevo, že cvičiště nezřizují oni, ale česká strana.²⁸

Hranice cvičiště SS-Truppenübungsplatz Böhmen tvořily na západě Vltava, na severu Sázava od Pikovic až k Poříčí, na východě se hranice dotýkala Benešova, dále směrem na jih po státní silnici k Bystřici, pak po železniční trati až k Voticím, odtud na západ přes Sedlčany až zpět k Vltavě.²⁹ Další důvody k vybrání lokality byly jednoduché. Byla to poměrně velká zemědělská oblast s relativně malým počtem obyvatel a bez velkých průmyslových podniků. Nacisti nechtěli, aby se vystěhovala oblast, která by mohla narušit válečné hospodářství českých zemí (to byl i důvod, proč se vyhnula větší část Týnce na Sázavou vystěhování, sídlily zde totiž pro válku důležité Janečkovy továrny, v nichž byly zaměstnány dvě třetiny obyvatel města.) Poloha tří cvičišť- Brdy, Milovice i Benešovsko a Neveklovsko - byla pro Němce velmi výhodná i z jiného důvodu – kontrolovala Prahu ze tří stran.³⁰ Vedení cvičiště bylo původně umístěno v Benešově, ale později, v roce 1943, bylo přesunuto na zámek Konopiště. Velitelem cvičiště byl jmenován SS Brigadeführer a generálmajor zbraní SS a policie Alfred Karasch.³¹

²⁷ Staněk, S. Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou za okupace. In *Sborník vlastivěd. prací z Podblanicka*; , Ed.; 1973; s. 179–203., s. 179.

²⁸ ŠMERÁK, V., ed. *Almanach: ohlédnutí: 1942-2012*. s. 18.

²⁹ STANĚK, S., Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou za okupace. s. 33.

³⁰ KOKOŠKA, Stanislav. *Praha v květnu 1945: historie jednoho povstání*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005. Válka a mír v moderní době. ISBN 80-7106-740-7. s. 142.

³¹ HOFFMANNOVÁ, Jaroslava a JUNĚCOVÁ, Jiřina. *Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov a poválečná obnova území 1942-1950: faksimilia*. Praha: Státní ústřední archiv, 1985. Edice dokumentů z fondů Státního ústředního archivu v Praze. s. 267.

3. 2 Realizace cvičiště

Počátkem března 1942 se události začaly pomalu dávat do pohybu. Vlastní budování cvičiště fakticky začalo již 9.3. 1942 vystěhováním plicního sanatoria v Prosečnici. Jeho 3000 pacientů Němci propustili a veškeré vybavení nechali odvézt do lázní Velichovky. Je paradoxní, avšak pro okupační německou politiku typické, že tuto „špinavou práci“ - tj. vysídlení a přestěhování Čechů - prováděli Češi na základě svých zákonných norem, pod bedlivým dozorem okupantů.

Složitý úkol vyvlastňování a vysídlování předpokládal dobrou koordinaci protektorátních úřadů. Realizovat masivní přesuny obyvatelstva připadlo Přesídlovací kanceláři ministerstva vnitra- Aussiedlungskanzlei des Ministerium des Innern se sídlem v Benešově, zřízené 12.3. 1942. Úřadovala nejdříve v Netvořicích, potom v Čerčanech a po jistou dobu i v Sedlčanech. Vedením kanceláře byl pověřen JUDr. Jiří Šrajer, který byl do té doby politickým komisařem správy v Rokycanech. Významné pomoci se Přesídlovací kanceláři dostalo od zesílených hlídek protektorátního četnictva, které byly dočasně pro zajištění klidného průběhu vysídlení přidělovány k jednotlivým etapám. „*Po vysídlení vedl správu evakuovaného území komisař pro vysídlení obce, nejdříve Dr. J. Glaser, od 1.5. 1943 pak Dr. H. Wildner.*“³²

Z území mezi Benešovem a Sedlčany bylo z prostoru vznikajícího cvičiště SS vystěhováno na 17 647 lidí. Celková rozloha území činila 44 000 hektarů. Dalších 12 184 občanů muselo na vysídleném území zůstat a pracovat u dvorů, které SS nadále využívala.³³ Tato část obyvatel, kteří zde zůstali, zajišťovali hospodářské a technické zázemí. Většinu tvořili zemědělci, dále zůstávali lidé na lesní práce, cestáři a řemeslníci. Zůstávajícím stejně jako odcházejícím vyvlastnil Pozemkový úřad všechn nemovitý majetek, dále je postihlo zabavování hospodářských vybavení. Lidé, kteří ze zabíraného území odešli, pohlíželi někdy na ty, kteří zůstali, jako na prospěcháře a „špatné Čechy“.³⁴

Střední a drobní rolníci se stěhovali k příbuzným v nezabraném území, nebo najímali jako podnájemníci usedlosti u přestárlých zemědělců nebo u nemocných.

³² KOS, P. Cvičiště Benešov - vstup zakázán. s. 21.

³³ ŠMERÁK, V., ed. *Almanach: ohlédnutí: 1942-2012*. s. 44.

³⁴ ŠMERÁK, V., ed. *Almanach: ohlédnutí: 1942-2012*. s. 39.

V pozdějších etapách byla situace stále horší. Pronajímatel přestěhovalce mnohdy vykořisťoval a ti někdy, jak vyplývá ze záznamů, pracovali jen za stravu. Mnoho zemědělců zůstalo zcela bez provozních objektů a nastěhovali se jen do výletních vil a domků mezi Benešovem a Prahou, které byly za tím účelem nuceně zabráný. Jsou doloženy případy, že se postižení nestěhovali jen jednou, nýbrž později i vícekrát, buď pro neshodu s pronajímatelem, nebo proto, že nucený pohyb obyvatelstva pokračoval i v jeho novém bydlišti. Nemovitosti se vykupovaly z odhadní ceny, kterou stanovili odhadci (Němci, Češi z Bodenamtu). Na příkaz Bodenamtu bylo vystěhovaným vypláceno 80 % výkupní ceny jako odškodné. Zbytek byl vázán na eventuální pozdější závady, které by byly zjištěny ve vyvlastněném objektu. Tudíž docházelo k pomalému vybavování záloh. Mnoha zemědělcům to nedovolilo, aby si opatřili náhradní objekty, i kdyby je byli našli, nebo aby získané objekty rychle vybavili potřebným inventářem. „*Tak se vyplatilo v roce 1942 132 zálohových zápůjček u Okresní hospodářské záložny v Benešově ve výši 4, 457.400,- Kčs a v roce 1943 539 zálohových zápůjček ve výši 26,650.824,- Kčs. (Podle přehledu Šíмова).*“³⁵ K tomu dodávám vzpomínky pamětnice Miroslavy Fulínové z Větrova, která uvádí: „*Za dům ve Větrově nám zaplatili, ale když jsme se stěhovali zpět, tak úřady chtěly peníze zpátky. Nakonec jsme jim je vraceli, ale ne všechno, protože přišla komise a ta z té částky strhla tolik, kolik byla škoda na domě.*“³⁶

Ve všech pěti oblastech Neveklovska (Neveklov byl přirozeným středem tohoto území, a proto se ujal název „vystěhované Neveklovsko“) byl způsob stěhování stejný. Stěhování bylo rozděleno na takzvané etapy.

Definitivní plán byl rozvržen do pěti etap:

1. Stěhování do 15. září 1942.

Ze soudního okresu Jílové: Hostěradice, Hradištko, Pikovice.

Ze soudního okresu Neveklov: Blažnice, Březany, Dalešice, Jablonná, Krňany, Lešany, Lhota, Loutí, Maskovice, Měřín, Nebřich, Nedvězí, Nová ves, Podělusy, Rabyně, Teletín, Třebsín, Tuchyně, Vencov, Větrov, Vysoký Újezd, Závist.³⁷

³⁵ HERTL, Jan. Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942-1945. In *Sborník vlastivěd. prací z Podblanicka*. Ed.; 1957, Č. 1, s. 17-38. s. 24.

³⁶ ŠMERÁK, V., ed. *Almanach: ohlédnutí: 1942-2012*. s. 50.

³⁷ HERTL, J. Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942-1945. s. 22

Obce v této etapě se měly vystěhovat do 15. září 1942. Pouze občanům Lešan a Březan byl termín prodloužen o měsíc kvůli sklizni úrody. Celkově toto území tvořilo přibližně trojúhelník, jehož vrcholy byly Podělusy, Hradištko a Jablonná. V první etapě si s sebou ještě lidé mohli vzít vše, co měli, a museli přitom sklídit pole dřív, než odešli. Jednalo se o tzv. mrtvý i živý inventář. To se v dalších etapách neumožňovalo.³⁸ K těm, kdo se v první etapě stěhovali, patřila paní Radmila Měchurová z Vysokého újezdu, která na první etapu stěhování vzpomíná takto: „*Nejdříve se o vystěhování začalo mluvit, a to už v březnu 1942. Poté přišla vyhláška... My jsme měli ještě velkou kliku, při vší bídě, která existovala, že jsme si mohli všechno odvézt. Baráky se musely dát do naprostého pořádku, uklidit, vybít, vyvézt hnůj.*“³⁹

2. Stěhování do 1. dubna 1943.

Ze soudního okresu Neveklov: Benice, Bělice, Černíkovice, Dunávice, Dunávičky, Chářovice, Chleby, Chrástany, Krusičany, Lipka, Mlíkovice, Netluky, Netvořice, Oušnice, Radslavice, Soběšovice, Všetice.

Ze soudního okresu Benešov: Buková Lhota, Bukovany, Hůrka, Hvozdec, Chlistov, Pecerady, Poříčí n. S., Úročnice, Václavice, Vatěkov, Větrov, Vidláková Lhota, Zbočnice.

Ve druhé etapě došlo k vyklízení severní strany výcvikového prostoru. Jedinou výjimkou na severní hranici byl Zbořený Kostelec, Bodce a Týnec nad Sázavou, kde obyvatelé mohli na zvláštní povolení bydlet kvůli pracovní síle pro Janečkovu zbrojovku.⁴⁰ Podle vyhlášky vydané dne 27.10. 1942 se z důvodů hospodářsko-vyživovacích zabavoval veškerý živý a mrtvý inventář způsobilý k vedení podniku, který se výše uvedeného dne nacházel v prostoru II.vyklizovací etapy. Zabavení se nevztahovalo na ovce, kozy, drůbež, menší hospodářská nářadí, zařízení domácností a předměty osobní potřeby.⁴¹

3. Stěhování do 31. prosince 1943:

Ze soudního okresu Neveklov: Blažim, Břevnice, Borovka, Dubovka, Heroutice, Hůrka – Kapinos, Chvojínek, Krchleby, Křečovice, Lhotka, Libeč, Mstětice, Nahoruby,

³⁸ ŠMERÁK, V., ed. *Almanach: ohlédnutí: 1942-2012*. s. 49.

³⁹ ŠMERÁK, V., ed. *Almanach: ohlédnutí: 1942-2012*. s. 51.

⁴⁰ ŠMERÁK, V., ed. *Almanach: ohlédnutí: 1942-2012*. s. 53.

⁴¹ KOS, P. *Cvičiště Benešov - vstup zakázán*. s. 29.

Neštětice, Neveklov, Podmaršovice, Poličany, Řehovice, Skryšov, Spolí, Stranný, Strážovice, Tikovice, Ústí, Vráce, Zádolí, Zahradka, Zaječí, Zárybnice, Zderadice, Zhorný, Živohošť.

Ze soudního okresu Benešov: Bezejovice, Doloplazy, Hůrka, Chvojen, Jarkovice, Jírovice, Konopiště, Kožlí, Mlýny, Nesvačily, Petrovice, Poměnice, Příbyšice, Semovice, Tisem, Tvoršovice, Žabovřesky.

Ze soudního okresu Sedlčany: Paseky.⁴²

Menším paradoxem je, že o této etapě se vědělo o čtyři dny později než o etapě čtvrté. Vyhláška byla vydána 28. června 1943. Při této etapě došlo přibližně k dvoutřetinovému vyklízení prostoru. Tento vyklízený prostor byl jako druhý "pás", který byl vodorovně pod prvním. První pás, severní, byl první a druhá etapa, čtvrtá a pátá etapa pak tvořily poslední, jižní pás.⁴³

4. Stěhování do 31. října 1943.

Ze soudního okresu Sedlčany: Bučily, Červený Hrádek, Dubliny, Dublovice, Hradištko, Hrazany, Hluboká, Chlum, Chrastava, Kňovice, Kňovičky, Křepence, Lhotka, Líchovy Luhy, Nalžovice, Nová Ves, Osečany, Podhájí, Příčovy, Radíč, Sestrouň, Vítěz, Velběhy, Vohoz, Zběraz, Zvěrotice.

Ze soudního okresu Neveklov: Brdečný, Hodětice, Hořetice, Hůrka.⁴⁴

Vyhláška k tomuto vystěhování byla vydána 24. června 1943. I když se jedná o čtvrtou etapu, vystěhování mělo být dřív než ve třetí. Tato etapa zahrnovala jihozápad cvičiště. Okupanti tak měli na konci roku 1943 téměř celé cvičiště.⁴⁵

V. etapa byla vyhlášena 2. června 1943 a zakončovala vysídlování celého území, ačkoli i poté ještě probíhala dodatečná vystěhování. Zabráno bylo území s osadami na jihovýchodním okraji cvičiště: Maršovice, Zálesí a Podmaršovice, Drachkov a Zahořany, Božkovice, Radošovice, Tožice, Rudoltice, Hůrka, Libohošť, Manělovice, Šebaňovice, Sedlečko, Strnadice, Vrchotovy Janovice, Štětkovice, Bořená Hora, Klimětice, Slavkov, Podolí, Zahradnice. Termín vysídlení byl dodatečně stanoven na 1. dubna 1944, pro většinu vesnic ale nakonec neplatil, neboť ještě koncem roku

⁴² HERTL, J. Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942-1945. s. 22.

⁴³ ŠMERÁK, V., ed. *Almanach: ohlédnutí: 1942-2012*. s. 55.

⁴⁴ HERTL, J. Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942-1945. s. 22.

⁴⁵ ŠMERÁK, V., ed. *Almanach: ohlédnutí: 1942-2012*. s. 57.

benešovská komandatura SS zabírání obcí urychlila. Maršovice tak počátkem roku dostaly příkaz vystěhovat se během tří týdnů, do 31. ledna 1944. Stejný rozkaz platil i pro Podmaršovice a Zálesí. Kvůli rychlému stěhování se nepodařilo zajistit náhradní hospodářství pro většinu zemědělců. Následovalo zabírání dalších míst. K 15. březnu 1944, právě pět let od začátku okupace, proběhlo vysídlení osad Rudoltice, Štětkovice, Radošovice, Tožice, Libohošť, Manělovice, Sedleško, Strnadice, Brašnice, Klimětice, Bořená Hora, Zahradnice, čímž správa SS získala všechny osady na území cvičiště. Zatímco v prvních čtyřech etapách se obyvatelům dařilo najít náhradní živobytí, v páté etapě díky narychlo zkráceným termínům část přestěhovalců zůstala nezajištěna a mnozí sháněli bydlení a práci ještě dodatečně. Stěhování V. etapy bylo náročné i z toho důvodu, že probíhalo v době, kdy zemi pokrýval téměř metr sněhu.⁴⁶

Zázitky z páté etapy, na které vzpomíná pamětník V. Starý ze Semovic: „*Asi týden před nuceným vystěhováním přišli i za mými rodiči němečtí důstojníci. Dali nám asi týden, abychom opustili svůj domov v Semovicích. Otec, matka a já se svou sestrou. Vnímal jsem, jak z toho byl otec celý špatný a maminka plakala.*“⁴⁷

Proběhlo i stěhování mimo těchto zmíněných pěti etap. Předně šlo o židovské obyvatelstvo, které se mělo vystěhovat do 1. září 1942. U všech dalších etap se měli dříve stěhovat především důchodci, kteří by při sklizni nepomohli. Stěhovala se dokonce i část Benešova a Bystřice, části na západ od železniční trati.⁴⁸

3. 3 Obnova území

Obnova předválečného stavu však byla velmi dlouhým procesem, který nedospěl – a to se dá říci až do současnosti – k úplné restituci poměrů před vysídlením, mj. i pro postoj nejvyšších vládních orgánů, které měly s tímto územím jiné úmysly. Zemský národní výbor např. navrhoval, aby půda na cvičišti zůstala v majetku státu, který by ji mohl využít např. k účelům rekreačním. Zemský národní výbor se např. snažil, aby vysídlenci z Benešova místo návratu do svých domovů raději osídlovali pohraničí. Tato

⁴⁶ ŠMERÁK, V., ed. *Almanach: ohlédnutí: 1942-2012*. s. 37.

⁴⁷ ŠMERÁK, V., ed. *Almanach: ohlédnutí: 1942-2012*. s. 198.

⁴⁸ ŠMERÁK, V., ed. *Almanach: ohlédnutí: 1942-2012*. s. 59.

výzva se v září 1945 setkala s naprostým neúspěchem, z celé vystěhované oblasti se přihlásilo jen 38 malozemědělců a 59 deputátníků.⁴⁹

Někteří obyvatelé se nevrátili většinou z toho důvodu, že na místě, kam byli vystěhováni, našli již nový, lepší život. Lidé se postupně vraceli do míst, kde většinou žily celé generace. Své domovy opouštěli v dobrém stavu. Nacházeli je ale často vydrancované. V obcích zasažených dělostřeleckou palbou neměli lidé většinou střechu nad hlavou. Domy byly leckdy vážně poškozeny do té míry, že se musely strhnout úplně. Pole ležela několik let úhorem, takže bylo těžké znovu začít hospodařit. Jen někteří odcházeli hledat bydlení do Sudet.

Miluše Číperová, která tehdy bydlela v Mstěticích, na návrat vzpomíná v Almanachu: „ Z bytu nám Němci sebrali všecko, naši měli hospodářství. Vzali koně i stroje... Domů jsme se po válce vraceli, co nejdřív jsme mohli. Museli jsme tu ale udělat nový podlahy. Místo dveří jsme měli deky, aby nám nefoukalo.“⁵⁰

Dalším problémem byla munice. Na konci války měli Němci na některých místech ve výcvikovém prostoru zakopanou municí pro případ, že by se museli bránit před postupující Rudou armádou. V pozdější době se začala víceméně náhodně nacházet. Během vyhledávání munice docházelo často k úrazům a munice se objevuje až dodnes.

Během vystěhování bylo zničeno 188 domů úplně, velmi těžce bylo poškozeno 296 domů a těžce 2475. Celkem bylo nepoužitelných 264 studní, spolu s nimi bylo poškozeno nespočet kilometrů kanalizace a elektrického vedení.⁵¹

⁴⁹ HOFFMANNOVÁ, J., JUNĚCOVÁ, J. Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov a poválečná obnova území 1942-1950. s. 267.

⁵⁰ ŠMERÁK, V., ed. *Almanach: ohlédnutí: 1942-2012*. s. 57.

⁵¹ ŠMERÁK, V., ed. *Almanach: ohlédnutí: 1942-2012*. s. 71.

4. Sonderlager Bystřice u Benešova

4. 1 Zřizování koncentračních táborů

4. 1. 1 Německé zákony

15. září 1935 byly v Norimberku vyhlášeny nové zákony nacistického Německa o říšském občanství a o ochraně „německé cti a krve“. Zbavily osoby, které nemohly prokázat tzv. árijský, tj. německý nebo „druhově podobný“ původ lidských práv a propůjčily zdání právních aktů zločinné diskriminaci a někdy i hromadnému vyvražďování tzv. rasově méněcenné populace. Občané židovského původu byli tak v Německu postaveni mimo zákon. Platnost Norimberských zákonů byla za II. sv. války rozšířena do všech zemí okupovaných nacistickým Německem. V koncentračních táborech bylo umučeno a zavražděno 6 milionů Židů, v ČSR padlo za obětí rasové perzekuce přes 180 tis. občanů židovského původu (k těmto občanům podle Norimberských zákonů patřili lidé, kteří měli do posloupnosti prarodičů tři židovské předky). Podle plánu Hitlera tentýž osud po „vyřešení otázky Židů“ očekával i židovské míšence. Pokračováním tohoto plánu byla i snaha oddělit občany nežidovského původu od židovských partnerů. V září a začátkem října byla vydána úřední výzva k rozvodu se židovským partnerem. Ti, kteří této výzvy neuposlechli, byli soustředěni nejdříve v Praze a pak odvezeni spolu se židovskými míšenci do různých „sonderlagerů“, kterých bylo na území Protektorátu mnoho. Jiným typem těchto táborů byl Kálek, kde byli shromážděni manželé židovských míšenek, a pražský sonderlager pro ženy – Hagibor. Na rozdíl od vyhlazovacích koncentračních táborů byly sonderlagery zřizovány za účelem získání levných pracovních sil a počet obětí na životech zde byl relativně nízký.⁵²

⁵² BUBENÍČKOVÁ, Růžena, KUBÁTOVÁ, Ludmila a MALÁ, Irena. Táboři utrpení a smrti. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1969. s. 11.

4. 1. 2 Pracovní síly na vojenském cvičišti

Výstavba vojenského cvičiště SS si žádala velkého počtu pracovních sil i prostředků, kterých se ovšem v té době již Němcům, vzhledem k vytíženému válečnému průmyslu, v dostatečné míře nedostávalo. O práci na cvičišti nebyl ze strany obyvatelstva příliš velký zájem.

V prostoru cvičiště sice pracovaly na výstavbě vojenských zařízení intenzivně české civilní firmy, z pohledu Němců to ale bylo stále málo. To se stalo Němcům pohnutkou pro zakládání poboček koncentračních táborů. Od září 1942 tak byly zřizovány nejdříve tzv. pracovní výchovné tábory, od října 1943 pak byli na práci nasazováni vězňové z vytvořených poboček koncentračního tábora Flossenbürg. S prací vězňů koncentračních táborů počítaly návrhy SS již v roce 1941.⁵³

Jen pro ilustraci uvádím ukázkou z dokumentů pracovního úřadu v Praze, kde je vidět značný převis poptávky nad nabídkou.

„...Požadavek komandatury cvičiště na 649 řemeslníků (185 zedníků, 80 betonářů, 73 truhlářů, 60 silničních dělníků, 3 elektrikářů, 10 kovářů a 238 pomocných dělníků) mohl pracovní úřad v Benešově uspokojit přidělením pouze 15 zedníků, 10 betonářů, 5 tesařů, 5 kovářů a 100 pomocných dělníků.“⁵⁴

Odliv pracovní síly na tomto území je také patrný z dopisu hospodářského a správního úřadu SS v Berlíně státnímu ministru K. H. Frankovi, který žádal říšské nadřízené orgány o přidělení větší priority cvičišti SS:

„...Avšak ani po zvýšení čísla naléhavosti nebyly dány k dispozici větší přiděly pracovních sil. SS – Obergruppenführer Pohl zasahoval se již tak u říšského vedoucího SS o to, aby dostal povolení k nasazení vězňů...“⁵⁵

Koncentrační tábory, které postupně vznikaly na zabraném území, byly různého typu:

- „ 1/“sondererziehungslager“ – pro lidi vyhýbající se práci a sabotéry*
- 2/“gefangenenlager“ – pro zajaté důstojníky a politické vězně*
- 3/“sonderarbeitslager“ – pro uprchlíky nasazené v říši*

53 KOS, P. Cvičiště Benešov – vstup zakázán. s. 40.

54 KOS, P. Cvičiště Benešov – vstup zakázán. s. 40.

55 KOS, P. Cvičiště Benešov – vstup zakázán. s. 40.

4. 1. 3 Jiné tábory

Jako první se zřídily pracovní výchovné tábory. První tábor byl zřízen těsně na hranicích vystěhovaného území v Jírovicích. Později byl přemístěn do tvoršovického zámku. Chovanci, oblečení do hnědého režného obleku, pracovali na stavbě podzemních bunkrů v Tvoršovicích. Jejich ubikace se nacházely také v Lešanech, Břežanech a přechodně ve Vrchotových Janovicích a Bukovanech.

U Sedlčan v Chlumu byl zřízen zvláštní kárný tábor pro provinilce zbraní SS, tzv. Bewährungsabteilung der Waffen – SS Chlum. V táboře bývalo 1 000-1 800 internovaných. Docházelo zde i k popravám, které byly před českými obyvateli přísně utajovány. K popravám docházelo zastřelením na louce, před hranicí dřeva u zdi parku, asi 30metrů od zdejšího hostince. Na dobu poprav byl vždy vydán zákaz pro obyvatele vycházet z domu.

Tábor postavený ve Vrchotových Janovicích změnil několikrát své určení. Původně byl zřízen jako pobočka tehdejšího pracovní - výchovného tábora v Hradištku pro utečence totálně nasazené v Říši. Pak se stal nakrátko “sonderlagerem“ a později byl změněn na tábor pro politické vězně. Byli zde ubytováni lidé různé národnosti. Většinou Francouzi, Rusové, Poláci, Holanďané, Němci apod. Chodili pracovat hlavně do kamenolomu v Šebáňovicích. Kvůli hladu a těžké práci zde docházelo k úmrtím zesláblých vězňů. Byli pochováváni nejdříve na hřbitově, později u zdi parku Janovického zámku.

Tábor na Hradištku byl zřízen na místě kárného tábora pro Čechy uprchlé z Německa a roku 1943 byl určen pro významné politické vězně všech národností. Asi 500 vězňů pracovalo na stavbě silnice, vodovodu a kanalizace; jiní chodili za prací do lomu nebo kopali protitankové výkopy u Třebsína. Podmínky zde podle výpovědí vězňů byly velmi špatné. Lidé umírali z podvýživy a špatné hygieny. 3. dubna 1943 sem byl nasazen likvidační strážní oddíl. S blížícím se koncem války mělo velitelství zájem co nejvíce snížit počet vězňů. Dne 9. dubna byli vězňové přinuceni k pochodu do Třebsína.

⁵⁶ ČERMOCH, Martin. *Koncentrační tábory na zabraném území se zaměřením na Sonderlager v Bystřici u Benešova*. Středoškolská činnost Gymnázium Benešov. 1986. s. 7.

Po cestě docházelo k masakrům. Němci vždy dali povel, aby si vězni lehli na zem, a na ležící osoby spustili palbu z kulometů. Ti, co přežili, dostali se do vlakového transportu směřujícího do jižních Čech a u Kaplic byli osvobozeni.⁵⁷

4. 2 Sonderlager Bystřice u Benešova

4. 2. 1 Umístění, vzhled tábora

Na území protektorátu byly zřizovány pobočky koncentračního tábora Flossenbürg, tak tomu bylo i v oblasti zabraného „Neveklovska“. Na území cvičiště vznikl v červenci roku 1943 tábor s oficiálním názvem Sonderlager für jüdisch versippte Arier und jüdische Mischlinge auf dem SS-Truppenübungsplatz Böhmen⁵⁸ v podobě pracovního tábora pro židovské míšence a manžele židovských žen v Bystřici u Benešova. V samotné Bystřici fungoval hlavní tábor, který byl označen Sonderlager A, tomu podléhal Sonderlager B v Tvoršovicích a Sonderlager C ve Vrchotových Janovicích.

1. pobočka bystrického Sonderlageru byla původně umístěna ve stájích a stodolách ve Vrchotových Janovicích. Zdejší tábor se ale pak stal politickým táborem a původní vězni byli na podzim 1943 přestěhováni do Bystřice. Bystřický tábor stál na severním okraji obce, asi 100m od železniční stanice. Domky za tratí, zabrané v 5. etapě vystěhování, sloužily jako správní budovy:

„ Dům č. 1 /bývalé čp. 331/ obýval velitel lágru SS- Hauptscharführer Maurer

Dům č. 2 /čp. 335/ - ošetřovna vězně – lékaře dr. Slámy

Dům č. 3 /čp. 335/ - kuchyně / později přemístěna do lágru, do nové zděné kuchyně /

Dům č. 4 /čp. 345/ - vedení stavby firmy Billik und Schicho

Dům č. 5 /čp. 340/ - strážnice SS a „bunkr“.⁵⁹

⁵⁷ KOS, P. *Cvičiště Benešov – vstup zakázán*. s. 141-143.

⁵⁸ Tento oficiální název se nejspíš uvádí až od června 1944.

⁵⁹ ČERMOCH, M. *Koncentrační tábory na zabraném území se zaměřením na Sonderlager v Bystřici u Benešova*. s. 11.

Po transportu prvních mužů na bystřické nádraží byli vězni rozděleni na dvě části. Jedna část zůstala ve vystěhovaných domech u železniční tratě v Bystřici a hned druhý den se dala do budování na polnostech koncentračního tábora. První, co udělali, bylo oplocení plotem s ostnatým drátem. Dále byl zplanýrován velký prostor a na něm postaveno asi dvacet stanů. Dalších vězňů přibývalo a s nimi i pracovní tempo, už v listopadu byly postaveny první dřevěné budovy.

K ubytování vězňů sloužilo 7 dřevěných baráků uspořádaných do čtverce. Baráky byly stavěny postupně, po každém dostavěném baráku byl zorganizován další transport.

Bydlelo se po 150 mužích.

„Po přestěhování do Bystřice nás umístili do dřevěných baráků, které byly postaveny ze syrového dřeva a po seschnutí byly samá štěrbina. Táhl jsem jimi jak na Václaváku. Ve světnici nás žilo 150, stálo tam čtvero kamen a přiděl 20 kg uhlí na den nebyl dodržován... Ráno jsme nacházeli na dekách sněhový poprašek. V noci jsme oděv i prádlo skládali pod sebe na slamník, kde vyschlo a bylo zahřáté. Jen boty zůstaly venku, byly zmrzlé nebo mokré.“⁶⁰

Nejprve zde stála provizorní kuchyně, kterou provozovali manželé Čechmánekovi. *„Paní Čechmánková si jako zásobovače vyreklamovala Járu Pospíšila, což se neobešlo bez narážek.“⁶¹* Později zde byla zděná vězeňská kuchyně s jídelnou. Dvakrát týdně se na noc chodilo pomáhat péci pekaři do Bystřice na náměstí.

Střediskem tábora byl třetí barák, kde se nacházela úřadovna tábora Lagerälteste, pokoje (vorarbeitere) a poštovna, kde byly cenzurovány korespondenční listky. Na jedné straně čtverce byla řada latrínových buněk (po 5 místech), před kterými byly každé ráno fronty. Tábor byl po obvodu obehnan ostnatými dráty, které ohrazovaly i část vedlejšího Semovického rybníka, jenž byl určen k mytí. Vprostřed bylo nástupiště s osvětlením. *„Při větším větru rozvod světla zkratoval. Občas se větru ‚pomohlo‘.“⁶²*

⁶⁰ KAVENA, Jiří. Sonderlager pro židovské míšence v Bystřici u Benešova. In *Terezínské listy* 28/2000.s.51-60 s. 55.

⁶¹ FILÍPKOVÁ, Milena. Sonderlager v Bystřici. In *Pod Blánkem*, č.4; , Ed.; 2008; s. 10–13.s 12.

⁶² KAVENA, J. Sonderlager pro židovské míšence v Bystřici u Benešova. s. 52.

4. 2. 2 Řízení tábora

Hlavním velitelem tábora byl Ernest Maurer. Jeho uniforma byla opatřena štítkem „SS – Feldgendarmerie“. Mezi vězni měl přezdívku „Háša“. Jeho zástupce byl velitel sonderlageru v Tvoršovicích SS-Oberscharführer Schöm, jehož přezdívka byla „Óša“ a pomocník SS – Sturmman Handschuh. Hlídáním byl pověřen strážní oddíl Waffen SS z Konopiště a byl v něm zaveden systém Lagerälteste. Funkci Lagerälteste vykonával František Slawisch z Krupky u Teplic, který byl vězni respektován pro své diplomatické a přímé jednání.

„ Každý barák měl svého “staršího“ a tomu pomáhal nemocný vězeň – Innendienst. Slawischovým zástupcem byl československý kapitán Nikodén.“⁶³

“Innendienst“ v době práce uklízel, v noci zapisoval odchody vězňů a byl povinen, pokud by se vězeň do 5 minut nevrátil, vyhlásit poplach.

Ernest Maurer pocházel z evangelické rodiny, byl vyučený truhlář a sklenář. Kariéru zahájil u ochranné policie a měl vyznamenání za “Osvobození Rakouska a Sudet.“

Jeho charakter byl vystižen ve vzpomínkách MUDr. L.Pelešky takto:

„ K vězněným se choval neurvale, zesměšňoval je, zneužíval svoji moc. V zimě je nutil pracovat na stavbě bez rukavic. Když Rudolfa Berzettiho ranila mrtvice, navštívil ho na ošetřovně a nutil ošetřovatele, aby bezvládného nemocného stavěl na nohy. Při jeho opakovaných pádech se bavil jeho bezmocností. Rád se předváděl. Před návštěvou důstojníka SS poštal na ing. Chittissiho vlčáka, jindy střílel pistolí do skupiny vězňů, která šla do práce po louce okolo domku, kde bydlel. Na jeho libovůli záleželo, zda nemocný byl včas dopraven do nemocnice nebo ne. Byl odpovědný za smrt dvou vězňů, kteří prchali z Vrchotových Janovic na pomoc SNP.“⁶⁴

Jako názorný příklad lze hodnotit smrt, kterou zavinil vězni Josefu Rezkovi, jemuž znemožnil poskytnutí lékařské pomoci.

Po válce uprchnul do Německa, kde v americké okupační zóně pobýval u své manželky. Brzy po té byl zatčen německou policií a vězněn v různých táborech pod

⁶³ FILÍPKOVÁ, Milena. Sonderlager. In Pod Blaníkem; č.3, Ed.; 2008; s. 14–21.s. 17.

⁶⁴ ČERMOCH, M. Koncentrační tábory na zabraném území se zaměřením na Sonderlager v Bystřici u Benešova. s. 17.

americkou správou. „Do ČSR byl vydán až 6. 3. 1947 a před benešovským senátem Mimořádného lidového soudu stanul 29.4.1947.“⁶⁵ V jeho neprospěch vypovídala řada svědků, kteří se přihlásili na výzvu ve svobodných novinách. Svědci vypovídali o chování obviněného i o ubytování, stravě a práci. Nejčastěji vypovídali, že Mauerovou zálibou bylo trestání obyvatel lágru a přílišné pití alkoholu. Pověstné bylo bití holí, kdy se internovaní museli bít navzájem pod Maurerovým dohledem. Proslulé byly i jeho apely, kdy internovaní v pozoru stáli celé hodiny v jakémkoliv počasí. Týral vězně různými druhy cvičení a neuznával nemocné, a tak se snažil držet počet osob na marodce na minimu. Odpíral také posílat nemocné do benešovské nemocnice. Za tyto zločiny byl odsouzen k doživotnímu těžkému žaláři, který mu byl v červnu 1955 amnestií snížen na 25 let, a téhož roku byl rozhodnutím generálního prokurátora vysídlen do SRN.

Po příchodu transportů byli vězni zapsáni a rozděleni do pracovních skupin. Při nástupu na appelpplatz byli vězni seznámeni s hlavním pracovním úkolem, který spočíval v rychlém vybudování cvičiště. Poté vyslechli znění táborového řádu a následovala akce – pochod stráží SS se psy kolem tábora. V táboře žilo 1 500 až 2 000 mužů. Jejich průměrná věková hranice byla 20 let, ale byli zde i sedmnáctiletí mladíci. Horní věková hranice byla oficiálně stanovena na 60 let, ale nebyla dodržována nijak striktně.

Po dobu trvání bystřického tábora se vedení tábora nezměnilo, velmi často se ale střídalo strážní mužstvo. Vedení a strážní mužstvo se řídilo příkazy Himmlera, zprostředkovanými konopišťským velitelstvím SS. Strážnými byli ke konci války většinou němečtí Rumuni, Maďaři, Lotyš i němečtí invalidé.

4. 2. 3 Režim tábora

Během dne se konaly nástupy pravidelně čtyřikrát. Kapitán Nikodém (vězeň zodpovědný za službu) organizoval sčítací nástupy, hlášení předal Slawischovi a ten mužům SS. „Kromě sčítacích apelů se konaly také *“bartapely* /-vousy/, *“haarapely*“ /-

⁶⁵ KOS, P. Cvičiště Benešov - vstup zakázán.s. 145.

vlasý/ nebo "schuheapely". Tyto "botové apely" se staly ceremoniálem, při kterém se boty před esesákem musely otáčet předepsaným postupem. ⁶⁶

Bylo zde zřízeno tzv. "alarmkomando", které i několikrát za noc cvičně nastupovalo. V neděli odpoledne, kdy se nepracovalo na stavbě, se konal nástup, při kterém se přidělovaly práce na další týden a poté se cvičily pochodové obraty. Často probíhaly na ubikacích kontroly pořádku, které provádělo velení tábora v bílých rukavicích, s nimiž se zjišťovalo, zda není někde prach. „ *V Bystřici po přestěhování se nepracovalo v neděli, ale jednou za měsíc celou neděli. Volný čas jsme většinou strávili na různých nástupech. Ve volné neděli 28.1.1945 jsme dělali kluziště pro zástupce velitele tábora. Rád prý bruslil.* ⁶⁷

Za přestupky byli vězni trestáni většinou při večerním nástupu, kdy byly přítomny i jednotky, které pracovaly přes den mimo tábor. „ *Jeden z nich (trestů) byl rákoskou na zadek. Zpravidla se podařilo trestanému včas dopravit koženou vložku do kalhot... Další trest byl pracovní, tzn. práce přesčas a nebo i v neděli.* ⁶⁸ Ve vyprávění pamětníků se poměrně liší vzpomínání na táborové tresty. Někteří, viz předešlá citace od J. Kaveny, o tom mluvili jako o slabých a často žádných trestech. Ale L. Peleška ve svém vzpomínání uvádí: „ *Tresty byly tvrdé a téměř vždy kolektivní ... Utekl-li někdo z pracoviště, jeho parta 30i lidí dostala každý 25 ran holí, Vorarbeiter 50 ... K tomu byly další tresty - rozdělit se na 2 skupiny a vždy polovina klusala kolem cvičiště a druhá odpočívala-tak celou noc. Dále byla zadržována pošta z domova i balíčky – a to bylo skoro stále, co se jim z balíku líbilo, si vzali.* ⁶⁹

Byly zde tři základní formy trestu: rány holí (výprask), večerní hlídka u brány, nebo práce přesčas či o nedělích.

Dopisy byly, jak už jsem uvedla, cenzurovány. Psát se mohlo pouze německy a povoleno bylo 30 německých slov včetně adresy oběma směry. Balíčky mohly být přijímány do 20Kg 1x měsíčně, pokud nebyly pro nějaký přestupek

⁶⁶ ČERMOCH, M. *Koncentrační tábory na zabraném území se zaměřením na Sonderlager v Bystřici u Benešova*. s. 13.

⁶⁷ KAVENA, J. *Sonderlager pro židovské míšence v Bystřici u Benešova*. s. 55.

⁶⁸ KAVENA, J. *Sonderlager pro židovské míšence v Bystřici u Benešova*. s. 54.

⁶⁹ Citace dopisu od L. Pelešky, 31.3. 1995, adresát: Alois Pořízka. viz. příloha.

K použití dopisu svolila MUDr. E. Pelešková – manželka autora.

zabaveny. Dohlíželo se na jejich rozdělování, popř. si velení ze zásilky vybíralo cigarety nebo ovoce.

Každý vězeň byl označen žlutou páskou s černým nápisem Sonderlager. Nosila se viditelně na rukávu.

4. 2. 4 Smrt

K přímým likvidacím vězňů v táboře nedocházelo. O život přišli čtyři vězni, z toho ve třech případech došlo k přirozeným úmrtím. Zemřelí byli pochováni s církevními obřady na hřbitově v Bystřici a Nesvačilech. Zastřelen na útěku byl Ivo Göringer dne 19.4 1945.⁷⁰

Ivo Göringer byl dvaadvacetiletý muž. Podle nalezené evidence Prahy II se Ivo Göringer narodil 5. 7. 1923 v Nýřanech. Otec byl úředník, árijec. Matka byla registrována v ŽO Praha, narozením v Plzni, dále zde byla uvedena jako Židovka spřízněna s Árijcem. Matka byla pravděpodobně odvedena do ghetta Terezín. Všichni tři jsou evidováni s uvedením německé národnosti, otec a syn římský katolík. Z výpovědí pamětníků je zřejmé, že útěk promýšlel už delší dobu. Byl to jeho již třetí pokus, kdy nejprve podplatil strážce. Dále počítal s tím, že nacisté budou slavit narozeniny Adolfa Hitlera a jejich bdělost bude oslabena. Bohužel tu noc změnil Maurer strážce a prchající Ivo Göringer byl dopaden na nádraží, potrhán psem a zastřelen z bezprostřední blízkosti sedmi ranami, z nichž čtyři byly smrtelné. Pachatelem tedy byla SS stráž – buď Litevec či Estonec, který dostal deset marek a tři dny dovolené. Z líčení táborového lékaře Slámy, který byl jako první doveden k mrtvému tělu, bylo zřejmé, že touto událostí byli nepříjemně zaskočeni velitel Maurer i zástupce Oscha. Žádali po lékaři, aby podepsal úmrtní list s uvedením smrti – srdeční slabost. Doktor Sláma ale odmítl podpis s tím, že noční střelba měla svědky. Protokol o úmrtí tedy podepsal jistý SS lékař v Benešově bez udání příčin smrti. František Slawish dohodnul na Maurerovi katolický pohřeb s knězem na bystřickém hřbitově. Ivo Göringera neslo šest vězňů a hřbitov byl hlídán esesmany se zbraněmi. Mladík byl pohřben dne 21. dubna 1945 do hrobu č. 545. Za čtrnáct dní začaly spontánní útoky z tábora. Göringerův

⁷⁰ FILÍPKOVÁ, M. Sonderlager v Bystřici. č. 3. s. 18.

hrob byl zaplacen na 10 let, pak byl zakoupen novými majiteli. Bystřice si připomněla tuto smrt 22. dubna 2014, kdy se na bystřickém hřbitově konalo slavnostní odhalení nového pomníku.⁷¹

Svědectví o Ivu Göringerovi poskytli dva jeho spoluvězni z baráku č. 4, Pavel Kohout a profesor Hans Kautzky z Chicaga. Oba měli k němu velmi dobrý vztah.

P. Kohout ve svém svědectví vzpomínal na Göringera a jeho charakter takto:

„Kam jsem přišel, nikde nebylo místo, nikde mne pro můj hrozný, odpuzující kašel (tuberkulóza) nechtěli mezi sebe přijmout...a tak jsem si sedl s kufrem před jeden barák, kde jsem také neuspěl. Náhle ke mně přistoupil hezký, mladý, asi devatenáctiletý kudrnatý bloňďák s dotazem, proč nejsem ještě ubytovaný?...Pomohl mi se zavazadlem a řekl: „ Budeš bydlet s námi...“ Když viděl, že mi opravdu není dobře, okamžitě se rozhodl, že nahoře bude spát on, dole já.“⁷² Také poskytl několik informací o jeho původu a nástupu do tábora, na které si dokázal vzpomenout. „ Domnívám se, že Ivo Geringer se narodil někdy kolem roku 1925, myslím, že byl německé národnosti a Židovka byla jeho maminka...Plynně mluvil jak česky tak německy. Do Sonderlageru nastoupil stejně jako já dne 20. července v den nezdařeného atentátu na Hitlera...“⁷³

Profesor Kautzky vzpomínal na den útěku: „ Geringer byl zastřelen na nádraží Bystřice pod vagonem, tedy na svobodě. Znal jsem podmínky a plán, Ivo mě vzbudil a mluvili jsme na mé posteli, než odešel. To střelení jsem slyšel jen několik minut po tom. Byl vyhlášený apel a všichni jsme nastoupili na naše místa. Mrtvolu Geringera SSáci přivlekli jako kus hadru.“⁷⁴

4. 2. 5 Pracovní nasazení

Internovaní muži měli od úřadu práce v pracovních knížkách poznámku: „Totálně nasazen – válečná povinnost až do konce války.“⁷⁵ Hned po příchodu do

⁷¹ NĚMEC, Pavel. Ivo Geringer. *Hlas Bystřice* 2014, 4, s.15.

⁷² NĚMEC, P. Ivo Geringer. s. 15.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ KOS, P. *Cvičiště Benešov - vstup zakázán*. s. 145.

tábora byli zařazeni do pracovních skupin. V čele těchto skupin stáli vorarbeiteři.⁷⁶ Ti byli vybíráni z řad např. „bývalých důstojníků - major letectva Greulich, plukovník Heřman /v r.1939 velel pluku na Podkarpatské Rusi proti sičovcům, v r.1945 se stal členem voj. štábu Pražského povstání/, major Kulhänck, rytmistr Schmied; stavbařů – ing. Hauptmann; rasově podle norimberských zákonů neodpovídajících Němců – Kurt Metzner /údajně bývalý nositel Rytířského kříže, důstojník wehrmachtu... náhodně byli vybráni: prof. Stibitz /sportovec, ve volných chvílích vedl nácvik juda...“⁷⁷

Pracovalo se od 7 do 18 hodin s polední hodinovou přestávkou. Celá skupina mohla z pracoviště odejít, až když poslední dvojice splnila svou normu a nikdo jí nesměl pomáhat. Skupiny pracovaly na různých místech. Nejvíce vězňů bylo zaměstnáno na stavbě nádraží v Bystřici, kterou vedla firma Billik-Schicho. Odtud měly oddíly SS odjíždět na frontu.⁷⁸

„Stavbu vedl rakouský inženýr Joza, jeho asistent byl bulharský stavitel Dalzakov a polír Tichlarik.⁷⁹“ Dále mnoho lidí pracovalo v Tvoršovicích a Semovicích (nedaleké vsi) v muničním skladu, který 3. 3. 1944 vyletěl do povětří. Pamětník Vladimír Starý na to vzpomíná takto: „...rozlítly se po výbuchu dveře i okna. Byla to hrozná rána. Vyběhl jsem za ves a shora jsem viděl tu hrůzostrašnou scenérii. Mrtvá těla, roztrhaná, rozeseť ruce, nohy, sněhový poprašek na polích potemněl střelným prachem. Bylo asi dvacet mrtvých, tlaková vlna jim většinou rozthala plíce, Vedení firmy postavilo zabitým Němcům pomníky s jejich jmény.“⁸⁰

Společně s pankráckými vězni pobývali internovaní bystřického tábora na pile v Racku. Jiné skupiny docházely na práci do Olbramovic, do Domašína stáčet benzin a naftu, nebo zakopávat kabel z Benešova na Konopiště.⁸¹ „Zvláštní skupina pracovala na

⁷⁶ ČERMOCH, M. *Koncentrační tábory na zabraném území se zaměřením na Sonderlager v Bystřici u Benešova*. s. 14.

⁷⁷ ČERMOCH, M. *Koncentrační tábory na zabraném území se zaměřením na Sonderlager v Bystřici u Benešova*. s. 14.

⁷⁸ KAVENA, J. *Sonderlager pro židovské míšence v Bystřici u Benešova*. s. 51.

⁷⁹ ČERMOCH, M. *Koncentrační tábory na zabraném území se zaměřením na Sonderlager v Bystřici u Benešova*. s. 14.

⁸⁰ ŠMERÁK, V., ed. *Almanach: ohlédnutí: 1942-2012*. s. 199.

⁸¹ ČERMOCH, M. *Koncentrační tábory na zabraném území se zaměřením na Sonderlager v Bystřici u Benešova*. s. 15.

Konopišti na stavbě garáží. V této skupině byli m.j.: Miloš Kopecký, režisér Miloš Makovec, malíř Vorek Štolovský, synové brněnského lékaře Podlahy...Do tábora pronášeli různé potřebné věci a tajně se scházeli i s příbuznými a známými, pokud byli ještě na svobodě.“⁸²

Vězni kopali také zákopy kolem nesvačilského letiště, telegrafní sloupy od letiště, kulometná postavení a na samém konci války kopali zákopy i u Benešova. Pamětník pan Peleška na otázku na pracovní normy v dopise Aloisi Pořízkovi říká toto: *Tedy ve hlíně 5,5 m³ a ve skále či pískovci nebo žule 1,5 m³ na den s odvozem... Pozdní příchody znamenaly to, že už nebyla voda, a tak ešus vody stál 10 cigaret.*“⁸³ Jediným pomocným náradím byly krumpáče, lopata a kolečko.⁸⁴

Na zimní práci má vzpomínku i pamětník pan Pavel Kohout: „*Vzpomínám, jak při mrazu kolem -20 °C jsme pracovali, my, tři vězni a jeden voják SS-hlídač.(Pracoval s námi, aby nezmrznul). Poctivě jsme se činili celý den a výsledek?: doslova jsme naškrábali jedno kolečko zmrzlého písku. Dodnes vidím toto pracoviště. Bylo asi kilometr po trati na konci Bystřice, u mostu přes koleje, v malém pískovém lomu.*“⁸⁵

Vlastní práce řídili čeští mistři a vzpomínky vězeňských pamětníků uvádí, že to vykonávali velmi ohleduplně. S vězni neměli velké starosti, neboť ti chápali postavení mistrů a nedělali naschvály. Správa tábora zaměstnávala civilní zaměstnance, kteří se také podíleli na běžném provozu tábora, nebo zajišťovali stavební a inženýrské práce. Poněvadž tito lidé měli po pracovní době volnost pohybu mimo tábor, mohli s nimi navázat lidé z obce osobní kontakt. Dále sloužili jako zprostředkovatelé spojení vězňů s okolím.⁸⁶

⁸² ČERMOCH, M. *Koncentrační tábory na zabraném území se zaměřením na Sonderlager v Bystřici u Benešova.* s. 15.

⁸³ FILÍPKOVÁ, M. *Sonderlager v Bystřici.* č. 4. s. 11.

⁸⁴ KAVENA, J. *Sonderlager pro židovské míšence v Bystřici u Benešova.* s. 51

⁸⁵ Nepublikovaný rozhovor s Pavlem Kohoutem, rozhovor vedla a darovala městu Bystřice A.Klímová – Brejchová. viz příloha

⁸⁶ FILÍPKOVÁ, M. *Sonderlager v Bystřici.* č. 3. s.18.

4. 2. 6 Hygienické podmínky a péče o vězně

V rámci táborových možností dbal starší tábora Slawisch přísně na pořádek a čistotu. V počátcích tábora byla vyhrazena k mytí část Semovického rybníka, která byla ohrazena a zajištěna prkny a ostnatými dráty. V zimě, kdy rybník zamrzal, nosili vězni do tábora po večeri vodu, na 1 den připadal na každého vězně půl litru k pití a mytí. O něco později byly zřízeny umývárny, do kterých vedla trubka s provrtanými otvory zajištěnými dřevěnými kolíky. Teplá voda nebyla. Voda k pití se dovážela koňským potahem ve velkém sudu do zděné kuchyně.⁸⁷ Strávní dávky byly celkem vysoké a jídlo podle výpovědí nebylo nijak špatné. V dopise sděluje Jiří Kavena svému otci (odesláno 26. 9. 1944): „...Dostali jsme také přídatkové lístky pro těžce pracující... Cigarety fasujeme normálně... Tady je obecné platidlo cigareta.“⁸⁸ V kuchyni vařili většinou nějak nemocní nebo starší vězni. Jídla ve vzpomínkách zmíněná byly např. brambory ve slupce. Za slavnostní oběd byly považovány kynuté knedlíky polité vodou zahuštěnou červenou marmeládou (z řepy)⁸⁹. V táboře se také s jídlem obchodovalo. „Občas jsem sehnal vejce, stálo 10 korun, kousek margarínu jsme někdy fasovali, skládací „mini vaříč“ na pevný líh jsem měl, mouku sehnal a v „ežusu“ jsem pak připaloval palačinku, kterou jsem potřel umělým medem, A byla to nezapomenutelná pochoutka, to mi věřte!“⁹⁰

Latríny na pracovišti v Tvoršovicích byly špatné, v Bystřici lepší. L. Peleška vzpomínal, že v lágru proběhla epidemie průjmů (pravděpodobně salmoneloza). Postihla asi 80% vězňů, ale i hlídek. Postižení bylo však krátkodobé.

Ve Tvoršovicích se vyskytoval svrab. O všich se nikdo nezmiňuje, za to bylo v táboře mnoho blech. Kritické to s nimi bylo v době, kdy už řada lidí utekla a na ty zbývající se vrhly ve velkém množství.⁹¹

Podle příkazů komandatury směl dr. Sláma uznávat nejvíce 2% práce neschopných mužů, podle jeho vyjádření pro nemoc denně nepracovalo v průměru 70

⁸⁷ Citace z dopisu od L. Pelešky, s. 4.

⁸⁸ KAVENA, J. Sonderlager pro židovské míšence v Bystřici u Benešova. s. 54.

⁸⁹ Nepublikovaný rozhovor s P. Kohoutem. s. 4.

⁹⁰ Nepublikovaný rozhovor s P. Kohoutem s. 4.

⁹¹ Citace z dopisu od L. Pelešky. s. 4.

mužů (maximum bylo 150 nemocných).⁹² Na zdejšího ordinujícího kolínského dr. Slámu se vzpomínky vězňů různí. Nejvyhroceněji na něj vzpomíná MUDr. L. Peleška. Mluví o něm jako o válečném zločinci, jak kvůli péči o nemocné, tak s ohledem k zálibě v plastických operacích, ke kterým lágristy nutil a které dopadaly špatně a zmiňuje se i o nedodržování sterility. Většina se však shodla, že se zachoval správně, když nepodepsal úmrtní list Göringera.⁹³

Lidé se slabším srdcem hůře snášeli táborové tresty, většinou byli po vykonání trestu bitím nošení na nosítkách do ošetrovny. Martin Čermoch ve své práci uvádí výpověď dr. Slámy: „ *Trestání vězňové (podle vyprávění dr. Slámy/ dostali před výkonem trestu tajně novokainovou injekci na zmírnění okamžité bolesti, ale přesto léčení ran trvalo 14 dní, někdy i déle... Velitel tábora, který se obával, že za neplnění rozkazu bude nasazen na frontu, hlásil na konopištské velitelství nižší čísla...*“⁹⁴

Lidé závažněji nemocní byli převáženi do benešovské civilní nemocnice – k převozu dával souhlas SS- Hauptscharführer Maurer. Všichni pamětníci se ve svých výpovědích shodli, že Maurer toho svolení dával velice nerad a málokdy. Když vězeň Unterstaba se srdeční chorobou potřeboval převoz do nemocnice, Ernst Maurer to okomentoval slovy: „*Nechte tu židovskou svini pojít.*“⁹⁵ Vězně Barzettiho, raněného mrtvicí, pro Maurerovo pobavení museli ošetřovatelé stavět na nohy. Výpověď, která mluví v jeho další neprospěch, se týkala vězně Josefa Rezka (ředitel čáslavského učitelského ústavu), který byl převezen až v agonii a zemřel 1. dubna 1945. Je jedním z pohřbených na bystřickém hřbitově.⁹⁶

Stres, zima, vlhko a v neposlední řadě velká fyzická zátěž působily, že vězni pár dnů po příchodu často onemocněli.

Léky pro tábor obstarávala nemocenská pojišťovna Benešov. K zubaři se docházelo do Bystřice.⁹⁷

⁹² KAVENA, J. Sonderlager pro židovské míšence v Bystřici u Benešova. s. 54.

⁹³ Citace z dopisu od L. Pelešky. s. 4.

⁹⁴ ČERMOCH, M. *Koncentrační tábory na zabraném území se zaměřením na Sonderlager v Bystřici u Benešova.* s. 15.

⁹⁵ FILÍPKOVÁ, M. Sonderlager v Bystřici. č. 3. s. 18.

⁹⁶ FILÍPKOVÁ, M. Sonderlager v Bystřici. č. 3. s. 18.

⁹⁷ KAVENA, J. Sonderlager pro židovské míšence v Bystřici u Benešova. s. 54.

Samozřejmě, že se u mnoha z internovaných po osvobození objevily těžké zdravotní potíže, často i s trvalými následky a invaliditou.,, ...já jsem měl po návratu z tábora hladové otoky z hypervitaminozy...a pár měsíců na to se mi rozsykala tuberkulóza, která mne stála roční pobyt na Pleši a další 2 roky studia.“⁹⁸ Další nemocí, kterou si jako následek věznění odnesl Pavel Kohout, bylo onemocnění kostní TBC, z čehož měl celoživotní následky a invalidní důchod.⁹⁹

Oděv, boty, ložní potřeby a všechny ostatní osobní potřeby měli vězni vlastní. Během března dostávali boty z plachtoviny s dřevěnou podrážkou.¹⁰⁰

4. 2. 7 Styk s okolím

Vězni měli výhodu relativně malého tábora, kde se lépe budovaly přátelské vztahy mezi vězni. A hlavně poměrně snadno navazovali kontakt i s okolním civilním obyvatelstvem díky nuceným pracím v okolí Bystřice. Většina bystřických obyvatel o existenci tábora věděla jen díky občasným přechodům vybraných vězňů za nákupem. Ale našli se i tací, kteří vězňům poskytovali pomoc různými způsoby.¹⁰¹

Stavby, včetně lágru, prováděla rakouská firma „Billik a Schicho“, která měla několik českých zaměstnanců. Hned v prvních týdnech po příchodu do tábora se někteří vězni na ně obrátili s prosbou, zda by se jejich prostřednictvím mohli spojit se svými rodinami.

„...po svém příchodu do Bystřice jsem si vytipoval políra, (mistra) p. Šťastného z Prahy, na kterého jsem se obrátil s prosbou, aby zavolal do zaměstnání mého tatínka a dal mu jeho telefonní číslo.“¹⁰²

Dobrou příležitost ke kontaktu s místními měli i ti, co dostávali propustku do Bystřice, např. jako zásobovači potravinami (Jaroslav Pospíšil). Po dohodě s některými rodinami internovaných nosily ženy, které chodily na trávu s nůši na zádech „za trať dráhy“ (musely mít k tomu povolení tábora), adresátům balíčky s potravinami, které

⁹⁸ Citace z dopisu od L. Pelešky. s.4.

⁹⁹ Nepublikovaný rozhovor s P.Kohoutem s. 2.

¹⁰⁰ Citace z dopisu od L. Pelešky. s. 4.

¹⁰¹ JIROUŠEK, Karel. Vzpomínky - bystřického občana na mládí a nelehkou dobu po roce 1945. Hlas Bystřice 2006, 1, 7–8. s.7.

¹⁰² Nepublikovaný rozhovor s P. Kohoutem. s.4.

předávaly nebo ponechávaly na předem stanoveném místě.¹⁰³ Poštu potajmu dostávali uvěznění díky rodině Hampeštů z Bystřice. Pan Hampešta ji většinou hodil do příkopu při jízdě na kole do Petrovic, nebo ji zastrčil v petrovické kotelně lihovaru pod kotle. V kotelně vězňům rozdávali obědy, takže bylo snadné si ji vyzvednout.¹⁰⁴

Situace došla tak daleko, že vedení tábora upozorňovalo na malý počet korespondenčních lístků určených ven i dovnitř.¹⁰⁵

Styku s civilisty se samozřejmě vedení snažilo zamezit. Například bedlivě hlídání byli civilisté, kteří sklízeli úrodu na místě, kde vězni stavěli vlečku. Ve výpovědích pamětníků se objevily i kladné vzpomínky na tehdejšího přednostu stanice, bystrického lékaře i majitele hostince na náměstí pana Hlaváčka. V táboře byly velmi přísně skryty i dva fotoaparáty. „*Jednou jsem měl velmi namále, když jsem přenášel v nohavici kalhot fotoaparát ven z tábora na pracoviště, kde nás stráž nechal projít a skupinu za námi obklopily a do nitě prohledaly.*“¹⁰⁶

Co se týče odboje, MUDr. Peleška si vybavuje případ s komunistickou skupinou. V prvních měsících byla práce velmi náročná. Internovaní chodili na skládání munice a vraceli se z ní velmi znavení. Chodila tam i jakási táborová parta v čele s Bořkem Štolovským, což byla převážně komunistická skupina. Ti z nejasných důvodů práci snášeli dobře a zůstávali na práci v Semovicích trvale. „...s SS se skamarádili, nakonec měli klíče od skladů oni a SS je prý neměli.“¹⁰⁷ – tvrdí dr. Peleška. Zřejmě pak odtamtud kradli různou municí, kterou ukrývali v zákopu vedle apelplatzu. O něco později Němci pojali podezření a ráno je vyhnali ven se stovkou stráží, prohledali celý tábor, ale nic nenašli. Zbraně se objevily těsně před rozpuštěním tábora. Komunisté se v táboře (dle výpovědí) netajili tím, že po válce by chtěli převzít moc.¹⁰⁸

Pamětník Pavel Kohout v krátkosti shrnul vzpomínky na bystrické obyvatelstvo takto:

¹⁰³ JIROUŠEK, K. Vzpomínky – bystrického občana na mládí a nelehkou dobu po roce 1945. č.1. s. 7.

¹⁰⁴ Citace z dopisu od L. Pelešky. s. 5.

¹⁰⁵ KAVENA, J. Sonderlager pro židovské míšence v Bystřici u Benešova. s. 53.

¹⁰⁶ Citace z dopisu od L. Pelešky. s. 5.

¹⁰⁷ Citace z dopisu od L. Pelešky. s. 5.

¹⁰⁸ Citace z dopisu od L. Pelešky. s. 5.

„Na konec krátkého vzpomínání bych chtěl zdůraznit pěkný a citlivý přístup prakticky všech tehdejších občanů města Bystřice k nám, internovaným. Nebáli se nás podpořit jídlem, ale také morálně i informacemi o válečné situaci.“¹⁰⁹

4. 2. 8 Kultura za ostatními dráty

Tábor v Bystřici měl tu zvláštnost, že do něj v prvním sledu byli vybráni: inteligence, důstojníci, mladí lidé z rodin, které byly něčím významné, a lidé již někdy trestaní. Proto se zde vyvíjel i kulturní život.

Svátkem pro vězně bylo nedělní odpoledne, při kterém se věnovali estrádním produkcím. Zde účinkovali nejen profesionálové, ale také celá řada amatérů. Pro vězně to bylo rozptýlení, ale měli i určité pracovní výhody. Pořady bývaly rozmanité, hrály se a zpívaly různé scénky, hrál se jazz a povídaly se vtipy. „...v první řadě „jidelny“ seděli Němci, kterým jsme s chutí do očí řvali všechny české a anglické, „venku“ zakázané písně a Němcům se to dokonce líbilo.“¹¹⁰

Hrála se hra od V+W+J „Panoptikum“- Pochod: Proti větru. „*Za větrem plesnivět nechcem a nebudem, Musíme dopředu o kousek dál. Po proudu, po větru nechcem a nepůjdem. To by nás do smetí vítr zavál.*“ Tuto píseň s morálním textem a burcující melodií se stala v době okupace skutečnou hymnou. Vězni ve večerních volných chvílích zpívali za doprovodu kytary melodie ze švédského filmu „Celá škola tančí“ a jiné lidové písně. Jindy při večerních besedách vyprávěl Luboš Johanis o Komunistické internacionále. Někteří vězni skládali táborovou poezii.¹¹¹

Každý tábor, ať Terezín, Mauthausen a další, měly lágrové orchestry. Tak tomu bylo i zde. Mezi vystupujícími byli hudebně velmi nadaní lidé, kteří se zapojili do muzicírování s „kapelou“ nazývanou „Betlémači“, která vyhrávala v létě pravidelně v pátek k večeru pro bystřickou mládež při otevřeném okně kanceláře bednářství pana

¹⁰⁹ Citace z dopisu od L. Pelešky. s. 4.

¹¹⁰ Nepublikovaný rozhovor s P. Kohoutem. s. 5.

¹¹¹ ČERMOCH, M. *Koncentrační tábory na zabraném území se zaměřením na Sonderlager v Bystřici u Benešova*. s. 16.

Františka Havlíčka (mezi mostem přes potok a kostelem).¹¹² „*Jak vzniklo toto zvláštní, běžně neužívané pojmenování, ani sám nevím, ale určitě, že poslání, které měla takto nazývaná amaterská kapela, či kroužek mladých bystrických chlapců doplněných staršími dvěma občany v době II.světové války, tomu odpovídalo.*“¹¹³ Ve své korespondenci J.Kavena svému otci píše o koncertě orchestru uskutečněného 28. 1. 1945.¹¹⁴

Bratrům Peleškovým dovezl otec dokonce housle (i fotoaparát). Z bystrického hostince U Hlaváčků bylo převezeno piano.¹¹⁵ Tehdy zde hráli klavíristé jménem Mange a Saša Zsock skladby od George Gershwina, Irvinga Berlina, Cole Portera. Jako zpěvák zde vystupoval tehdy velmi známý Jaroslav Pospíšil nebo František Filipovský.¹¹⁶

Podle výpovědí pamětníků zde stepoval Joe Jarský a hudební ansámbl nástrojů řídil Kurt Deutsch. Programem prováděl Mirko Dostál, který byl spoluvězni označován za “nejmladšího československého konferenciéra“. ¹¹⁷ Pavel Kohout se zmiňuje i o Miloši Kopeckém, který se nikdy ze zásady vystupování neúčastnil, tvrdil, že “tajtrdlíka“ Němcům dělat nebude.¹¹⁸

„*Ku podivu se trpěly nejrůznější velezrádné písničky, skeče a narážky. Asi proto, že už jsme zavřeni byli, takže nás podruhé zavřít nemohli. A také proto, že nám nerozuměli a pokud si to dali přeložit, dozvěděli se něco zcela jiného. Proto také bylo takové pozdvižení v Benešově, když jsme pod strážemi pochodovali přes město za sokolských pochodových písní.*“¹¹⁹

¹¹² JIROUŠEK, Karel. Vzpomínky – bystrického občana na mládí a nelehkou dobu po roce 1945. *Hlas Bystřice* 2005, 6, s. 14.

¹¹³ Betlémáci. *Hlas Bystřice* 2000, 6, s. 9.

¹¹⁴ KAVENA, J. Sonderlager pro židovské míšence v Bystřici u Benešova. s. 57.

¹¹⁵ FILÍPKOVÁ, M. Sonderlager v Bystřici. č. 3. s. 20.

¹¹⁶ Nepublikovaný rozhovor s P. Kohoutem. s. 5.

¹¹⁷ ČERMOCH, M. *Koncentrační tábory na zabraném území se zaměřením na Sonderlager v Bystřici u Benešova.* s. 16.

¹¹⁸ Nepublikovaný rozhovor s P. Kohoutem. s. 5.

¹¹⁹ Citace z dopisu od L. Pelešky. s. 5.

Mnozí z vězňů si přiváželi z domova svou oblíbenou knížku. Z těchto knih si zřídili táborovou knihovnu.¹²⁰

Všechny tyto činnosti pomáhaly lidem vyrovnávat se s depresivním prostředím, bojovat se steskem a obavami z nejistoty vlastního osudu a osudu svých blízkých.

4. 2. 9 Vězni

Tábor byl, jak už bylo uvedeno výše, pro židovské míšence a nežidovské partnery ze smíšených manželství. Do tábora byli vězni dopravováni transporty. Profesní složení vězňů bylo pestré, byli zde internováni dělníci, univerzitní profesori a jinak známé osobnosti.

Nejznámější osobností byl vězeň Jaroslav Pospíšil, operní a operetní zpěvák, který byl idolem žen za první republiky. Toho Němci vozili na zámek v Tvoršovicích, protože uměl zpívat i německy. Dalším vězněm byl Rudolf Kopecký, klavírista, jemuž v kariéře zabránila tuberkulóza, malíř Alfréd Fuchs, československý zástupce OSN Karel Duda, profesor Volavka (historika umění), Joe Jarský¹²¹, filmový režisér Miloš Makovec.¹²² V dopise, který byl adresovaný Aloisi Pořízkovi z Jarkovic, MUDr. Peleška mj. jmenuje Hugo Fišera z orchestru R.A.Dvorského, samozřejmě (tehdy ještě neznámého) Miloše Kopeckého, člena posádky ponorky kapitána Priena, generála Heřmana z československé armády, Aloise Altrichra, majitele knihkupectví ve Vodičkově ulici¹²³, MUDr. Františka Luksche¹²⁴, českého historika JUDr. Edgara Knoblocha. *„Zajímavý byl ing.Mandaus, který pracoval jako geometr na projektu vojenských zařízení na cvičišti a pak byl s námi zavřený. Byl vášnivý turista, jeho cesty po Norsku a Turecku na kolech byly popsány v časopise Širým světem...“*¹²⁵

¹²⁰ ČERMOCH, M. *Koncentrační tábory na zabraném území se zaměřením na Sonderlager v Bystřici u Benešova*. s. 16.

¹²¹ vlastním jménem Josef Bedřich Rudolf Pecka-byl to herec, tanečník, stepař

¹²² Nepublikovaný rozhovor s P. Kohoutem. s. 5.

¹²³ Alois Altrichr mladší, zdědil po svém otci knihkupectví ve Vodičkově ulici.

¹²⁴ autor naší první knihy o poševní cytologii

¹²⁵ FILÍPKOVÁ, M. *Sonderlager v Bystřici*. č.4. s. 11.

Fotograf a ilustrátor Jiří Stach v jednom rozhovoru uvádí, že i jeho otec Hans byl se svými bratry Vilim a Rudim asi rok a půl v pracovním táboře v Bystřici.¹²⁶

K dohledání jsou výpovědi profesora Ing. Přemka Neumanna, který nastoupil do tábora v létě 1944, neboť jeho maminka pocházela z židovské rodiny. Pan Neumann byl v Bystřici internován přes devět měsíců a v květnu 1945 přešel pěšky do rodného Jičína. Nebylo mu ani 17 let a proto ho přidělili na lehčí práci. *„Říkalo se, že se na nás dělali jakési pokusy s potravou. Jídla moc nebylo, takže na nás zkoušeli umělé tuky. Aspoň takhle mi to došlo. Dostal jsem na krku vředy, šel jsem za lapiduchem, ten to rozřezal a říká mi: ‚To máš od toho jídla, tady nám dávají umělé tuky.‘* Experimenty s jídlem nebyly to jediné, s čím se pan Neumann setkal. *„Dali nám krabičku s práškem, kdyby na nás šly blechy, tak si to máme posypat práškem. Ten prášek jsme neznali, ale později podle čuchu jsem poznal, že to bylo DDT. Ještě nebylo nikde vyzkoušeno, tak se na nás asi zkoušelo DDT. Těch blech tam byly snad miliony, ale tak trochu to fungovalo.“*¹²⁷

Vzpomínky na Sonderlager v Bystřici vydal v časopise Mladý svět i slavný režisér filmu Starci na chmelu Ladislav Rychman. V pracovním lágru v Bystřici u Benešova se Rychman ocitl, protože měl maminku židovku, která zemřela v Osvětimi. Když se s blížícím se koncem války množily zdařilé útky, rozhodl se Rychman s jeho osmi kamarády, že utečou i oni. Z tábora utíkali 2.května 1945 kvůli utajení jednotlivě. Poté, co se sešli na smluveném místě, rozhodli se pro zkratku přes nedaleký les. *„Byla to ale ta nejpitomější zkratka, kterou jsem v životě vymyslel,“* hodnotí svůj tehdejší nápad režisér. Jakmile se totiž uprchlíci přiblížili k lesu, z jeho stínu vystoupili ozbrojení mladíci z jednotek SS a odsoudili utečence k trestu smrti zastřelením na místě. Poté jim vojáci SS nařídili vykopat si svůj hrob. Kopání se ale protahovalo, neboť země byla po zimě stále zmrzlá. Mezitím skupinku Čechů dostihlo jiné nacistické komando, které je pronásledovalo kvůli útěku z pracovního lágru. Mezi Němci se strhla prudká hádka, kdy šéf hlídky SS namítal, že už nad Čechy vynesl rozsudek trestu smrti, protože neměli dokumenty. Strážní z tábora namítali, že mají za úkol uprchlíky předat zpět do lágru. Naštěstí vyhrála hlídka z bystřického tábora, která

¹²⁶ HVÍŽDALA, Karel. Zbudou jen dobré vzpomínky – rozhovor s Jiřím Stachem. *Roš chodeš* 2014, 76, s. 6.

¹²⁷ *Místa paměti národa*. [online]. [cit. 2014-1-05]. <<http://www.mistapametinaroda.cz/?id=283>>.

si skupinku odsouzenců hned odvedla. „*Vlastně jsem ani necítil strach. Při kopání hrobu mi záleželo hlavně na tom, aby mne smrt nebolela. Proto jsem si dal do kapsy kovovou známku, kterou jsem nosil na řetízku kolem krku. Říkal jsem si - co když ji zasáhne kulka a vtlačí ji bolestivě do těla.*“

Dále režisér L.Rychman vypráví o událostech po válce, kdy neváhal a před odsunem z Čech zachránil svoji známou, která byla podle národnosti poloviční Němka. Našel ji na shromaždišti a vysvětlil veliteli transportu, že ji dobře zná a zaručil se za ni, že nikdy Čechům neublížila. V Česku je válečný příběh Ladislava Rychmana poměrně neznámý, ale americký filmový režisér Steven Spielberg mu poslal osobní poděkování za jeho svědectví, které poskytl jako oběť vyhlazování Židů. Rychmanova výpověď natočená na video je součástí Muzea holokaustu v Jeruzalémě.¹²⁸

Je třeba zmínit i osoby, které o pracovním táboře v Bystřici vypovídají ve svých pamětech, díky nim existuje dostatek informací. Uvádím například Jiřího Kavenu, který publikoval své vzpomínky v Terezínských listech. Ve stručnosti: Jiří Kavenu nastoupil do tábora v Bystřici 4.9.1944, ale již 10.9. byl přesunut do Vrchotových Janovic, kde byl ubytován spolu s flossenbüřskými vězni. Pan Kavenu nejprve pracoval v kuchyni. Jak podotýká, pro drsný život v lágru byl „dobře vybaven“ z rodiny. Jeho otec byl důstojník a měl dvouroční službu v Luftschutzpolizei. Jeho syn byl 30.12.1944 přestěhován do Bystřice.¹²⁹ O svých vzpomínkách hovoří zcela věcně, bez citových zabarvení. „*Můj otec byl před válkou důstojníkem, a tak jsem poznal zblízka kasárenský život... Byl jsem zvyklý na kasárenský život i na německý vojenský dril.*“¹³⁰

Naopak pamětník MUDr. Lumír Peleška, který poskytl svůj dopis zaslaný Aloisi Pořízkovi z Jarkovic 31.3.1995¹³¹, se rozepisuje o podmínkách v táboře a bere je jako drsnou a špatnou zkušenost. „*V Benešově před nádražím nás seřadili a než jsme se nadáli, byli jsme obklopeni hlídkami, odebrali nám osobní průkazy a i se zavazadly jsme pochodovali několik hodin a dozvěděli jsme se, za co budeme zastřeleni a že je vše jednou pro vždy pryč...*“¹³²

¹²⁸ RYCHMAN, Ladislav. Tady je můj hrob. *Mladý svět* 1975, 17, s.27.

¹²⁹ FILÍPKOVÁ, M. Sonderlager v Bystřici. č. 3. s. 15.

¹³⁰ KAVENA, J. Sonderlager pro židovské míšence v Bystřici u Benešova. s. 51.

¹³¹ tyto paměti jsou zpracované ve vlastivědném časopis Pod Blaníkem, 2008. č. 3,4.

¹³² Citace z dopisu od L. Pelešky, s. 1.

Jako třetího svědka bych chtěla zmínit pana Pavla Kohouta, se kterým vedla rozhovor spisovatelka Alena Klímová-Brejchová. Pavel Kohout patřil mezi nejmladší členy Sonderlageru v Bystřici. *„Byl jsem skutečně nejmladší, bylo mi tehdy šestnáct let a řekl bych, že to byla pro mne „vysoká škola života“, navíc časově koncentrovaná. Duševně jsem rychle vyspěl a též jsem poznal mnoho zajímavých lidí různých charakterů, dobrých i horších.“*¹³³

4. 2. 10 Likvidace tábora

Členům skupiny, kteří montovali do polních přijímačů Nora přenosné lampy, se podařilo tajně poslouchat zprávy z Moskvy a Londýna. Po táboře se rychle šířily zprávy o postupu spojeneckých vojsk. Mezi vězně se dostávaly informace o sovětské ofenzivě na východní frontě. O likvidaci sonderlagerů v Kleinsteinu a Osternode se dozvídali vězni po příchodu vězňů z jmenovaných táborů do Bystřice. Dále přicházely zprávy o osudu pražského ženského sonderlageru Hagibor, přesněji a jeho přestěhování do Terezína a o ničení archivů koncentračních táborů pražským gestapem. Na přelomu dubna a května začaly vlny útěků, které byly většinou zdařilé. První utekla skupina dělníků, která pracovala ve zpravodajském skladu na Konopišti. Před počátkem pražského povstání bylo vězňům oznámeno, že jakmile bude dostatečný počet vlaků, bude tábor rozpuštěn. F. Slawisch s vedením tábora dohodl postupné propouštění po 50 lidech denně z celkového počtu asi 1660 vězňů. Zároveň obdržel rozkaz k vyklizení poloviny tábora pro maďarskou divizi SS. F. Slawisch měl obavy ze střetnutí ozbrojených členů SS s vězni tábora, proto si vynutil slib, že pokud bude dostatek vagónů, vězně ihned propustí. Na přednostovi bystřického nádraží pan Slawisch vyjednal fingované potvrzení o přidělení vagónů. Pracovní kolona naposledy nastoupila do práce 4.května a tentýž den byl tábor rozpuštěn. Osvobozeným lidem bylo doporučeno, aby se po malých skupinkách dopravili ke svým příbuzným. Mezi propuštěnými bylo i 15 nemocných. Ten samý den (4.května) uprchl i velitel tábora E.Maurer a 5. května byl tábor prázdný. Poslední obětí koncentračního tábora v Bystřici

¹³³ Nepublikovaný rozhovor s P. Kohoutem. s. 4.

byl magistrátní rada Ervín Kožíšek, kterého zastřelila na útěku v Choraticích 6.května hlídka SS.¹³⁴

Ve vzpomínkách bystřického občana K. Jirouška se hovoří o pomoci při útěcích z bystřického tábora ze strany zdejších obyvatel. „...*Požádal mne tehdejší šéf samosprávného odboru Zemského úřadu, pan vrchní zemský rada JUDr. Fidelis Schlée, o pomoc při organizování útěku z tábora tříčlenné tábořské skupince – JUDr. Buriana, jeho syna a jejich známého-inženýra z Bechyně...*“ Útěk provedli pomocí utajeného hasičského cvičení, kterým utíkající převezli a následně ukryli ve Voticích. Dr. Burian se stal prvním porevolučním předsedou města Tábor.¹³⁵

K dalším útekům docházelo i za pomoci rodinných příslušníků. Jiří Kavena na svůj odchod z tábora vzpomíná takto: „*Na můj svátek, v sobotu 24. 4. 1945, balím ruksak, nasedám na vlečku za traktor a odjíždím hlavní branou z tábora. V Bystřici sedám na vlak a jedu domů do Prahy.*“¹³⁶ Útěk se podařil i MUDr. L. Peleškovi a jeho bratrovi - poté co došli do Prahy, převzal je pracovní úřad, kde jim byly přiděleny repatriační průkazy.¹³⁷

Pavel Kohout vzpomíná, jak byl nervózní z návratu domů, zpět po válce. „*Z osvobození jsme měli pochopitelně velkou radost, nicméně já, šestnáctiletý kluk, jsem byl zklamán mentalitou vojáků maršála Malinovského... Dne 10. května jsme se vydali na cestu... Věděli jsme, že v bytě je pouze 80letá babička... Bylo asi 18 hodin, když jsme se blížili k našemu domu, srdce jsme měli až v krku. Strach a radost dohromady, co doma uvidíme. Neskutečné, až románově šťastné bylo naše překvapivé setkání s maminkou, která se vrátila z Terezína hodinu přede mnou.*“¹³⁸

¹³⁴ ČERMOCH, M. *Koncentrační tábory na zabraném území se zaměřením na Sonderlager v Bystřici u Benešova*. s. 18.

¹³⁵ JIROUŠEK, K. *Vzpomínky - bystřického občana na mládí a nelehkou dobu po roce 1945*, s.8.

¹³⁶ KAVENA, J. *Sonderlager pro židovské míšence v Bystřici u Benešova*. s. 57.

¹³⁷ FILÍPKOVÁ, M. *Sonderlager v Bystřici*. č.4. s. 11.

¹³⁸ *Nepublikovaný rozhovor s P. Kohoutem*. s. 6.

5. Internační tábor pro německé obyvatelstvo

5. 1 Konec války na Benešovsku

Schylovalo se ke konci války. Začínalo být jasné, že brzy bude potřeba řešit mnoho nově vyvstalých problémů. Blízký konec války také signalizoval rostoucí počet německých uprchlíků z odsunutých oblastí ve Slezsku. Ve vnitrozemních okresech byly konány přípravy ke zvládnutí příchodu těchto lidí.¹³⁹

„Několik dochovaných čísel podává částečný přehled o tomto „stěhování národů“: ve dnech 13.-15. března došly 3 transporty v počtu 3 759 osob; 9.-11. dubna dalších 1736 osob a 104 koně (odesláno dále do okresu Benešov); 17. dubna další skupina určená pro okres Benešov (ohlášeno asi 6000 osob a 1000 koní); další transporty přicházely do Dolních Kralovic z humpoleckého okresu (z kutnohorského okresu pro Benešov 4500 osob a 700 koní, směr Vlašim); od 23. dubna docházelo denně až 5 transportů. Největší příval uprchlíků nastal v posledních dnech dubna a v prvních dnech května 1945. Tak např. v Čechtích bylo 1.května 207 stálých ubytovaných uprchlíků, 160 členů říšské pracovní služby, 260 vystěhovalců s 51 koňmi a 2 traktory. Podobně byly obsazeny všechny okolní vesnice ležící na silnici k Táboru. Němečtí uprchlíci z východních oblastí se stávali břemenem stále těžším. Někde, jako v Čechtích, vzniklo pro ně neblahé krveprolití ve dnech Květnové revoluce.“¹⁴⁰

V Benešově se začal tvořit výbor pro převzetí správní a politické moci v okrese po vyhnání okupantů. *„V době, kdy se přibližovala východní fronta a zahraniční rozhlas vyzýval k tomu, aby se utvořily národní výbory v obcích a městech, kdy byly známy směrnice Národní fronty a Košický vládní program, uskutečnila se- někdy v druhé polovině dubna 1945- schůzka představitelů různých odbojových skupin v Benešově... Podmínky k ustanovení národního výboru dohodl zástupce zpravodajské důstojnické skupiny Josef Dráb s vedoucím ilegální odbojové skupiny KSČ Ladislavem Bartoněm.“¹⁴¹*

¹³⁹ CHARVÁT, Jaroslav, ed. *Podblanicko proti okupantům*. Benešov u Prahy: OV KSČ, 1966. Publikace Vlastivědného muzea Podblanicka. s. 169.

¹⁴⁰ CHARVÁT, J., ed. *Podblanicko proti okupantům*. s. 170.

¹⁴¹ CHARVÁT, J., ed. *Podblanicko proti okupantům*. s. 174.

Dopoledne dne 8.května 1945 se jednotky Rudé armády nacházely západně od Jihlavy a jednotky americké armády nechtěly překročit Vltavu. Na základě těchto informací velení SS Truppenübungsplatzu „Böhmen“ zastavilo přesuny vojsk na Prahu. Karrasch se snažil, aby padl do amerického zajetí, proto se dohodnul s národním výborem v Benešově, aby si tak zajistil podmínky k volné cestě na západ. K prvnímu kontaktu mezi NV a velitelstvím SS Konopiště došlo ještě téhož dne.¹⁴²

8. května v Benešově na zasedání Okresního národního výboru odevzdal německý okresní hejtman post JUDr. J. Schenkovi. Došlo tu tedy k legálnímu předání správní agendy.¹⁴³ Ještě v noci z 8. na 9.května vydal JUDr.Schenk všem četnickým stanicím na okrese tento fonogram: „*Nacistické Německo jest poraženo. Československá vláda prostřednictvím Národních výborů ujala se vedení republiky. Národní výbor v Benešově pověřuje mne vedením okresního úřadu v Benešově.*“¹⁴⁴ Dále ve fonogramu nařídil několik nezbytných úkolů k zajištění klidu a pořádku v okrese Benešov. Velkou část těchto úkonů věnoval právě německým občanům a jejich internaci. „*6. Ostatní osoby německé státní příslušnosti i s rodinnými příslušníky buďtež okamžitě zadrženy a internovány v místě pobytu.*“¹⁴⁵ Dále se v tomto bodě hovoří o osobách, které byly během války významnými činiteli a funkcionáři nacistických organizací. Ty měly být odvedeny do věznic okresních soudů v Benešově a Vlašimi. Stejně tak i kolaboranti museli být odvezeni k okresnímu soudu. Dále JUDr.Schenk dává výstrahu všem, kteří by pomáhali Němcům či českým provinilcům na útěku nebo při ukrývání, při zatajování, úschově majetku apod. „*7. Seznam všech internovaných osob spolu s krátkým vyličením jejich trestné činnosti s případným uvedením svědků a důkazů budiž předložen v jednom vyhotovení odpovědnému správci věznice či internačního tábora a v druhém přímo okresním úřadu v Benešově. 8. Všechny majetek osob pod bodem 6 se zabavuje a stává se majetkem československé republiky. Jakékoliv jeho odcizení, poškození a zničení bude potrestáno nejprísrnějšími tresty. Pouze majetek rychlé zkáze podléhající jest dodati proti potvrzení místním obchodníkům. Potvrzení jest předati obecním úřadům k dalšímu zařízení podle platných předpisů. Ostatní majetek budiž*

¹⁴² CHARVÁT, J., ed. *Podblanicko proti okupantům*.s. 186.

¹⁴³ CHARVÁT, J., ed. *Podblanicko proti okupantům*.s. 189.

¹⁴⁴ CHARVÁT, J., ed. *Podblanicko proti okupantům*.s. 194.

¹⁴⁵ CHARVÁT, J., ed. *Podblanicko proti okupantům*.s. 194.

zajištěn dáním v úschovu, neb stanovením odpovědného správce a učiněno o tom okresnímu a obecnímu úřadu přesné hlášení.“¹⁴⁶

Během této noci byl vyklizen prostor cvičiště SS a objekty vojenské i civilní byly zajištěny a obsazeny hlídkami, které se také skládaly ze skupin bývalých československých důstojníků, železničářů, dobrovolných požárníků aj. Cvičiště SS bylo hospodářsky téměř zničeno a vylidněno.¹⁴⁷

*„Ze 44 000 hektarů zabrané zemědělské půdy bylo ve dnech osvobození republiky Sovětským svazem obděláno pouze 11 612 ha, z 3000 koní zůstalo 500, z 15 000 kusů skotu pouze 200... Mrtvý inventář byl Němci rozkraden, zničeny obytné budovy, hospodářská stavení, komunikace, meliorační zařízení atd.“*¹⁴⁸ Po osvobození se mnozí vystěhovalci na toto území nevrátili. Podle vydaných potravinových lístků odhaduje St. Staněk rozdíl obyvatel mezi rokem 1940 a 1947 na 9930 obyvatel.¹⁴⁹

Z různých dochovaných vyprávění pamětníků není cítit vzrušení ani nenávist, spíše hovořili o vysídlení jako o trpké, bolestné zkušenosti, která nakonec pro ně dobře skončila.

5. 2 Konec války v Bystřici

Na jaře i bystřické obyvatelstvo s radostí sledovalo vzrůstající potíže německých okupantů. Rudá armáda postupovala na východě a anglo-američané se spojenci na západě Němce tlačili zpět na jejich území. V únoru 1945 zde došlo k jednomu nemilému incidentu. K závěrečnému objasnění situace došlo až 10.6.1985 na MNV v Bystřici. Výpověď zde poskytl Dr. Karel Jiroušek, pamětník událostí roku 1945. Karel Jiroušek byl v letech 1942 – 1945 tajemníkem obecního úřadu v Bystřici. V únoru projížděl bystřickým územím tzv. transport smrti. V době, kdy transport tudy projížděl, se z neznámých důvodů zastavil v Plchovkách. Obecní úřad pak obdržel výzvu okresního úřadu v Benešově, aby z bystřického katastru odvezl tři zastřelené vězně, kteří z transportu uprchli. Mrtvá těla těchto tří obětí byla převezena do márnice na

¹⁴⁶ CHARVÁT, J., ed. *Podblanicko proti okupantům*.s. 194.

¹⁴⁷ CHARVÁT, J., ed. *Podblanicko proti okupantům*.s. 195.

¹⁴⁸ CHARVÁT, J., ed. *Podblanicko proti okupantům*.s. 240.

¹⁴⁹ CHARVÁT, J., ed. *Podblanicko proti okupantům*.s. 240.

bystřický hřbitov, kde byla později lékařem ohledána. Bylo zjištěno, že se jedná o tři mladé ženy, které měly na sobě pánská oblečení.¹⁵⁰

Začátkem března 1945 přišli do Bystřice civilní němečtí uprchlíci z východní fronty, jež protektorátní vláda v Čechách označila za „národní hosty“, kteří utíkali před Rudou armádou. Po týdnu zase odešli.¹⁵¹

V dubnu 1945 zřídil okresní národní výbor v Benešově tzv. úderná družstva v Bystřici a Ouběnicích. Tyto nově vzniklé složky se řídily pokyny vojenského velení a vyhláškami okresního výboru.¹⁵² „*Souběžně s organizací úderných oddílů byl ustanoven i podzemní národní výbor v Bystřici v čele s Čeňkem Labonem. Jeho členy byli: Theodor Krampera, Antonín Sosnovec, Miloslav Laštovka, Miloslav Hlaváček, Jan Svědinec ml., Václav Kahoun, Jan Šimáček, Frant. Otradovec (farář), Josef Hovorka, Antonín Vojta a Václav Turek. Dne 29.4.1945 byla poslední schůzka styčných orgánů Blažického a Lušického s prostředníkem ONV v Benešově por. Veselkou v jeho bytě.*“¹⁵³ Zde jim byly vydány pokyny, jak mají postupovat během osvobození. V pěti bodech byla jejich činnost shrnuta v bystřické kronice takto:

„...1) obsazení a zajištění nádraží v Bystřici a Tomicích, 2) obsazení Měšťánské školy v Bystřici a obsazení ostatních úřadů 4) obsazení výpadečných silnic 5) zřízení pohotovostního oddílu pro případné další úkoly. Národní výbor na dané znamení ujme se pod ochranou úderných oddílů správy obce.“¹⁵⁴

Úderné družstvo se během květnových nepokojů soustředilo hlavně na zpravodajskou službu. Z bystřického nádraží byl udržován telefonický styk s velitelstvím v Benešově i přesto, že tam byla vojenská německá stráž.¹⁵⁵ Členové úderného družstva se snažili střežit některé objekty, držet hlídky v obcích a provádět menší sabotážní akce. Bystřická kronika se zmiňuje o pohazování trojklanných ocelových hrotů na silnicích, rušení telefonních spojů apod.¹⁵⁶

¹⁵⁰ Záznam z výpovědi K. Jirouška na MNV v Bystřici, dne 10.6.1985.

¹⁵¹ HORÁČEK, Antonín. Kronika města Bystřice. s. 494.

¹⁵² CHARVÁT, J., ed. *Podblanicko proti okupantům*. s. 216.

¹⁵³ HORÁČEK, Antonín. Kronika města Bystřice. s. 497.

¹⁵⁴ HORÁČEK, Ant. Kronika města Bystřice. s. 497.

¹⁵⁵ HORÁČEK, Ant. Kronika města Bystřice. s. 497.

¹⁵⁶ HORÁČEK, Ant. Kronika města Bystřice. s. 498.

Dne 4. května odpoledne se začaly v Bystřici na nádraží odstraňovat německé nápisy, což se ukázalo jako předčasné, neboť po příjezdu gestapa a vojenských stráží musely být nápisy zase nasazeny. Úderná družstva měla nařízenou zostřenou bojovou pohotovost dnem i nocí. Jejich velitelské stanoviště bylo prozatím na nádraží, kde se nacházelo nejlepší spojení s Benešovem. Zde stále čekala na nové příkazy. Nervozita mezi obyvateli stoupala.¹⁵⁷

Nastal 8. květen a hned dopoledne německé vojsko opustilo Měšťanskou školu v Bystřici. Zde zbylo mnoho majetku, který si bystřičtí obyvatelé hned ten den s radostí rozebrali. K rozebírání majetku po Němcích docházelo i na letišti v Nesvačilech, v pracovním táboře. Na Velkém náměstí proběhla dražba věcí, zbylých po Němcích.

Členové úderných oddílů a národního výboru byli označeni rudými pásky a byla svolána první veřejná schůze na obecním úřadu v Bystřici. Zde se čekalo na vyjádření, jak dopadne vyjednávání s velitelem Karaschem. Po dohodě o odchodu oddílů SS z prostoru cvičiště zajistila úderná družstva Němce a kolaboranty, také odzbrojovala menší skupiny německých vojáků, kteří procházeli touto oblastí. „*Německé vojsko v Bystřici bylo odzbrojeno ve 23 hodin toho dne, když Benešov oznámil úspěšné jednání s Karaschem a že Blažíček je jmenován místním vojenským velitelem. Na nádraží v Bystřici počaly se pak stahovati jednotlivé hlídky SS, jež měly být po dohodě dopraveny lazaretním vlakem do Tábora. Byli všichni Blažíčkem za pomoci úderného družstva četaře Edera odzbrojeni.*“¹⁵⁸

Blažíček vyhlásil brannou pohotovost všech mužů od 18 do 50 let. Jeho zástupcem se stal ppor. Jiří Dvořák. Bylo vytvořeno několik čet, které měly za úkol obsazovat různá území, např. pod vedením desátníka V. Nového obsadit letiště Nesvačily apod. 9. května byly ráno v sále u Hlaváčků ustanoveny dvě čety pro pořádkovou službu v obci, sídlo měly v obecné škole. První četa s velitelem por. K. Tikovským byl přidělen přepadový oddíl s 30 muži, spolu čistili okolní lesy od prchajících jednotek SS a odzbrojovali je. „*Velitelem II. čety pro pořádkovou službu se sídlem v Měšťanské škole čp. 300 byl Miloš Michálek a jeho zástupcem Fr. Vacík. Tato*

¹⁵⁷ HORÁČEK, Ant. Kronika města Bystřice. s. 497.

¹⁵⁸ HORÁČEK, Ant. Kronika města Bystřice. s. 498.

četa též převzala střežení bývalého pracovního tábora v Bystřici, do kterého byli soustředováni vojenští zajatci i civilní uprchlíci německé národnosti.“¹⁵⁹

Během začátku května se k bystřickým občanům donesla fáma, že od Vlašimi postupují němečtí vojáci směrem na Bystřici a vypalují vesnice. Bývalí vojáci a členové revoluční gardy se vyzbrojili zbraněmi. Rozestavěli se a hlídali cesty kolem Bystřice. Zbytek obyvatel se měl zdržovat ve svých domovech. Německý oddíl dorazil v poledne a zastavil se před Bystřicí. Němcům bylo podezřelé, že je všude klid a ticho. Pro jistotu vyslali posla s bílou vlajkou, který vyjednal s bývalým důstojníkem Brabcem, jenž hlídal na cestě od Benešova, volný průchod Bystřicí.¹⁶⁰

Trousily se zde i malé skupinky Vlasovců, prchajících před Rudou armádou. Josef Říha vzpomíná, že cca 15 Vlasovců na noc ubytovali v ZŠ. Měli pochopení, že se snaží co nejrychleji dostat od Sovětů.¹⁶¹

5. 3 Internační tábor Bystřice u Benešova

Rudá armáda dorazila do Bystřice 11. května 1945, strážní službu však i potom vykonávaly bystřické oddíly. Následujícího dne projíždělo v nepřetržitém proudu po silnici směrem na Bystřici vojsko Rudé armády. „*Jeli i s povozy bez brzd, koňmi stále klusem a to nejen po silnici, ale i polními kulturami plodin. Zchvácené koně vyměnili u zemědělců za jiné, lhostejno, zda někdo souhlasil či ne.*“¹⁶²

Revoluční garda měla za úkol internovat v zaniklém táboře Sonderlager německé zajatce z okolí. V dalších dnech tam byly přiváděny německé osoby z různých obcí benešovského okresu. Revoluční gardu přidělenou na hlídání tohoto tábora tvořili převážně mladí chlapci kolem 18 let věku, kteří se sem dobrovolně přihlásili.

Nejprve zde byli internováni zajatí němečtí vojáci. Například sem byli odvedeni vojáci, kteří byli zajištěni v Čerčanech (kolem 150 osob). Do vznikajícího internačního

¹⁵⁹ HORÁČEK, Ant. Kronika města Bystřice. s. 499.

¹⁶⁰ Rozhovor s Josefem Říhou, konaný v květnu 2104.

¹⁶¹ Rozhovor s Josefem Říhou, konaný v květnu 2104.

¹⁶² PETRÁŇ, Josef. *Dvacáté století v Ouběnicích: soumrak tradičního venkova*. Praha: NLN, 2009 Knižnice Dějin a současnosti; sv. 35. ISBN 978-80-7106-605-7. s. 338

tábora museli dojít pěšky.¹⁶³ Až později sem bylo voženo obyčejné civilní německé obyvatelstvo. Podle výpovědích pamětníka J.Říhy, který jako sedmnáctiletý v této gardě také dobrovolně sloužil, po příchodu vězni odevzdali cenné věci (hodinky, dalekohled...) „*Poté se jim odebralo jídlo, které bylo převedeno do společných zásob. Byli ubytováni v dřevěných budovách. Brzy vznikl převis internovaných osob, proto někteří museli spát venku na zemi.*“¹⁶⁴

Po svém příchodu do Bystřice převzali velení tábora na nějaký čas rudoarmějci. Ruští vojáci ale veškeré řízení tábora nechávali na Revoluční gardě. Nikterak se do jeho spravování nezapojovali. Samozřejmě stále docházelo k různým incidentům, ve kterých vojáci Rudé armády sehrávali velkou roli- ale o tom v jiné kapitole. Revoluční garda pak byla postupně vystřídána Sborem národní bezpečnosti. Členům Revoluční gardy se stát snažil poskytnout rychlý armádní výcvik na Smíchově a poslat ji do pohraničí, ale fyzicky náročné požadavky při výcviku mnohé odradily.

5. 3. 1 Oficiální zřízení tábora

Po oficiálním zřízení internačního tábora v Bystřici u Benešova z rozkazu KVNB v Praze byl vyslán nejprve ppor. R. Töpfer k obhlédnutí tábora a ke zhodnocení jeho stavu. Töpfer dorazil do Bystřice 19.května a po prohlídce prostor podal zprávu: „*3 z 6ti obytných baráků jsou ve stavu opravy, 2 další jsou částečně rozebrané a 1...uplně sbořen a materiál odstraněn. Budova kuchyně s jídelnou je až na menší poškození ve stavu celkem dobrém, neobsahuje však vůbec žádné zařízení. Baráky jsou prolezlé cizopasným hmyzem, znečištěné... Stran znovuzařízení bylo jednáno s místním Národním výboru jakož i Okresním národním výborem v Benešově. Oba úřady přislíbily svou pomoc.*“¹⁶⁵

Podporučík Töpfer se vrátil o čtyři dny později se strážním oddílem čtyřiceti mužů i s prvním oddílem internovaných v počtu 149 mužů a žen do Bystřice. Do jeho příchodu byl tábor střežen stráží 42.pluku v Benešově a členy Národního výboru. Po

¹⁶³ Rozhovor s Josefem Říhou, konaný v květnu 2104.

¹⁶⁴ Rozhovor s Josefem Říhou, konaný v květnu 2104.

¹⁶⁵ SOkA Benešov, Fond AO Bystřice, Inv. Internační tábor Bystřice - nezpracovaný

příchodu ho čekalo nemilé překvapení. V předešlých dnech bylo pokračováno v rozebírání baráků a odvážení materiálu. Töpfer o tom podal zprávu ze dne 23.5. 1945, ve které se vyjádřil následovně:

„ ...Dle výpovědi strážných členů Národního výboru odváželi materiál ruští vojáci a stráž se neodvážila jim v tom zabránit. Stav baráků jest nyní takový, že zmizel úplně další barák a část jednoho z částečně rozebraných baráků. Strážní službu převzal ihned oddíl SNB. S Národním výborem bylo nutno znovu projednat všechny otázky znovuzřízení tábora, neboť od minulé mé návštěvy nebylo vykonáno nic, než že Okresní nár. výborem bylo dodáno částečně námi požadované nářadí a náčiní.“ Mimo rozebrání budov a ztracení různých součástí byly odcizeny kotle, které původně stály v kuchyni tábora.¹⁶⁶

V následujících dnech byl tábor opět dáván do pořádku. Stav tábora 25. 4. vypadal takto: *„ 2 obytné baráky úplně opraveny, vnitřek a spací palandy vydesinfikovány. 1 obytný barák opraven a vyčištěn...Na opravě 4. obytného baráku se pracuje. Kuchyně je již v provozu a stravování probíhá již bez obtíže... Národní výbor má potíže s obstaráním lůžkovin, lékárny, dalších kotlů pro kuchyň a zbytku vybavení kuchyně.“*¹⁶⁷

Dále ppor. Töpfer zažádal národní výbor, aby zařídil odvěšivnutí internovaných pomocí pojízdné odvěšivovací stanice, kterou má nemocnice v nedalekých Prčicích. Ještě téhož dne se vydal do Prahy, aby nařídil odsun dalších internovaných do Bystřice. Strážní oddíl byl ubytován v místní škole a stravován v hostinci. Ppor. Töpfer stravu hodnotí kladně, ale dávky jako nepřiměřeně malé.¹⁶⁸

Dohlážitelé vstupovali do Sboru národní bezpečnosti od konce války, jak vypovídá dokument návrhu k povýšení střelce SNB Václava Černého: *„...Do SNB presentován dne 13.června 1945 u obvodní komise u SNB.ZV.Praha... Dnem 29.srpnem 1945 přidělen k strážnímu oddílu internačního tábora v Bystřici u Benešova, kde koná až dosud službu.“*¹⁶⁹

¹⁶⁶ SOKA Benešov, Fond AO Bystřice, Inv. Internační tábor Bystřice.

¹⁶⁷ SOKA Benešov, Fond AO Bystřice, Inv. Internační tábor Bystřice.

¹⁶⁸ SOKA Benešov, Fond AO Bystřice, Inv. Internační tábor Bystřice.

¹⁶⁹ SOKA Benešov, Fond AO Bystřice, Inv. Internační tábor Bystřice.

5. 3. 2 Běžný chod tábora

Tábor si přijel převzít 29.srpna 1945 vrchní strážmistr Jan Šváb. Ve zprávě o převzetí sepsal, že převzal celkem 4 baráky označené A, B, C, D, dále barák, kde byla táborová kancelář a kuchyně. Další barák sloužil jako infekčního oddělení, jeden barák zařízený jako místnost pro odvšivení a tři kůlny. Baráky byly vybaveny celkem 554 dvojlůžky, 59 jednolůžky, 42 slamníky, dohromady třemi skříněmi, dále různými drobnostmi jako židlemi, košťaty, lopatkami apod.

Tábor byl oplocen ostnatým dvojitým drátem, dále byl hlídán ve dne i v noci 3 strážnými, kteří se střídali po dvou hodinách. Dva dozorcí byli v táboře samém a střídání byli až po 24 hodinách. Další dva příslušníci SNB vykonávali dozorčí službu. Zbytek mužů byl určen k doprovodu internovaných. Pokud se jednalo o menší skupinu odváděných Němců, odváděli si je na svou zodpovědnost zaměstnavatelé sami. Strážný oddíl byl ubytován v hostinci "U Jelena" v Bystřici. Od bývalého strážného oddílu převzal postele, lůžkoviny, 4 kulometry a 4 bedny střeliva. Více zbraní a vybavení pro tábor jim bylo dodáno okresním velitelstvím SNB v Benešově.

Už na konci srpna se zde nacházelo 920 internovaných Němců: „ *Z toho jest 190 práce schopných mužů, 250 práce schopných žen, 168 matek s dětmi a 93 dětí do 14 let. Ostatní osoby jsou buď nemocné nebo přestárlé. Zdravotní stav jest celkem uspokojivý. Z nakažlivých nemocí vyskytuje se úplavice, záškrt a tuberkulóza*“¹⁷⁰, zhodnotil situaci ve zprávě o převzetí J. Šváb.

V dozorčí knize lze vyčíst denní režim tábora. Budíček byl v pět hodin, za půl hodiny proběhla snídáně, v šest hodin nástup v rozdělených skupinách. V sedm hodin odchod na pracoviště. Ve 12:30 byl oběd – zde si poznamenal dozorce stř. Karel Tichý potrestání za vzpouru při práci - odebrání oběda. V šest hodin se konal výdej večere, v osm hodin nástup, kde se zjistil početní stav osob. Hned na to se konalo rozdělení na prac. skupiny, rozdělení pošty po cenzuře. V devět hodin byl rozhod. V táboře byl vyvěšen na viditelném místě všeobecný domácí řád zhotovený pro internační tábory. Návštěvám nebyl do tábora vstup povolen, kromě předání šatstva nebo několik minut rozhovoru před stráží tábora.

¹⁷⁰ SOKA Benešov, Fond AO Bystřice, Inv. Internační tábor Bystřice.

Podle pravidelných táborových hlášení okresnímu velitelství SNB v Benešově lze dobře pozorovat stav a provoz tábora.

Našla jsem výstižné hlášení z 15. 10. 1945, kde je činnost tábora shrnuta v několika krátkých bodech: „...b) *V táboře je nyní celkem 820 internovaných. Jendá se osoby německé národnosti a osoby, proti kterým bylo v převratových dnech učiněno udání. Všichni v době převratu bydleli v Praze. Tábor může pojmouti průměrně 1 000 osob.* c) *Tábor střeží SNB. Velitelem jest vrchní strážm. SNB. Jan Šváb.* d) *Internováni jsou používáni ponejvíce k zemědělským pracem, menší procento pracuje na úpravě železnic.* e) *Pro zimní období je ubytování méně vhodné hlavně vzhledem k nedostatku paliva.* f) *Zdravotní poměry, až na přechodná onemocnění /:chřipka a pod.:/ jsou celkem dobré. Úmrtnost 0.1%.*“¹⁷¹

Od 20. listopadu pro okres Benešov vyšlo v platnost nařízení, které nařizovalo všem osobám německé nebo maďarské národnosti nosit na levé ruce viditelné označení-bílou pásku. Páska měla být 5 cm široká a nošena vždy na horní části rukávu. Přestupky proti této vyhlášce měly být potrestány pokutou 5 000 Kčs nebo 14-denním vězením.

Zařazení Němců a Maďarů do pracovního procesu bylo ošetřeno výnosem vydaným dne 8. září 1945 Ministerstvem ochrany práce a sociální péče v Praze. Podle usnesení vlády měli být Němci urychleně zařazeni do pracovního procesu a za tímto účelem měli být ubytováni a nasyceni. Rozdělení členů internačního tábora na práci prováděl velitel tábora, ten také měl uzavřít vždy písemnou smlouvu se zaměstnavatelem. Ve smlouvě byly smlouveny hlavní podmínky pracovního poměru. Denní pracovní doba byla nejméně 8 pracovních hodin.

Češi, kteří se vraceli do svých dříve zabraných hospodářství na bývalém cvičišti SS, uvítali možnost brát si na výpomoc internované Němce ze zdejšího tábora. Zpráva z 11. dubna 1946 uvádí, kolik bylo účtováno za pracovní sílu: „...za 1 mužskou pracovní sílu denně Kčs 20.- a za 1 ženskou pracovní sílu Kčs 15.-denně.“¹⁷² V tomto dokumentu se jasně hovoří, že z výdělků za tyto námezdní práce, které vyplácí zaměstnavatelé, se hradí veškerá režie střediska - stravování, otop, lékařské ošetření,

¹⁷¹ SOKA Benešov, Fond AO Bystřice, Inv. Internační tábor Bystřice.

¹⁷² SOKA Benešov, Fond AO Bystřice, Inv. Internační tábor Bystřice.

nemocnice (za měsíc březen Kčs 40 000.-¹⁷³) atd. V táboře byla většinou jen třetina osob práce schopných, ostatní byly děti, starší či jinak práce neschopní. Domnívám se, že takto vysoká mzda byla pro zdejší hospodáře velká a pro některé nepřijatelná, neboť mnozí z nich neměli ze svých znovu obydlených hospodářství žádné příjmy.

Nejčastěji si o Němce žádali zdejší zemědělci na práci do svých hospodářství. Z počátku se vyčleňovala i pracovní skupina na opravy tábora., *Zasílám žádost na přidělení jednoho svobodného Němce na práci a jako kočího do hospodářství... Prosím Velitelství internačního tábora, by mně laskavě sdělilo, do kdy bych si mohl pro tohoto přijeti...*¹⁷⁴

Zdejší bystřická pamětnice, která pochází ze zabraných Semovic, vzpomínala, jak obyvatelé zdejších vesnic věděli o bídě zadržovaných a snažili se jim pomoci tím, že je zaměstnávali u sebe v hospodářství. Zde jim poskytovali dostatek jídla a celkově se o ně snažili dobře postarat.

5. 3. 3 Internovaní

Internovaní byli do Bystřice přiváženi z různých částí Čech. Děti sem byly nejčastěji vozeny z internačního tábora YMCA či internačního tábora v Hloubětíně.

3. října byla v táboře provedena zdravotně policejní kontrola, která nedopadla příliš dobře. Podle zdravotního referátu je patrné, že zde byl nedostatek teplých dek a špatné hygienické podmínky., *1. Barák, kde jsou umístěny ženy a děti, je příliš přeplněn a zahmyzen. 2. V chladné roční době přikrytí jednou dekou nutno považovati za nepostačující. 3. Hojné případy avitaminosy. K odstranění těchto závad nutno přispěti tím, že osazenstvo se přesune do více baráků a dodržování osobní čistoty a čistoty v místnostech se přídrží. Správa se postará o přidělení druhé deky na spaní, v každém případě u nemocných. Správa se postará o zeleninu.*¹⁷⁵

Před zimou vedení tábora zhodnotilo, že pro některé internované osoby zde není vhodné ubytování. 18.9. 1945 zde bylo podle výpovědi kolem 200 takových lidí.

¹⁷³ SOKA Benešov, Fond AO Bystřice, Inv. Internační tábor Bystřice.

¹⁷⁴ SOKA Benešov, Fond AO Bystřice, Inv. Internační tábor Bystřice.

¹⁷⁵ SOKA Benešov, Fond AO Bystřice, Inv. Internační tábor Bystřice.

„Oznamuji, že v internačním táboře v Bystřici u Benešova je celkem 37 žen se 44 dětmi do 6 roku, dále 145 stařen a starců práce neschopných... Těhotných žen je zde celkem 8 a ani pro tyto není v táboře nebo blízkém okolí vhodného ubytování.“¹⁷⁶

Velitelství tábora se snažilo o zajištění těchto osob v ústavech katolické Charity v Praze.

Stav počtu internovaných 1.ledna 1946 pod velením vrchního strážmistra Jana Švába byl celkem 792, z toho mužů 238, žen 403, dětí do 14 let 129.¹⁷⁷ Z těchto čísel jsem usoudila, že se příliš nezdařil přesun potřebných do lepších poměrů.

Nejvíce lidí umíralo v tomto táboře první měsíce po příchodu. Nejvyšší úmrtnost byla v srpnu 1945. Pohřbívání probíhalo do společných hrobů v obvodu internačního tábora.¹⁷⁸ Dnes není jasné, kde přesně se společný hrob nachází. Mnozí pamětníci vzpomínali, že v 50.letech ještě v severní části pozemku stávaly dřevěné kříže, které časem ztrouchnivěly a zmizely. Podle vystavených úmrtních listů byly nejčastější příčiny smrti tyto: úplavice, srdeční slabost, marasmus, mrtvice a břišní tyfus. „ ... Dne 6.dubna 1946 ve 20 h zemřel internovaný Kruft Albert nar.28.IV.1889 na následky všeobecné slabosti, slabosti srdce a asthma...“¹⁷⁹

Mnoho lidí, kteří do tábora psali, shánělo úmrtní listy svých příbuzných. Vyskytl se tu jen jeden případ sebevraždy ze dne 25.7.1945 oběšením.

„Emanuel Spitzhütl, nar. 8. 7. 1895...v noci spáchal sebevraždu jmenovaný oběšením. Bylo zjištěno, že trpěl tuberkulosou a rakovinou. Protože byl zavšivený, byl ubytován izolovaně v osamělém pavilonu, což mu umožnilo nerušené provedení činu...“¹⁸⁰

Někteří internovaní se snažili doložit české občanství. Psali velení tábora dopisy, ve kterých se dušovali, že se cítí být Čechy : *„Nebyl jsem příslušníkem SS...slibuji, že budu jako čsl.státní příslušník vždy své povinnosti vůči státu plnit...“¹⁸¹* Internovaní v dopisech líčili své životy a přikládali různé dokumenty, kupř.vojenské

¹⁷⁶ SOKA Benešov, Fond AO Bystřice, Inv. Internační tábor Bystřice.

¹⁷⁷ Tamtéž.

¹⁷⁸ Tamtéž.

¹⁷⁹ Tamtéž.

¹⁸⁰ Tamtéž.

¹⁸¹ SOKA Benešov, Fond AO Bystřice, Inv. Internační tábor Bystřice.

knížky. Na velitelství docházely i dopisy od známých a příbuzných, ve kterých se za Němce zaručovali.

Další korespondence, která do tábora docházela, byla od členů rodin internovaných, kteří hledali zbytek své rodiny, aby mohli být odsunuti z Čech společně.

*„Vážené velitelství internačního tábora Bystřice u Benešova, můj 4 ½ roku starý syn Hans Tudexinger byl dne 23.7. v internaci Ymcy ponechán, kdežto já jsem byla téhož dne odtransportována do Bystřice...“*¹⁸² Vedení tábora se jim kontakt snažilo umožnit, pokud to jen bylo možné.

Na jaře 1946 byl podle střediskové evidence celkový počet osob v táboře 712, z toho ve středisku ubytovaných 465 a počet osob přiřazených na práci 237. Změnilo se také vedení tábora. Velitelem se stal strážmistr Josef Svoboda a zástupce velitele strážmistr František Wais. Bylo zde 38 příslušníků SNB ve střežícím středisku. Organizace zdravotní služby vypadala takto: *„počet lékařů: 2 muži, 1 žena...e) počet případů úmrtí - od 25.7.1945 zemřelo 119 osob.“* Je zde uveden i počet úteků: *„od 25.7.1945 celkem 9 osob.“*¹⁸³

Nebylo výjimkou, že zde byli zadržováni i Židé, míšenci a osoby s položidovským původem. Většinu židovských členů tábora tvořili emigranti, někteří měli v poznámkách uvedeno, kde byli během války a před ní vězněni.¹⁸⁴

5. 3. 4 Zrušení tábora

Od jara 1946 začalo propouštění obyvatel tábora za účele odsunu do Německa.

Dne 24.4.1946 bylo odsunuto 543 osob do Modřan, odtud pak dále do anglo-amerického pásma. V Bystřici zůstalo 150 internovaných, ti žádali o české občanství. Při odsunu Němců muselo vedení tábora vystavovat u nemocných odbornou diagnózu, rozdělit Němce na sudetské a říšské a uvést místa, kam v Německu přísluší. V létě 1946 byl tábor v postupné likvidaci: *„Hlásím, že zdejší internační středisko jest na telefonický rozkaz Ředitelství národní bezpečnosti odd.V., státní bezpečnost Praha I...v*

¹⁸² SOKA Benešov, Fond AO Bystřice, Inv. Internační tábor Bystřice.

¹⁸³ Tamtéž.

¹⁸⁴ Tamtéž.

likvidaci. Zbytek internovaných osob v počtu 82 nacházejících se v internačním středisku, byl dne 7.6. 1946 nákladním autem odsunut do internačního střediska Praha "Hagibor", Praha XII. Osoby, nacházející se mimo středisko na stálé práci, byly převedeny dnem 1.6. 1946 do evidence internačního střediska "Hagibor" Praha.¹⁸⁵

Všechny příkazy z Prahy byly vydány telefonicky. Další rozkazy znamenaly, že většina příslušníků strážního oddílu SNB byla poslána na jejich kmenové stanice. Velitel internačního střediska J. Svoboda sepsal zprávu o konečné likvidaci tábora na oblastní velitelství SNB v Táboře. Zpráva zněla takto: „Hlásím, že zdejší Internační středisko bylo dne 9. června 1946 za přítomnosti zástupců Ředitelství národní bezpečnosti v Praze, Okresního výboru v Bystřici v Benešově, technického oddělení, Místního národního výboru v Bystřici u Benešova...po předání pozemků, budov a inventáře příslušným úřadům, úplně zlikvidováno. Příslušníci SNB v počtu 5, kteří byli určeni ke střežení střediska do jeho úplného likvidování, byli dne 9.7.1946 o 18. hodině odesláni na jejich kmenové stanice.“¹⁸⁶

Bystřická kronika mluví o dalších osudech budov: „Typické dřevěné baráky německých koncentračních táborů byly rozprodány a zbourány a majitelé pozemků se snažili o jejich obhospodařování. Nebylo to tak snadné, protože v táboře byly cesty štětované, shromaždiště vězňů zvaný „apelplatz“, rovněž byly vykopány velké jámy na záchody a základy pod dřevěné baráky práci s uvedením do původního stavu ztěžovaly. Posléze zůstal jen barák bývalé kuchyně na poli...V severní části tábora pak byl hromadný hřbitov, kde bylo pochováno několik příslušníků armády generala Vlasova, Němci a kolaboranti, kteří zemřeli povětšinou po revoluci 1945 na epidemické nemoci.“¹⁸⁷

Bystřičtí se nadále snažili tyto připomínky hrůzné války z pochopitelných důvodů rychle zahladit a odstranit. Možná proto se už dnes na tomto místě nic nenachází.

¹⁸⁵ SOKA Benešov, Fond AO Bystřice, Inv. Internační tábor Bystřice.

¹⁸⁶ SOKA Benešov, Fond AO Bystřice, Inv. Internační tábor Bystřice.

¹⁸⁷ HORÁČEK, Ant. Kronika města Bystřice. s. 503.

5. 4 Rudá armáda v Bystřici

Jakmile se objevila na okraji Prahy Rudá armáda, rychle se o tom rozšířila zpráva i do ještě okupovaného území. Německého vojska se zmocnila panika. Nastal překotný a neuspořádaný úprk nejkratším směrem na západ ve snaze uniknout postupující Rudé armádě. Přednost němečtí vojáci dávali zajetí v americké zóně. Jedním únikovým směrem byla právě silnice Neveklov – Křešovice- Sedlčany – Příbram. Na silnicích zůstávala po ustupující německé armádě auta, tanky nezpůsobivé jízdy, spousty rozházeného zboží, odložených věcí, které lidé zpočátku s rozpaky, později se stupňující se dychtivostí sbírali a odnášeli. Ještě 10. května bylo hlášeno, že k Sedlčanům na západ stále přecháží němečtí vojáci na motorových vozidlech, ale v poledne u Nahorub rozbíjejí o patníky pušky a zahazují je.¹⁸⁸

Velitel 2. ukrajinského frontu Sovětské armády dal 9. května ve 14 hodin rozkaz 6.gardové armádě, pohybující se v prostoru západně od Jihlavy, dosáhnout koncem dne linie Benešov – Praha – Kostelec n.Č.L. a uzavřít s vojsky 1.ukrajinského frontu, která byla již v Praze, okruh obklíčení německé skupiny Mitte („Střed“), aby se nemohla dostat na západ.¹⁸⁹

Frontové německé kolony ustupovaly proudem přes Český Šternberk a Divišov na Vlašim a k Benešovu, částečně i přes Ostředek, Přestavlky a Čerčany. 9.května začaly projíždět ozbrojené frontové vlaky posázavskou tratí od Kolína do Čerčan. První projely směrem na Jílové.¹⁹⁰

Do Bystřice dorazila Rudá armáda 11.května 1945. Bystřické obyvatelstvo ovládla vlna euforie z osvobození. Lidé nadšeně ruské oddíly zdravili, dávali jim květiny a různé lihové nápoje.

Lidí se zmocnily silné emoce. Vzrušená nálada posílila úctu ke státním symbolům, na návších zazněla opět po dlouhé době československá hymna.

12.5.1945 bylo v Bystřici a okolí ubytováno mnoho příslušníků Rudé armády.

¹⁸⁸ HERTL, Jan. Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942-1945. In Sborník vlastivěd. prací z Podblanicka. Ed.; 1957, Č. 1. s.38.

¹⁸⁹ CHARVÁT, J., ed. *Podblanicko proti okupantům*.s. 230.

¹⁹⁰ CHARVÁT, J., ed. *Podblanicko proti okupantům*.s. 234.

26. května 1945 prošlo Bystřicí směrem k Benešovu asi 10 000 odzbrojených německých vojáků.¹⁹¹ Motorizované sovětské jednotky čas od času projely obcí při své cestě do Rakouska nebo opačně do Slezska. Mnohé z těchto jednotek v Bystřici nocovaly.

Na náměstí v Bystřici dne 3.června 1945 proběhla za velké účasti oslava na počest osvoboditelů, promluvil předseda ONV P.Bartoň,¹⁹² byl vyvalen a naražen sud piva.

Obyvatelé měli problém s vyvěšováním sovětských praporů. Nebyly jednoduše k dostání a většinou nikdo zdejší neznal jejich podobu. „*Na četnické stanici vypárali z někdejší říšské vlajky bílý kruh s černým hákovým křížem uprostřed, který přítomní členové přípravného Národního výboru se symbolickým gestem potupy pošlapali, a vyvěsili nově vzniklý rudý prapor.*“¹⁹³

Na rozdíl od německé armády sovětské vojsko, které zde v následujících týdnech a měsících (do 18. listopadu 1945) občas pobývalo, nepožadovalo v Bystřici a v okolních vsích toliko ubytování. Obyvatelé v krátké době poznali i nevýhody pobytu této armády ve zdejším kraji. Pozorovali zvláštnosti chování osvoboditelů, které zpětně komentovali s chápající omluvou. „*Široširá Rus ve své ohromné rozloze má různé civilizované lidi a kmeny, a proto není divu, že se mezi nimi vyskytla i taková individua, která se neštítla ani loupeže a smilstva.*“¹⁹⁴ Klasickým příkladem je záznam v kronice obce Ouběnice: „*Měli spadeno zejména na hodinky. Se slovy: ‚Dávaj čas!‘ ustrašenému chodci prostě vzali...*“¹⁹⁵

Pohoršení vyvolal oddíl tábořící v lese na Okrouhlici. „*...udělali si totiž stany ze stromů, které pokryly smrkovou kůrou sloupanou z okolních stromů do výše, kam až dosáhli... V Podhrází loví ryby pomocí ručních granátů. Velké sebrali a drobnější nechali ve vodě mrtvé. Masem moc nešetřili. Z poraženého dobytčete hlavu a vnitřnosti nechávali na místě porážky...*“¹⁹⁶

¹⁹¹ HORÁČEK, Ant. Kronika města Bystřice. s. 500.

¹⁹² HORÁČEK, Ant. Kronika města Bystřice. s. 500.

¹⁹³ PETRÁŇ, J. *Dvacáté století v Ouběnicích: soumrak tradičního venkova*. s. 338.

¹⁹⁴ PETRÁŇ, J. *Dvacáté století v Ouběnicích: soumrak tradičního venkova*. s. 338.

¹⁹⁵ Tamtéž.

¹⁹⁶ PETRÁŇ, J. *Dvacáté století v Ouběnicích: soumrak tradičního venkova*. s. 338.

V Bystřici přepřahali koně uštvané rychlou dlouhou jízdou a ty pak neorganizovaně pouštěli do přírody, aby se napásli. Často koně spásali jetel na polích, což většinou koňský organismus nevydržel. Několik desítek koní pak uhynulo v polích a lukách. S čerstvými přepřaženými koňmi od zdejších sedláků pokračovali vojáci směrem na Vltavu.¹⁹⁷ Sedláci se proti tomu často bouřili a domáhali na obci úhradu za vzniklou škodu.

Tehdejší tajemník obecního úřadu pro léta 1942-1945 Karel Jiroušek sepsal vzpomínku pro zdejší časopis Hlas Bystřice. Paradoxně o vzpomínané události hovoří jako a nejsmutnější věci z poválečného období v naší obci. Mluví o případě otravy (udušení) 27 ruských vojáků a správce tehdejšího velkostatku Petrovice. Vojáci se správcem konzumovali ve velkém množství denaturovaný líh, který zbyl v nádržích po Němcích.¹⁹⁸ Marně se petrovický správce statku snažil je i sebe léčit pitím mléka. Převoz do benešovské nemocnice byl už marný. „*Spí daleko od domova- mezi nimi i český správce statku- na bystřickém hřbitově.*“¹⁹⁹

Na téma chování osvoboditelů k bystřickému internačnímu táboru mi poskytl hodně vzpomínek výše zmiňovaný pan J.Říha (člen Revoluční gardy hlídající tábor). Ve svých vzpomínkách často vzpomínal na příchod Rudé armády. Během rozhovoru několikrát podotýkal, že po příchodu Sovětů docházelo často ke kritickým situacím.

Nebylo výjimkou, že po setmění se opilí ruští vojáci domáhali německých žen. Ze začátku se je Revoluční garda snažila přesvědčit, že spadají pod ochranu Červeného kříže. Nicméně toto ohraňené řešení se ukázalo jako neúčinné. Rusové buď přelezli potají plot, nebo snadno zastrašili hlídkující osoby pomocí zbraní. „*Měli jsme velký strach, neboť Rusáci byli nevyzpytatelní, okamžitě začali na vás střílet...nebylo jednoduché s nimi vyjít.*“²⁰⁰, vzpomíná pan Říha. Internované ženy, jejich počet byl v táboře poměrně vysoký, se snažily bránit tím, že si na noc nechali rozsvíceno. Pokud přišel v noci potají sovětský voják, zhasl – a to byl signál pro ženy, které se ho následně

¹⁹⁷ JIROUŠEK, K. Vzpomínky – bystřického občana na mládí a nelehkou dobu po roce 1945. č.1. s.8.

¹⁹⁸ K.Jiroušek zde uvádí, že nádrže s lihem se nacházeli v bývalém internačním táboře. Já se spíš domnívám, že k tomu došlo ve zdejším lihovaru v Petrovicích.

¹⁹⁹ JIROUŠEK, K. Vzpomínky – bystřického občana na mládí a nelehkou dobu po roce 1945. č.1. s.8.

²⁰⁰ Rozhovor s Josefem Říhou, konaný v květnu 2014

snažili vyhnat křikem. Některé Němky přemluvili muže z gardy, aby je schovávali u sebe v kanceláři.

Pan Říha mi pověděl jednu názornou vzpomínku: „ *V půlnoci přijel kočár s ruskými poručíky...prohlásili, že si chtějí prohlédnout tábor. Měl jsem zrovna službu, takže jsem je prováděl. V ženském baráku jsme načapali nějakého ruského vojína, který, když nás spatřil, dal se na útěk... Ten ruský major na mě křičel, abych ho okamžitě zastřelil, ale já se bál a tak jsem střelil jen tak do vzduchu. Ten důstojník si vybral z kufrů hezké kousky dámského oblečení a pak si vybral Němku. Oni mi pak přikázali, abych jel s nimi v kočáře pít... Já jsem se bál, tak jsem k nim poslušně nastoupil a jelo se. Po půl kilometru, z ničehož nic, na mě začali mířit a křičet, ať upaluji zpět do tábora.*“²⁰¹

V lágru byly některé Němky od Rusů i pohlavně nakaženy. Byly odvedeny k bystřickému lékaři, který v té době neměl příslušné léky. Proto je museli odvést na léčení do benešovské nemocnice. Dohlížel na ně člen Revoluční gardy Jaroslav Procházka. „*To vypadalo komicky, když Jarda Procházku šel po cestě do Benešova s 15i ženskými.*“²⁰²

V SOkA Benešov se nachází zpráva z 19.srpna 1945. To už bystřická Revoluční garda byla rozpuštěna a hlídali zde členové SNB. „*O 22hod 30 min hlasila mi stráž tábora, že tábor jest obklíčen ruskými vojáky, kteří se násilím domáhají vstupu do tábora a chtějí se zmocniti internovaných žen.*“²⁰³ K bráně tábora přišlo kolem 15-20 Rusů. Velitel stráže jejich žádost zamítl a donutil je k odchodu. Hned chvíli po té nastala bouřka, v důsledku které zhaslo osvětlení v táboře. Ve světle blesku zjistili však strážníci, že se kolem ohrady tábora blíží několik postav, které na výzvu vzdálit se nereagovaly. Strážníci vystřelili na výstrahu několik ran do vzduchu a jejich palba byla hned opětována z pistolí a automatu. „*Když jsem s několika strážnými dospěl do tábora, nesvítilo ještě světlo a důsledkem silného deště byla neproniknutelná tma.*“²⁰⁴ Velitel dal rozkaz osvětlovat tábor osvětlovacími raketami. Zraněn nebyl nikdo. Celý případ se

²⁰¹ Rozhovor s Josefem Říhou, konaný v květnu 2014.

²⁰² Rozhovor s Josefem Říhou, konaný v květnu 2014.

²⁰³ SOkA Benešov, Fond AO Bystřice, Inv. Internační tábor Bystřice.

²⁰⁴ SOkA Benešov, Fond AO Bystřice, Inv. Internační tábor Bystřice.

hlásil ruskému kapitánu, veliteli blízkého letiště. Takže zde je vidět, že postupem času se podmínky přeci jen uklidňovaly. Sovětům pak už nenáleželo vedení tábora.

Mezi vojáky, kteří sem byli hned po válce přiváděni, byl i vlasovec. Po té, co to ruští vojáci zjistili, dali příkaz k jeho okamžité popravě. Protože to nechtěli udělat sami, uložili zastřelení některému členu gardy.²⁰⁵

Koncem května větší část příslušníků Rudé armády odešla z Bystřice.²⁰⁶ Koncem léta odešli postupně všichni.

²⁰⁵ Rozhovor s Josefem Říhou, konaný v květnu 2014

²⁰⁶ HORÁČEK, Ant. Kronika města Bystřice. s. 500.

6. Obyvatelé Bystřice dnes

Na konec své práce jsem zařadila kapitolu o povědomí obyvatel Bystřice o událostech, které se odehrály ve 40. letech minulého století.

Sestavila jsem krátký anonymní dotazník s osmi otázkami, na které mi odpovědělo 32 osob.

Nejdříve jsem respondenty požádala o uvedení věku, dosaženého vzdělání, délky života v regionu Bystřice. Nejvíce odpovědi jsem získala od lidí ve věkovém rozmezí 15-30 let. Nejvíce respondentů mělo střední školu a všichni dlouhodobě žili v Bystřici.

Na první otázku, zda vědí, že tu stál během druhé světové války tzv. pracovní tábor, odpověděli všichni kladně. V druhé otázce, kde tento tábor stál, se lidé v odpovědích rozcházeli. Téměř polovina odpověděla, že neví, zbytek uváděl místo tábora správně. U otázky, která skupina obyvatel zde byla vězněna během německé okupace do roku 1945, odpověděla většina správně, ale nikdo z nich neznal konkrétní jména vězňů. Kde se všichni respondenti shodli, byly odpovědi na dotaz ohledně poválečného vývoje tábora. Většina lidí uvedla, že byl zrušen, aniž by zde po válce byl někdo vězněn.

Co mě osobně velmi zajímalo, byla otázka, odkud se bystřičtí obyvatelé o existenci tábora dozvěděli. Dala jsem na výběr tři odpovědi, z nichž nejvíce bodů dostala škola, druhá nejčastější odpověď byla - od někoho jiného, a až jako třetí v pořadí se objevila odpověď - ve zdejším tisku.

Nejlepší znalosti o historii Bystřicka měly děti druhého stupně základní školy a pak starší obyvatelé cca nad 50 let. Proto jsem navštívila zdejší základní školu, kde jsem hovořila s paní učitelkou dějepisu Mgr. M. Rabiňákovou. Dále jsem se telefonicky spojila s paní Mgr. M. Filípkovou, která dějepis na této škole také několik let učila. Paní Filípková zpracovávala vzpomínky MUDr. Pelešky do regionálního časopisu Pod Bláníkem, roč. XII. Stále se v tomto tématu angažuje. Připravuje pro žáky krátké bloky, ve kterých je seznamuje s bystřickou historií.

S pedagogy bystřické ZŠ jsem se shodla, že téma regionální historie je potřeba vždy zprostředkovat, neboť regionální historie má ve vyučovacím procesu funkci věcného a metodického prostředku. Při plnění učebně výchovných cílů má využití regionální historie, zejména na základní škole, nezastupitelný význam.

V tomto věku převládá u žáků konkrétní myšlení, jehož podkladem je smyslové vnímání skutečných věcí a jevů. Za těchto okolností mohou konkrétní jevy z regionální historie, zvláště místní historické prameny a památky, pomoci dětem pochopit nejen mnohé problémy z historie našeho národa jako celku, ale i mnohé obecné zákonitosti vývoje lidské společnosti vůbec. Konkrétní jevy regionální historie jsou dále základnou pro vytváření jasných představ, což je v dějepisu, který má méně jiných názorných prostředků, zvláště důležité.²⁰⁷

Regionální historie může být hlavním obsahem mimotřídní a mimoškolní práce žáků. Při ní může učitel užít takových metod a forem práce, které žáka všestranně rozvinou. Formálně se

tato činnost zaměřuje na konkrétní úkoly, např. slavnostní večery, besedy, vycházky, exkurze, historická putování, četbu beletrie, historické album města, zřízení školního muzea, ochranu památek města, vedení kronik, sbírání historického materiálu k určitým významným jevům obce apod.²⁰⁸

Zajímalo mě, jak na výše zmíněné formy pohlíží samy děti deváté třídy. Ptala jsem se, co jim bylo během edukačního procesu o historii Bystřicka řečeno, a jaké vědomosti si odnesly. Při konzultaci se žáky druhého stupně ZŠ mi bylo řečeno, že o Sonderlageru se dozvěděli během hodin dějepisu, kdy probírali Protektorát Čechy a Morava. V této hodině jim paní Mgr. Koubová pověděla o pracovních táborech, které stály v nejbližším okolí Bystřice (ve Vrchotových Janovicích, Tvoršovicích a Hradištku). Dále se žáci stručně seznámili s místem, kde stál Sonderlager, a se jmény některých uvězněných známých osobností. Také během hodin občanské výchovy chodí žáci k památníku stojícímu na kraji obce Bystřice.

Když se vrátím zpět k dotazníku a jeho poslední otázce, zda občané považují za přínosné, aby se o tématu Sonderlageru učilo při hodinách dějepisu, lidé odpovídali převážně kladně. Proto jsem se zamyslela, jak bych toto téma využila já na místě učitele dějepisu na zdejší škole.

Myslím, že by se s dětmi na toto téma daly dělat mnohé projekty. Zajímavé by mohlo být pátrání po neznámých hrobech na hřbitově v Bystřici a Nesvačilech, kde byli

²⁰⁷ JULÍNEK, Stanislav. *Úvod do teorie a praxe výuky dějepisu*. PdF MU, Brno 1995, str.17-37

²⁰⁸ MEJSTŘÍK, Václav. *Metodika dějepisu, Státní pedagogické nakladatelství*. Praha 1964, s.357-362

pochováni tři vězni ze Sonderlageru. Určitě je vhodné děti podnítit, aby se zeptaly doma, zda si jejich prarodiče nepamatují na události během války a po ní. Vzpomínky svých prarodičů by prezentovaly před třídou. Dobré by bylo navštívit v nedalekých Vrchotových Janovicích památník, vybudovaný v 60. letech 20. století na památku obětí ze zdejšího pracovního tábora.

Existenci tábora připomíná pomník s pamětní deskou umístěný západně od železniční trati nedaleko viaduktu za zatáčkou z ulice Semovická. Nápis na něm zní:

„K TRVALÉ PŘIPOMÍNCE TĚCH, JEJICHŽ LIDSKOST RASISTÉ PONÍŽILI V KONCENTRAČNÍM TÁBOŘE BYSTRICE V LETECH 1944-1945“²⁰⁹. Pod tímto nápisem stojí, podle návrhu historika prof. J. Petráně, slova J. A. Komenského: „OMNIA SPONTE FLUANT ABSIT VIOLENTIA REBUS“²¹⁰ - Nechť vše plyne samo a bez násilného působení.

Pietní slavnost odhalení pomníku se konala 16. září 1994 za přítomnosti pamětníka MUDr. L. Pelešky, Pavla Kohouta, herce Miloše Kopeckého a profesora z Chicaga Dr. Hanse Kautzkého. Omluvili se malíř Alfred Fuchs a režisér Ladislav Rychman. Vzpomínalo se zde mj. i na pomoc lidí z Bystřice. „*Padala jména přednosty stanice, hostinských Českých a zmíněných Hampeštových.*“²¹¹ Účastníci akce se shodli, že se jim podařilo těžkosti zvládnout a přežít i díky svému biologickému mládí.

Další pomník, který byl odhalen v nedávné době (22. dubna 2014), je věnován Ivo Göringerovi, který byl zastřelen na bystřickém nádraží 19. dubna 1945 při pokusu o útěk ze Sonderlageru. Samotné slavnostní odhalení zahájil starosta města Bystřice Mgr. Daniel Štěpánek. Na místě, kde byl původně Ivo Göringer pochován, instalovalo město Bystřice nový pomník, jehož autorem je Petr Holeček. Pan Holeček pomník ztvárnil jako kříž, který je usazen na šesti hřebech, symbolu šestice vězňů, nesoucích rakev i ukřižovaného Krista. Slavnostního odhalení pomníku se osobně zúčastnil i bývalý vězeň pracovního tábora, dnes 85 letý Pavel Kohout. Pan Kohout se s Ivo Göringem dobře znal a ve svých vzpomínkách často hovoří o svém zastřelém spoluvězni.²¹²

²⁰⁹ *Pamětní místa obce* [online]. [cit. 2014-13-0ž]. <<http://www.vets.cz/vpm/mista/obec/1848-bystrice/>>.

²¹⁰ Tamtéž.

²¹¹ FILÍPKOVÁ, M. Sonderlager v Bystřici. č. 4. s. 12.

²¹² ŠTĚPÁNEK, Daniel. Odhalení pomníku Ivo Göringerovi. *Hlas Bystřice* 2014. č. 5. s. 11.

7. Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo zmapování historie Sonderlageru Bystřice u Benešova. Na základě analýzy pramenů jsem chronologicky seřadila období historického vývoje zdejšího kraje s důrazem na dějiny Bystřice během války a v období po ní.

S popisem historie pracovního tábora jsem spojila i téma vysídlování místních obyvatel. Vysídlení oblasti mezi Benešovem a Sedlčany znamenalo těžký zásah do zdejší společnosti, jehož důsledky se projevovaly ještě dlouho poté. Zdejší lidé, ať se stěhovali ze zabraného území, nebo v něm zůstali, bezprostředně pocítili tíhu německé okupace, která připravila je samé i jejich blízké o domov a zázemí. Stěhovali se poněkud do okresů sousedících se zabraným územím.

České nemovitosti v zabraném území vyvlastnil Pozemkový úřad. Ti obyvatelé, kteří nebyli vystěhováni, se stali nájemníky a zaměstnanci SS, a to většinou při zemědělských SS–Hofech. K tomuto tématu existují dobře zpracované archivní prameny a vzpomínky, které dávají možnost i po letech podrobně nahlédnout do dění ve středním Povltaví ve 40. letech 20. století. Na základě všech historických zpráv vznikl vypovídající obraz transferu zdejšího obyvatelstva.

O zřízení Sonderlageru v Bystřici během nacistické okupace jsem našla dostatek informací. Problém byl ale v tom, že se prameny a výpovědi pamětníků různily.

Německé okupační úřady zřídily během války na okraji SS-Truppenübungsplatz v okrese Benešov, hned za železničním nádražím Bystřice, „*Sonderlager für jüdisch versippte Arier und jüdische Mischlinge auf dem SS-Truppenübungsplatz Böhmen*“²¹³, byl to krycí název pro pracovní tábor pro židovské míšence a manžele židovských žen. Tábor byl zřízen v červenci roku 1943 a poslední vězňové jej opouštěli začátkem května 1945. Dne 6. května byl už zcela prázdný.

²¹³ ZEMANOVÁ, Věra. Tábory pro tzv. židovské míšence a nežidovské partnery ze smíšených manželství na českém území v době 2. světové války. In: *"Nepřichází-li práce k Tobě-": různé podoby nucené práce ve studiích a dokumentech = "Kommt die Arbeit nicht zu Dir-": verschiedene Formen der Zwangsarbeit in Studien und Dokumenten*. Vyd. 1. Praha: Česko-německý fond budoucnosti - Kancelář pro oběti nacismu, 2003. 405 s. ISBN 80-239-2505-9., s. 106.

Většina vězňů patřila k předválečné inteligenci. Nejmladší věk vězňů byl 17 let a nejvyšší věková hranice byla 60 let života. Němci se připravovali na déle trvající válku, proto byli tito internovaní využíváni na stavební práce, udržování komunikací, skládání munice ve skladech v Tvoršovicích a Semovicích, hloubení protipěchotních zákopů, budování příkopů jako protitankových zátarasů a pod.

Početní stav internovaných byl udržován kolem 1 500 osob. Ze zpráv bylo patrné, že o život přišli čtyři vězni – dva zastřelením a dva pozdním léčením. Tito zemřelí byli pochováni dokonce s církevními obřady, které byly vedeny v německé řeči. Ve studii V. Zemanové a P. Plaché se uvádí, že „*styk s civilním obyvatelstvem nebyl možný*“²¹⁴, ale osobní vzpomínky vězňů i některých pamětníků z Bystřice svědčí o tom, že pomoc ze strany místního bystřického obyvatelstva byla běžnou praxí.

Po válce byl pracovní tábor v Bystřici výnosem ministerstva obrany předán ministerstvu vnitra pro internační tábor Němců. K této otázce existuje velmi málo pramenů. SOkA Benešov mi vyšel vstříc a zpřístupnil mi nezpracovaný fond, týkající se tohoto tábora. Pro internované Němce zde byly obdobné životní podmínky jako pro české vězně za války. Němci byli nejčastěji využíváni na zemědělské práce a pro pomoc navracejících se obyvatel na území bývalého cvičiště SS. Po prostudování kronik a rozhovorů s pamětníky bylo zjevné, že nejvíce nepříjemností v poválečném období způsobovala přítomnost Rudé armády.

Velmi přínosné pro mě bylo osobní setkání s bystřickým pamětníkem panem Říhou. Ten, jako sedmnáctiletý mladík, pomáhal v květnu 1945 hlídat německé uprchlíky v bystřickém táboře. Jeho výpovědi mi pomohly dokreslit náladu a pocity, které po válce bystřičtí občané zažívali.

Povědomí bystřických obyvatel o výše zmíněných událostech bylo mizivé. Z vlastní zkušenosti vím, že většina spoluobčanů nemá o tomto pracovním táboře pro židovské míšence ani elementární vědomosti. O osudech Němců, internovaných v jejich blízkosti žádné povědomí mezi lidmi není.

Zdejší základní škola si události kolem Sonderlageru připomíná formou besedy s p. M. Filípkovou, která na toto téma mj. i publikuje do regionálního časopisu Pod

²¹⁴ ZEMANOVÁ, Věra. Tábory pro tzv. židovské míšence a nežidovské partnery ze smíšených manželství na českém území v době 2. světové války. s. 108

Blaníkem. Prozatím neexistuje ucelený didaktický program či výukový materiál, který by žáky k zájmu o Sonderlager nasměroval.

Obec má snahu připomínat smutnou minulost Sonderlageru. Letos v dubnu proběhlo na bystřickém hřbitově pietní odhalení nového pomníčku Ivo Göringerovi, zastřelenému při pokusu o útěk ze Sonderlageru dne 19. 4. 1945.

Při sumarizaci materiálu jsem se sešla s velmi zajímavými lidmi - historiky, pracovníky archivu, učiteli i občany. Pro všechny zúčastněné nebyl osud Sonderlageru během války i po ní mrtvou událostí. Snaha o aktualizaci tohoto tématu pro dnešní generaci, která má o své historické identitě stále menší povědomí, byla i cílem mé bakalářské práce.

Použité prameny a literatura

Prameny:

Citace dopisu od L. Pelešky, 31.3. 1995, adresát: Alois Pořízka.

HORÁČEK, Ant. Kronika města Bystřice

Rozhovor s Josefem Říhou, konaný v květnu 2104

SOkA Benešov, Fond AO Bystřice, Inv. Internační tábor Bystřice – nezpracovaný

Nepublikovaný rozhovor s Pavlem Kohoutem, rozhovor vedla a darovala městu Bystřice A.Klímová – Brejchová.

Použitá literatura:

ARBURG, Adrian von, ed. a STANĚK, Tomáš, ed. Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. Díl II., svazek 1, Duben – srpen/září 1945: "Divoký odsun" a počátky osídlování. 1. vyd. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2011. 957 s. ISBN 978-80-86057-71-2.

BUBENÍČKOVÁ, Růžena, KUBÁTOVÁ, Ludmila a MALÁ, Irena. *Tábory utrpení a smrti*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1969. 489.s.

ČERMOCH, Martin. *Koncentrační tábory na zabraném území se zaměřením na Sonderlager v Bystřici u Benešova*. Středoškolská činnost Gymnázium Benešov. 1986. 20 s.

FILÍPKOVÁ, Milena. Sonderlager v Bystřici. In *Pod Blaníkem*; č.3, Ed.; 2008; s. 14–21.

FILÍPKOVÁ, Milena. Sonderlager v Bystřici. In *Pod Blaníkem*, č.4; , Ed.; 2008; s. 10–13.

HERTL, Jan. Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942-1945. In *Sborník vlastivěd. prací z Podblanicka*. Ed.; 1957, Č. 1,

HOFFMANNOVÁ, Jaroslava a JUNĚCOVÁ, Jiřina. *Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov a poválečná obnova území 1942-1950*: faksimilia. Praha: Státní ústřední archiv, 1985. 339 s. Edice dokumentů z fondů Státního ústředního archivu v Praze.

HORSKÝ, Jan. *Dějepisectví mezi vědou a vyprávěním: úvahy o povaze, postupech a mezích historické vědy*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2009. 339 s. Historické myšlení; sv. 46. ISBN 978-80-257-0124-9.

CHARVÁT, Jaroslav, ed. *Podblanicko proti okupantům*. Benešov u Prahy: OV KSČ, 1966. 274, [2] s. Publikace Vlastivědného muzea Podblanicka.

CHARVÁTOVÁ, Ema. *Bystřice u Benešova 1471-1971*, 1. vyd. Bystřice : MNV, 1971. ISBN neuvedeno.

JULÍNEK, Stanislav. *Úvod do teorie a praxe výuky dějepisu*. Pdf MU, Brno 1995, s.17-37. ISBN 80-210-1225-0.

KAVENA, Jiří. Sonderlager pro židovské míšence v Bystřici u Benešova. In *Tereziánské listy* 28/2000.s.51-60

KOKOŠKA, Stanislav. *Praha v květnu 1945: historie jednoho povstání*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005. 277 s. Válka a mír v moderní době. ISBN 80-7106-7407.

KOŘÍNEK, Miroslav. *Didaktika základní školy: celost. vysokošk. učebnice pro pedagog. fakulty*. 1. vyd. Praha: SPN, 1984. 175 s. Učebnice pro vys. školy

KOS, Petr. *Cvičiště Benešov - vstup zakázán!!: SS-Truppenübungsplatz Beneschau/Böhmen 1939-1948: stručná historie výcvikového prostoru SS ve středních Čechách v letech druhé světové války a poválečná obnova území do roku 1948*. 2. vyd. Postupice: Posázaví, 2012. 205 s. ISBN 978-80-904655-6-5

LAGUS, Karel a POLÁK, Josef. *Město za mřížemi*. Vyd. 2., V nakl. Baset 1. Praha: Baset, 2006. 294 s., [48] s. obr. příl. ISBN 80-7340-088-X.

MEJSTRÍK, Václav. *Metodika dějepisu, Státní pedagogické nakladatelství*. Praha 1964, s.357-362

PETRÁŇ, Josef. *Dvacáté století v Ouběnicích: soumrak tradičního venkova*. Praha: NLN, 2009. 572 s. Knižnice Dějin a současnosti; sv. 35. ISBN 978-80-7106-605-7.

STANĚK, Stanislav. *Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou za okupace*. In *Sborník vlastivěd. prací z Podblanicka*; , Ed.; 1973; s. 179–203.

ŠMERÁK, Václav, ed. *Almanach: ohlédnutí: 1942-2012: vzpomínky pamětníků na vystěhování obyvatel Neveklovska a Sedlčanska za II. světové války ve středních Čechách*. Vyd. 1. Krňany: Mezi řekami, 2012. 207 s. ISBN 978-80-260-2783-6.

TYWONIAK, Jiří. *Léta okupace na Benešovsku*. 1., 1939-1942. Benešov: Okr. muzeum, 1987. 26 s.

TYWONIAK, Jiří. *Léta okupace na Benešovsku*. [Díl] 2, 1943-1945. Benešov: Okresní muzeum, 1992. 64 s.

Zemanová, V.; Plachá, P. *Tábory pro tzv. židovské míšence a nežidovské partnery ze smíšených manželství na českém území v době 2. světové války*. In *Nepřichází-li práce k Tobě-": různé podoby nucené práce ve studiích a dokumentech*; , Ed.; 2003. s. 104–111.

Periodika:

HVÍŽDALA, Karel. Zbudou jen dobré vzpomínky - rozhovor s Jiřím Stachem. *Roš chodeš* 2014, 76, 6–9.

JIROUŠEK, K. Vzpomínky - bystřického občana na mládí a nelehkou dobu po roce 1945. *Hlas Bystřice* 2005, 6, 14

JIROUŠEK, Karel. Vzpomínky - bystřického občana na mládí a nelehkou dobu po roce 1945. *Hlas Bystřice* 2006, 1, 7–8.

NĚMEC, P. Ivo Geringer. *Hlas Bystřice* 2014, 4, 15.

RYCHMAN, Ladislav. Tady je můj hrob. *Mladý svět* 1975, 17

ŠTĚPÁNEK, Daniel. Odhalení pomníku Ivo Geringerovi. *Hlas Bystřice* 2014. č.5.

Internetové zdroje:

Český statistický úřad - Počet obyvatel v obcích České republiky k 1. 1. 2014 [online]. [cit. 2014-18-06]. <http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/publ/1301-13-r_2013>.

Město Bystřice. [online]. [cit. 2014-18-06] <www.mestobystrice.cz>.

Místa paměti národa. [online]. [cit. 2014-1-05].<<http://www.mistapametinaroda.cz/?id=283>

Seznam příloh

Textové přílohy:

1. Nепublikovaný rozhovor s Pavlem Kohoutem, rozhovor vedla a darovala městu Bystřice A.Klímová – Brejchová
2. Táborová poezie

Obrázkové přílohy:

1. Dopisu od L. Pelešky, 31.3. 1995, adresát: Alois Pořízka
2. Vězeňské baráky
3. Vojenské cvičiště SS
4. Evakuace českých obyvatel (z knihy Cvičiště – vstup zakázán!!)

Přílohy

Textová příloha

Příloha č.1.

Příloha č. 1.

Otázky pro pana Pavla Kohouta, pamětníka Sonderlageru v Bystřici u Benešova:

Rozhovor vedla pražská spisovatelka Alena Klímová - Brejchová.

a) Víš, že jsi v bystřickém lágru vážně onemocněl, snad zápal plic, můžeš o tom něco málo říci.

To víš, šestnáctiletý jedináček z bytu s ústředním topením se dostal naráz do „bojového prostředí“. Ubytování bylo v místnosti vyklizeného domu. Deset „slanečků“ na slamnicích, které jsme si nacpali slámou sami. V životě jsem to nedělal a různé „figle“ neznal. Vyfasovali jsme dvě deky, které štípaly jako kdyby byly udělány z kopřiv. Dny byly chladné a deštivé. Asi za 14 dnů, zřejmě stres, zima, vlhko a v neposlední řadě i nezvyklá práce způsobily, že jsem dostal zápal plic a hrozný kašel. Byl jsem odeslán na vyšetření do nemocnice v Benešově. Poslal mne tam bystřický obvodní pan doktor. Okamžitě si mne zde chtěli nechat. Já, naivní blbeček, jsem nechtěl, doufaje, že se dostanu do Prahy do nemocnice na Bulovce. Byl jsem „inspirován“ skutečným případem.

Nakonec jsem už do Prahy měl jet, přišel však rozkaz z „komandantury“, abych místo do Prahy jel do Benešova k SS lékaři. Ten mne ani neprohlédl, ale uznal mne „lehčí práce schopen“ a také jsem okamžitě na „lehčí“ (normální) práci nastoupil. Kašlal jsem dál, bylo mi opravdu blbě. To už jsme „bydleli“ ve stanech. Bylo léto, odpoledne jsem měl zimnici, teplotu 39 (tu jsem si měřil asi 10 dní vypůjčeným teploměrem než jsem jej rozbil) a hrozný kašel. Nakonec jsem to asi za pět týdnů bez léčení přechodil a uzdravil se. Jedno blbé rozhodnutí však ovlivnilo a změnilo celý běh mého života. Po čtyřech letech jsem v důsledku přechození a neléčení této infekce onemocněl kostní TBC. Z této nemoci mám celoživotní následky a invaliditu.

b) Byl jsi hýčkaným jedináčkem, jaké byly možnosti komunikace s rodinou.

Stavby, včetně lágru, prováděla rakouská firma „Billik a Schicho“, která měla několik českých zaměstnanců. Hned v prvním týdnu po svém příchodu do Bystřice jsem si vytipoval políra, (mistra) p.Šťastného z Prahy, na kterého jsem se obrátil s prosbou, aby zavolal do zaměstnání mého tatínka a dal mu jeho telefonní číslo, které si dodnes pamatuji - bylo 752 65. Věděl jsem, že tatínek již zařídí další a spojení tak bylo navázáno. Mistr Šťastný mi poradil, abych se hlásil jako zedník a dostal se tak do „technické party“, kterou měl na starosti on.

c) Vyprávěj o peripetiích s palandovým pobytem v lágru

V domě, ve kterém jsem „bydlel“, bylo v jedné místnosti ubytováno celkem asi čtyřicet lidí. Asi za deset dnů dům zabrali dva příslušníci SS - Feldgendarmeri, „polní četníci“, (postrach všech i vojáků SS). Dostali lágr na starost. Museli jsme se přestěhovat a rozdělit do dalších baráků-vilek. Kam jsem přišel nikde nebylo místo, nikde mne pro můj hrozný, odpuzující kašel nechtěli mezi sebe přijmout. Mně bylo blbě, už mi bylo všechno jedno, a tak jsem si sedl s kufrem před jeden barák, kde jsem také neuspěl. Náhle ke mně přistoupil hezký, mladý asi devatenáctiletý kudrnatý blondák s dotazem proč nejsem ještě ubytovaný ? Řekl jsem mu důvod. Mám kašel a nikde mne nechtějí. Pomohl mi se zavazadlem a řekl: „Budeš bydlet s námi „forarbeitry“ na půdě. U mne, nahoře na palandě je volno.“ Když viděl, že mi není opravdu dobře, okamžitě se rozhodl, že nahoře bude spát on a dole já. Byl tak ohleduplný, že pod slamník dal svůj krásný světlý převlečník, aby na mne nepadala sláma, uvařil čaj a staral se o mne.“Bydleli“ jsme spolu potom celou dobu, jak později ve stanu, tak v dřevěném „baráku“ č. 4. Na palandě byl on stále nahoře, já dole až do jeho tragické smrti v polovině dubna 1945. Jmenoval se Ivo Geringer a byl zastřelen na útěku.

d) Jaké bylo vaše pracovní prostředí v zimě. Vaše oblečení, jídlo...

Pokud si vzpomínám zima 1944-45 nebyla příliš dlouhá, ale leden a únor byl opravdu

mrazivý. Do mrazu jsem měl oblečeny jakési tepláky z nějaké umělotiny, barvy rezavě lesklé, takže blechy, kterých jsem měl na těle fůru, na nich nebyly vůbec vidět. Na tyto tepláky jsem navlékal vlněné kalhoty „pepř a sůl“, které jsem si šetřil na útěk. Stále byly docela pěkné, až na to, že od bot „dřeváků“ byly z vnitřní strany vydřené. Látka zmizela. Boty, „dřeváky“, byly v zimě docela dobré. Sice se v nich blbě chodilo, ale vešlo se do nich několik onucí, (hadrů na obalení nohou) a nohy tolik nezábly. Vzpomínám, jak při mrazu kolem -20 stupňů Celsia jsme pracovali, my, tři vězni a jeden voják SS - hlídač. (Pracoval s námi, aby neumrznu). Poctivě jsme se činili celý den a výsledek: doslova jsme naškrábali jedno kolečko zmrzlého písku. Dodnes vidím toto pracoviště. Bylo asi kilometr po trati na konci Bystřice, u mostu přes koleje, v malém pískovém lomu.

Tam jsme také viděli transporty vězňů v otevřených vagonech a byla to hrůza! Na jídlo si moc nevzpomínám, ono ho moc nebylo, jen vím, že bez zbroušené lžíce byl člověk ztracený - ty se kradly. Brambory se „podávaly“ jedině ve slupce. Jediná lahůdka, na kterou si vzpomínám a moc mi chutnala, byly kynuté knedlíky, takové „tmavé tenisáky“, polité vodou zředěnou červenou marmeládou. Byla asi z řepy. Chleba, malý komisárek, byl na tři dny. Jednou jsem ho snědl najednou. Byl měkký, moc mi chutnal, ale ty následky. Dostal jsem hrozná bolesti - křeče. Vzpomněl jsem si, že když jsem byl o prázdninách na venkově, tak krávu, která se nadmula, honili na pastvě kolem dokola. „Veterinářsky poučen“ rozhodl jsem se běhat kolem apelplatzu a skutečně to pomohlo.

V lágru se také „obchodovalo“. Občas jsem sehnal vejce, stálo 10 korun, kousek margarinu jsme někdy fasovali, skládací „mini vaříč“ na pevný lůh jsem měl, mouku sehnal a v „ešusu“ jsem pak připaloval palačinku, kterou jsem potřel umělým medem. A byla to nezapomenutelná pochoutka, to mi věřte!

e) Byl jsi skoro ještě chlapec... Co ti dal pobyt v tomto prostředí. Čeho jsi se obával nejvíce? Čemu tě tehdy sám život učil a naučil?

Byl jsem skutečně nejmladší, bylo mi tehdy šestnáct let a řekl bych, že to byla pro mne „vysoká škola života“ navíc časově koncentrovaná. Duševně jsem rychle vyspěl a též jsem poznal mnoho zajímavých lidí různých charakterů, dobrých i horších. Musel

jsem nalézat řešení různých složitých situací, najít východisko z vážných problémů a zřejmě to vše mne přivedlo k dosud trvajícím životním optimismu. Viděl jsem například, jak z vysokoškolského profesora (pro mne tenkrát starce), bylo mu asi padesát let, se během dvou měsíců stal dědeček nad hrobem s kapičkou u nosu. Krátce po válce jsem ho potkal, já ho nepoznal - opět elegant. V lágru pan profesor poznal svého žáka, jakéhosi Kubíčka, který se o něj skutečně vzorně staral, když mu bylo těžko.

I když jsem měl celkem dobře fungující spojení, nejvíce jsem se obával o rodiče. Doma byla pouze maminka s babičkou, matkou mého otce, která přijela z venkova, aby do jisté míry jistila byt, neboť maminku čekal Terezín, kam také v lednu 1945 „odjela“. Tatínek byl v obdobném lágru od října 44. Nejprve někde v Polsku, tam s ním byl také herec Oldřich Nový či malíř-ilustrátor Ondřej Sekora. Jak postupovala fronta byli přemístěni do Německa, do města Osterode v Harcu, odkud začátkem dubna 1945 táta utekl a skrýval se u známého v obci Vilice u Mladé Vožice.

f) Kamarádi, přátelé z lágru... Víím, že některá přátelství jsou celoživotní. Vidiš v seznámení s těmito lidmi některá pozitiva pro svůj následující život?

V lágru bylo mnoho dodnes známých postav, význačných lidí, ale i postavičky různé... nikterak nezviditelněné. Bezprostředně jsme se znali pouze z pracovních skupin, ale hlavně z okolí našeho „bydlení“.

Z postav známých bych asi jmenoval Járu Pospíšila, operního herce a zpěváka, který byl idolem žen za první republiky, profesora Volavku, historika umění, Joe Jarského, kabaretiéra, Miloše Makovce, filmového režiséra. Z postav, které se staly známými teprve v průběhu času, bych mohl jmenovat herce Miloše Kopeckého, malíře Alfréda Fuchse, československého zástupce v OSN Karla Dudu, mimochodem filmového režiséra muzikálu „Starci na chmelu“, Ladislava Rychmana a celou řadu úspěšných lékařů, umělců a pracovníků v našem průmyslu. Vzpomínám na různé postavičky, o kterých už jsem nikdy neslyšel. Například to byl mládenec, vyučený kloboučník, kterému se říkalo „Caruso“. Nezpíval špatně, moc se toužil proslavit, ale nepodařilo se. Mé vzpomínání se týká též „rozeného funkcionáře“, jakéhosi Miloše F. tehdy osmnáctiletého mládence, který se dobrovolně přihlásil o funkci „blokälteste“. Tato

funkce, kromě zdání důležitosti, neměla žádné výhody, spíše samé nevýhody ji provázely. První musel vstávat, budit nás a počítat „ovečky“, za které ručil. Poslední šel spát a opět musel počítat. Když vešel SS podával hlášení. Měl však funkci a po válce se z něho opět stal „důležitý“ funkcionář.

Němci nám dovolili občas v neděli zorganizovat zábavné odpoledne. Účinkovali nejen profesionálové, ale také celá řada amatérů. Bylo to pro ně nejen rozptýlení, ale měli též určité pracovní výhody, někdy byli dokonce puštěni domů pro hudební nástroje a jiné propriety. Pořady bývaly skutečně dobré, hrály se a zpívaly různé scénky z her V+W, hrál se jazz, povídaly se vtipy a něco v němčině, neboť v první řadě „jidelny“ seděli Němci, kterým jsme s chutí do očí řvali všechny české a anglické, „venku“ zakázané písně a Němcům se to dokonce líbilo.

Profesionál (již tehdy), Miloš Kopecký, se ze zásady nikdy vystupování neúčastnil, říkal, že „tajtrdlíka“ Němcům dělat nebude.

Vánoce byly v lágru smutné. Vzpomínám, že jsem si vzal na Štědrý večer dobrovolně noční „službu u čerpadla“. Bylo vybudováno mimo lágr u rybníka. Seděl jsem v malém baráčku, topil v kamnech - „bubínku“ a zapínal a vypínal čerpadlo, které bylo venku v mrazu. Z jakého důvodu jsem tak musel činit nevím, ale vím přesně co jsem dělal - tvořil. Tatínkovi jsem na asi centimetr silnou březovou kulatinu s kůrou vypálil rozžhaveným hřebíkem podkovu pro štěstí a slova „Veselé Vánoce 1944 Ti přeje Pavel“. Mamince jsem z lipového dřeva neuměle vyřezal „dýku“ na otevírání dopisů a také rozžhaveným hřebíkem ozdobil a vypálil její monogram. M.K. Ještě ji mám ve vitrině doma schovanou. Také „Silvestra 1944“ jsme s několika spolunocležníky bez alkoholu „slavili“ a hlavně jsme se těšili na konec války. Vzpomínám jak jsem tehdy „věštecky“ prohlásil: „Vsázím se, že konec války bude do 8. května !“ To je totiž den mého narození a... ono to vyšlo!

Asi rok po válce jsme se s několika kamarády do Bystřice vydali. Štěpán Zinner vystudoval práva-emigroval, Jirka Šindelář vystudoval práva a zemřel v 50 letech a Jarda Lederer, přezdívaný „vetešník“, známý filatelista, a také moje maličkost, jsme zavzpomínali na „místě činu“. Miloš Kopecký, malíř Alfréd Fuchs a já, jsme byli do Bystřice pozváni při příležitosti odhalení památníku na „Sonderlager“, což bylo velice milé. Doprava byla zajištěna a následovala docela pěkná, nikterak nepřipravovaná beseda s občany. Iniciátor této akce, malíř Fuchs, se žel bohu této akce nemohl

zúčastnit, ležel se zlomenou nohou v nemocnici. S tímto malířem... „Ferdou“, jsme se v roce 1952 náhodně setkali v tramvaji v Praze, okamžitě jsme s poznali a tak začalo naše dlouholeté přátelství, které mírou vrchovatou ovlivnilo i můj život v „umění“.

g) Vyprávěj, prosím, o svém útěku z lágru, i o následném údobí do ukončení války a příchodu domů.

Jak jsem se již zmínil pracoval jsem v technické skupě, která mimo jiné skládala vagony škváry na nádraží v Bystřici, tedy na nezabraném SS území. Tam nám všemožně pomáhali železničáři a celá rodina přednosta stanice. Na nádraží jsem se také setkal s tatínkem, s kterým jsem domluvil útěk tak, že se den před 23. dubnem přihlásím dobrovolně na noční směnu vykládky, abych se 24. dubna 1945 nějak dostal z lágru. V podchodu pod tratí, kde stála hlídka SS, jsem se pak prokázal propustkou z předešlého dne. Byl to risk, který vyšel a strachu jsem měl víc než dost. Z lágru jsem se dostal zarovnan dřevem a různým odpadem na fůře s koňským potahem, který obsluhovali přátelé. Za lágrem jsem se z fůry vyhrabal a šel k onomu podchodu a drze ukázal prošlou propustku. Vyšlo to! Bylo 24. dubna 1945. Co tomu však předcházelo...? Musel jsem si pro jistotu, kdyby táta nepřišel, vzít plánek cesty a adresu kam jít. Měl jsem ho uschovaný v podhlavníku. Nějak jsem zazmatkoval a plánek jsem nemohl najít. Musel jsem tedy podhlavník vzít ven a předstírat, že dělám úklid. Plánek jsem opět nenašel, zato myši hnízdo s malými myškami. Byl vítr a najednou jsem zahlédl papír, který „větríček“ odnáší k plotu lágru, kde nedaleko stála SS stráž. Krve by se ve mně nedořezal, ale zvládl jsem to. Na útěk jsem si šetřil kožené šněrovací boty a kalhoty o kterých jsem již mluvil. Ty bez vnitřní části látky jsem podhrnul udělal z nich pumpky, boty přehrnl bílými ponožkami, abych vypadal sportovně a bundu jsem měl teplákovou. V Bystřici na náměstí, v hotelu manželů Českých, čekal otec, který pro mne měl vypůjčený převlečník, klobouk a brýle a potvrzení z magistrátu, že jsme byli vybombardováni a přišli o doklady. Nejhorší pocit jsem měl, když jsem v „nenápadném převleku“ musel jít po silnici, asi 50 metrů od lidí z lágru, kteří tam na poli pracovali a mne znali. Nejráději bych utíkal, nedíval jsem se nalevo napravo, šel jsem jak stroj. Cestu do Vilic, asi 60 km, jsme absolvovali pěšky. Před Vlašimí jsme nastoupili do vlaku, neboť jsme se báli jít pěšky kolem muničky. Pak autobusem kolem Blaníku, dále

opět pěšky do Vilic k panu Vošickému majiteli hospody. Cesta trvala asi 12 hodin. „Na světlo Boží“ jsme vyšli do lokálu hospody 5. května 1945, když volal rozhlas o pomoc: „Hear is Prague colling, help as !“ Bodří venkované si to přeložili, že volají Praha-Kolín. Z osvobození jsme měli pochopitelně velikou radost, nicméně já, šestnáctiletý kluk, jsem byl zklamán mentalitou vojáků maršála Malinovského a hodně zklamán a znechucen jsem byl, když vesničané volili Národní výbor a při tom už se hádali, kdo víc šmelil.

Dne 10. května jsme se vydali na cestu domů. Vyjeli jsme ráno na korbě vozu ruské armády, pak několik kilometrů cesty pěšky do Benešova, kde jsme se vecpali do neskutečně přeplněného vlaku do Prahy na Wilsonovo nádraží. Poté pěšky, průchody v barikádách, plni nedočkavosti, zvědavosti a těšením se, ale také strachem co je doma. Věděli jsme, že v bytě je pouze téměř 80letá babička, maminka tatínka, venkovská žena. Bylo si 18 hodin, když jsme se blížili k našemu domu, srdce jsme měli až v krku. Dům nijak poničen nebyl. To neskutečné napětí před dveřmi bytu se nedá popsat. Strach a radost dohromady, co doma uvidíme. Neskutečné až románově šťastné bylo naše překvapivé setkání s maminkou, která se vrátila z Terezina hodinu před námi. Ano, tak takové nádherné radostné a nečekané překvapení nám připravil dobrotivý Osud!

h) S jakým spolutrpitelem z bystřického lágru bys chtěl vypít sklenku dobrého vína a zavzpomínat na ty osudem předurčené časy?

Našel jsem jednu fotku z té doby. Při nějaké pracovní příležitosti jsme byli, my, vězni, vyfoceni. Musím se přiznat, že si už nevzpomínám na jednotlivé muže, kteří na fotce jsou. Je to opravdu v čase příliš vzdálený děj. Ale určitě bych chtěl posedět s mými přáteli, jako byl například malíř Alfréd Fuchs, se kterým jsme nejednu sklenku dobrého moku vypili. Ovšem, kdyby zde, na tomto problému, ale i radosti a krásy plném světě, ještě byli. A tak zbývá jediné... Dnes nejen tomuto skvělému malíři, ale i všem ostatním druhům z bystřického Sonderlágru připíjím tím, že zdvím sklenku k nebi. Snad jsou na krásném místě, kde žádné lágry neexistují. Prožili a poznali jsme společně mnoho, a také jsme byli vším tím, co bylo přetěžké, skvěle poučení. Vyslovuji za to dík!

Vyprávěl Pavel Kohout

Příloha č. 2.

Pásmo:

1. nemocný: Já, pane, nechci vám nic lhát, jsem chorobami prolezlý. Mě nemůžete nikam dát, mrtvého byste odvezli.

Lékař: Zvedněte nohu! Křečové žíly?

1. nemocný: Nemám dost síly.

Lékař: Stačí, můj milý.

2. nemocný: Já, pane, nechci tady naříkat, mám žaludek vředy prolezlý. Nemohu ani pevně stát, mrtvého byste odvezli.

Lékař: Zvedněte nohu! Křečové žíly?

2. nemocný: Já nemám síly.

Lékař: Stačí, můj milý.

3. nemocný: Jak mě sem taky mohli dát, kus střeva mám již vylezlý. V noci se kroutím jako drát. Mrtvého byste odvezli.

Lékař: Zvedněte nohu! Křečové žíly?

3. nemocný: Nemám dost síly.

Lékař: Stačí, můj milý.

4. nemocný: Mě přeci nemusíte brát, mám obě nohy zmrzlý.

Lékař: Zvedněte nohu! Křečové žíly?

4. nemocný: Já nemám síly.

Lékař: Stačí, můj milý.

5. nemocný: No to je rozum mě sem hnát. Do tohohle mě navezli. No tak si tedy budu hrát, už abyste mě odvezli.

Lékař: Zvedněte nohu! Křečové žíly?

5. nemocný: Já mám dost síly.

Lékař: Poznává se, milý.

Den za dnem odpadá z času, krajíc za krajícem z bochníku. Naříkej, člověče, co máš hlasu, naříkej z nutnosti, ze zvyku.

Den za dnem padá do čekání jak kapka deště do kapek vod. Zanech, člověče, propadání do kormutlivých nejistot.

Ruce jsou loutky na zoufání, ruce jsou lopatky pro žalost. Ruce jsou baletky usmívání, ruce jsou vlajky pro radost.

Má milá, nebuď tolik smutná, již tolikrát jsem odcházel. Vím dobře, jak tvá slza chutná, znám žlučné chuti lidských zel.

Odcházím večer před návratem, návratem našeho doufání. Neboj se státi nad vývratem, strachuj se ze svého zoufání.

Den ránem je, noci je uzavřený překrojen vůní polední, láska je matky dlaň v dlani ženy, v lásce se nový den rozední.

Můj milý, co ti mohu říci, slova jsou slova, ve větru prach. Jste muži, tak tvrdí i nevěřící, ze strachu před strachem máte strach.

Mysli jen na to, že jsem tví žena, nezlob se tolik pro ten můj pláč, sedmerým bolem jsem zasažena. Vy muži hrajete, i ty jsi hráč.

Svou lásku svěřuji do tvých dlaní, já nemám na světě pevnější skryš, až dozraje čas ku shledání, mé srdce v dlani uslyšíš.

R: Smích...smích, pláč, mizí město, ruka mává, smích, pláč, smích, pláč, smích, pláč.

Mizí město, mizí město, mizí město, smích-pláč, smích-pláč.

/:smích – pláč, smích- pláč, smích-pláč

mizí město, mizí město, mizí město...na shledanou!:/

1. Dnes ráno jsem měl divný sen. Děda jsem navštívil v jeho hrobě. Pomáhal jsem mu lézt ven a zval ho na svět k sobě.

„Vršovice!“

Refrén: Smích – pláč...

2. Maminka říkala, než půjde spát, bude se za mne modlit. Je hezká. Mám tu fotografii. Chceš se podívat? A co mi ještě zabalila dneska. Musel jsem se jí skoro smát.

„Hostivař“

Refrén: Smích – pláč...

3. Podívej, Franto, jak ty břízky okolo vlaku baletí. To mi připomíná, co jen my dva víme. Vzpomínáš na tu lávku pod Kletí? Na zimu se tam spolu zastavíme.

„Uhříněves“

Ref.

4. Včera jsem šel domů naschvál pěšky. Milenci si přes taky sbohem dávají. Na Vyšehradě jsem měl najednou nohy těžký a musel jsem to dojet tramvají.

„Říčany“

Ref.

5. Kluci se hodili marod a byli se mnou u vlaku. Na těch bych, pane, moh stavět hrady! To je moc dobrý dát partu dohromady a hned je méně chudáků.

„stránčičce“

Ref.

6. Dětem jsem neřekl vůbec nic. Žena se toho bála. Kluk měl legraci z těchto nohavic a malá ještě spala.

„Mnichovice!“

Ref.

7. Maminka měla největší strach, jaký tam budem mít spaní. Sháněla po známých, to bylo ptaní. Chtěla, abych s sebou peřinu táh.

„Senohraby“

Ref.

8. Lehnem si, Franto, vedle sebe, bude to jako za starých dob. Když chlap je sám, více ho zebe, kvartýr bez přítele je jako hrob.

„Čerčany!“

Ref.

9. Já se jen těším, až půjdem zpátky a uslyším první tramvaje. To jsem jak šohaj před milé vrátky, když slyší nebeské šalmaje.

„Benešov!“

Ref.

10. Po každé noci je zase ráno, člověka nesmí zmást odřený prst. Má bába říkala: „Nevídáno,“ a drž si naději, máš na to hrst’.

„Bystřice!“

„Všechno vystoupit!“

Jakpak se dělá, jakpak se dělá, jakpak se dělá sýr?

To se vezme díra, kolem máš kus sýra,

takto se dělá, takto se dělá, takto se dělá sýr.

Už je to uděláno, už je to hotovo, pár vajíček na rendlíček,

Kousek másla do toho.

Podle toho receptu možno mnohé stvořit. Klidně, z vody, bez konceptu stavět, taky bořit.

Vezmeš třeba makovici, dáš tam zrnka – je to mák. Ohraď drátem oranici, hned máš z toho – tábor.

Už je to uděláno, už je to hotovo, pár mišáků od pracáku, pár sipáků do toho.

Vstalo slunce za rybníkem, kapr zvedl hlavu ven, v sondrlágru na kavalcích mizí v dekách ranní sen /Budíček/

Na kavalcích v šedém šeru s jítrem rvou se údy těl.
A těch slov, těch divých zvuků, kéž by nikdo neslyšel /Ježíš Marjá, ty nám dávaj/.

Na podlahu v ranním šeru slézají šedých postav sbor, ústa nocí unavená ladí se pro ranní chór.

Hlavy tloučou do postelí, bota z rukou uniká, kašel, steny, nadávání, to je ranní muzika.

Zbytek krásy dobré noci marno halit v hrany dek
ani jednou, milý brachu, nepřiješ si pro zbytek.

Vypiješ ho ze své misky, s hořkou, kalnou chutí rána. „Ruku líbám, pane kuchař, ruka tvá buď požehnána.“

Ve stoje, jak kůň tu stoje, nasnídáš se v klidu. Na provázek přes rameno pověsíš svou bídu. /Nástup/

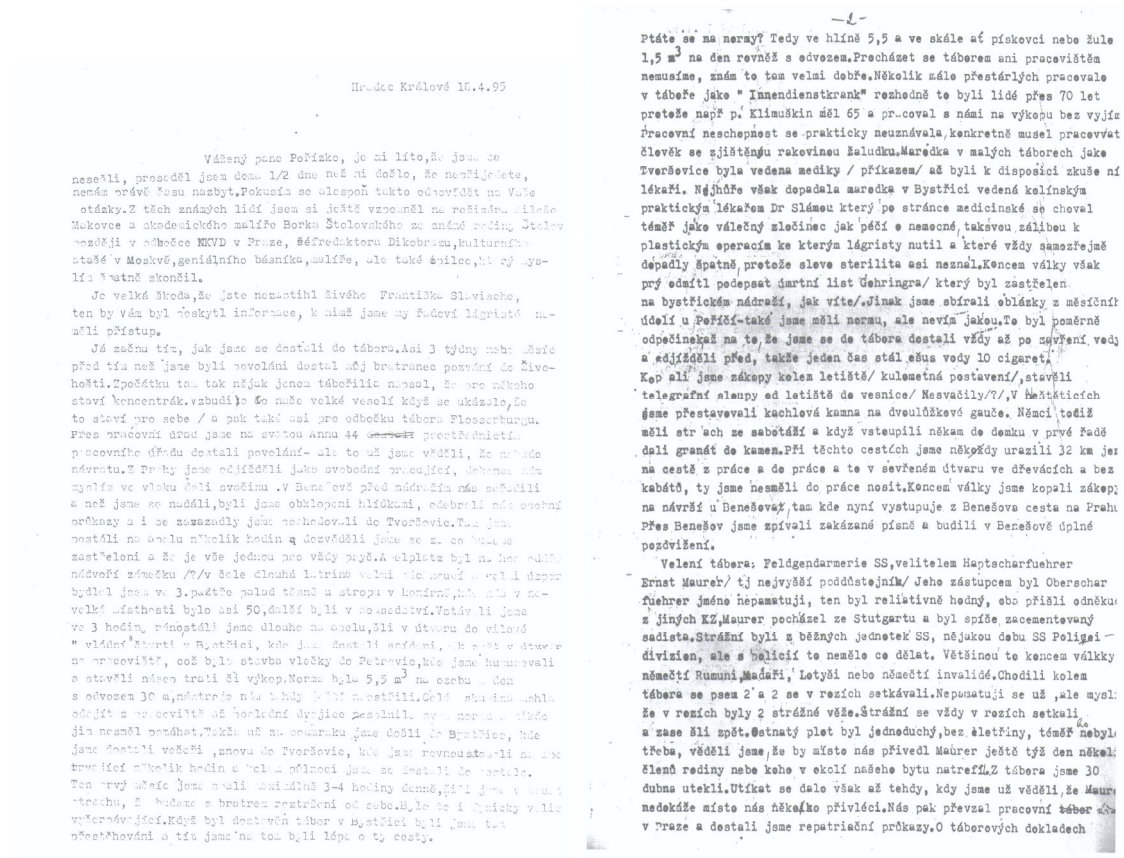
Jeden barák za druhým kráčí k apelplacu, milý Bože, odhrň mrak, pohleď na tu krásu.

Vpředu kde stařík lágru, za ním stařík baráku, za ním opět stařík bloku. Klobouk v ruce. V haptáku.

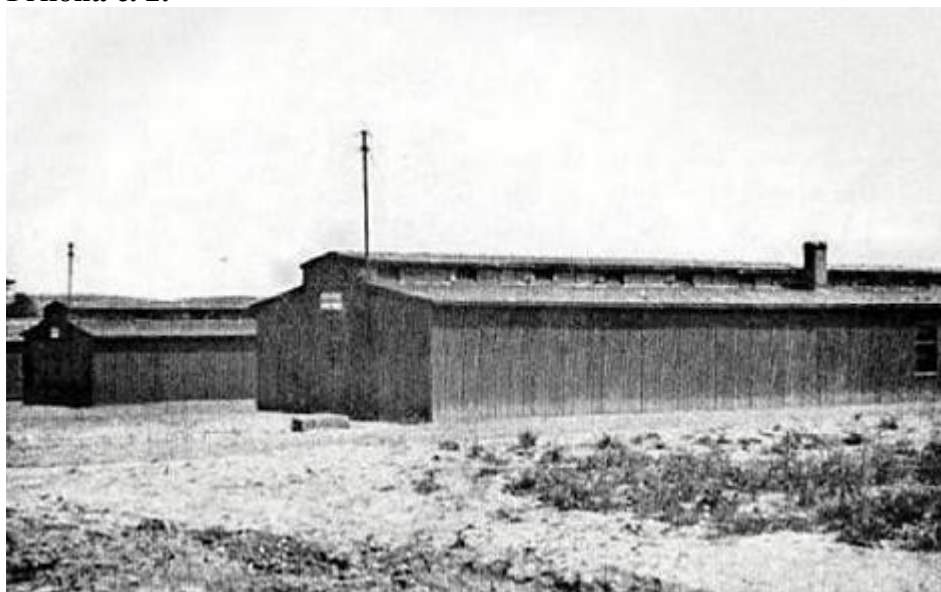
Povely: Stillstand, richt erch, für erch, abzählen. Ein, zwo...

Obrázkové přílohy:

Příloha č. 1

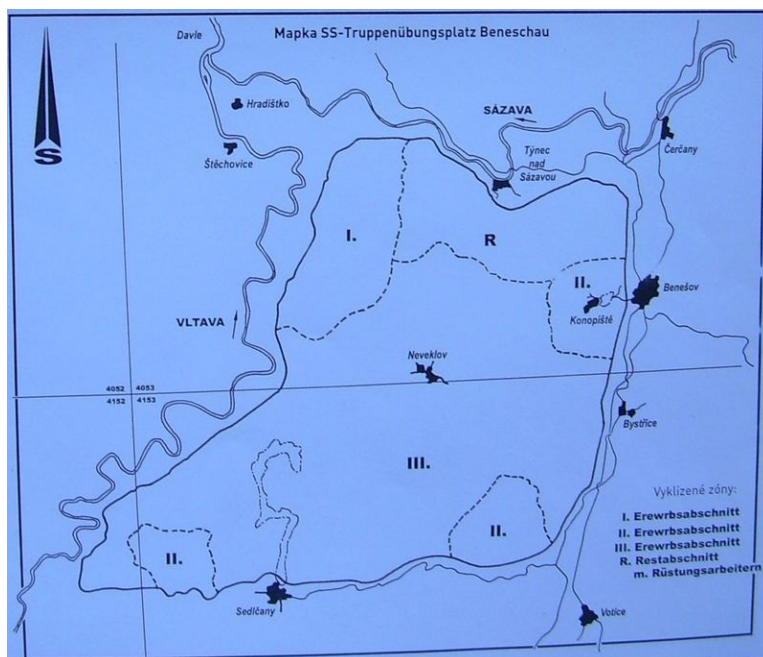
Příloha č. 2.

Nesvačily. [online]. [cit. 2014-18-06]

<<http://www.nesvacily-rodnaviska.estranky.cz/clanky/vystehovani-obce/pribehy-a-svedectvi.....html>>

Příloha č. 3.

Vojenské objekty SS. [online]. [cit. 2014-18-06]

<http://www.brigadyr.net/vojenske_objekty/ss_truppenubungsplatz_bohmen_kampfbahn_chlistow/ss_truppenubungsplatz_bohmen_kampfbahn_chlistow.htm>

Příloha č. 4.

